

Lei 9,30

VIORICA BĂLĂIANU

CONSTANTIN MARINICĂ

Limba
LATINĂ

Manual pentru clasa a VIII-a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ – BUCUREȘTI, 1986

Viorica Bălăianu

Constantin Marinică

Limba LATINĂ

Manual pentru clasa a VIII-a

Editura Didactică și Pedagogică
București

Manualul a fost elaborat în anul 1977 conform
programei M.E.Î. aprobate cu numărul 66600/1976
și revizuit în anul 1981.

Referenți: conf. univ. dr. EUGEN CIZEK
conf. univ. dr. I. FISCHER

Redactor: prof. gr. II Eugenia Pârvu
Tehnoredactor: Vergilia Rusu
Coperta: Victor Wegeman

Nr. colilor de tipar: 7
Bun de tipar: 23.IX.1985

Com. nr. 50 400/32 012
Combinatul poligrafic
„CASA ȘCINTEII“
București — R.S.R.

Non nova, sed nove

CUVÎNT ÎNAINTE

Programa școlară prevede predarea la clasa a VIII-a a unor elemente de limbă latină. La acest nivel, limba latină nu este privită ca un scop în sine și pentru sine, ci în strinsă legătură cu limba și istoria națională.

Predarea limbii latine urmărește să ofere întregului tineret de vîrstă școlară elementele necesare pentru a înțelege latinitatea limbii și romanitatea poporului nostru, continuitatea noastră pe aceste meleaguri în procesul formării națiunii române, apartenența noastră la o civilizație care stă la baza civilizației moderne universale.

Studierea trăsăturilor fundamentale ale limbii latine va oferi elevilor o bază solidă pentru adîncirea înțelegerii studiului limbii materne, ca și al celorlalte limbi romanice. Ea va cuprinde elementele de vocabular care stau și astăzi la baza formării lexicului științific și cultural în principalele limbi ale lumii și unele date de istorie și cultură, fundamentale pentru înțelegerea culturii actuale.

Prezentul manual introduce o nouă concepție de structură și predare a limbii latine. Ca atare se are în vedere o permanentă comparație cu limba maternă pornind de la elementele comune limbii române cu latina, indicînd treptat deosebirile și renunțînd la particularitățile de amănunt.

În conformitate cu acest scop, se începe cu remarcarea unor trăsături de bază deduse din vocabularul fundamental din română și latină. Sînt utilizate cu precădere cuvinte latine care se întîlnesc și în limba română. Vocabularul dat la fiecare lecție urmărește tocmai să atragă atenția asupra latinității limbii noastre, precum și să faciliteze munca în clasă. Din aceste cuvinte, cele care trebuie să fie însușite de elevi sînt tipărite cu litere aldine, ele nede-pășînd circa 7—8 cuvinte de fiecare lecție. Folosind apoi exemple ușor de înțeles și importante pentru conținutul lor, se deduc trăsăturile gramaticale și se reconstituie modele lingvistice. În acest prim an de latină se urmărește învățarea trăsăturilor fundamentale ale limbii latine, dar nu prin reproducere din memorie, ci prin recunoașterea lor în comparație cu româna. Mai tîrziu, pe baza cunoștințelor astfel însușite, se va putea adînci atît stu-

diul limbii latine în texte originale, cit și cunoașterea științifică a limbii române.

Ilustrațiile din manual (reproduceri, desene) și explicațiile cuprinse în indicele de nume sînt legate de conținutul lecțiilor și al bucăților de lectură, fiind menite să completeze cunoștințele elevilor și să le stimuleze curiozitatea pentru variatele aspecte ale civilizației romane.

AUTORII

Lecția I

Lectio prima

LIMBA LATINĂ

Origine și evoluție; importanța ei

Lupoalca

Latina este limba folosită în antichitate în statul roman, care la începutul secolului al II-lea e.n., la moartea împăratului Traian (117 e.n.), se întindea din Britania pînă în Africa, de la Oceanul Atlantic pînă în Orientul de Mijloc (dincolo de fluviul Tigris, la granița vestică a Iranului).

Latina era vorbită la început în *Latium*, o mică regiune din centrul și vestul Italiei, a cărei principală așezare era *Roma*, situată nu departe de vărsarea Tibrului în mare. Această regiune a fost leagănul poporului roman.

Pe măsură ce poporul roman își lărgea granițele statului său, limba latină s-a extins treptat, cunoscînd un continuu proces de dezvoltare atît la Roma și pe teritoriul Italiei, cît și în provincii. Ea a influențat și, la rîndul său, a fost influențată de limbile cu care a venit în contact, vorbite de popoarele care recunoșteau autoritatea Romei.

Folosită în relațiile sociale și ca limbă de cultură, latina și-a impus superioritatea în provinciile intens romanizate și ale căror populații se aflau față de Roma, pe o treaptă inferioară de dezvoltare economică și social-culturală (de pildă, în Peninsula Iberică, în Galia, în Dacia), dar nu a reușit să se impună în teritoriile în care limba de cultură era greaca, purtătoare a unei civilizații superioare celei romane (în Grecia propriu-zisă, în Orient și în Egipt).

Odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman și după statornicirea, în perioade istorice diferite, a unor condiții noi de viață în ținuturile cucerite de romani, s-a rupt și unitatea de limbă dintre Roma și populațiile romanizate. Drept urmare, limba latină a continuat să fie vorbită și să evolueze potrivit condițiilor specifice din fiecare teritoriu romanizat. S-au format astfel limbile *romanice* (neolatine), dintre care menționăm pe cele mai cunoscute și răspândite: *română, italiană, franceză, spaniolă, portugheză*. Actualele limbi romanice nu sînt altceva decît limba latină *populară** după o evoluție de aproape două mii de ani, influențată atît de limba populațiilor autohtone, cît și de limbile învecinate. Exemple:

latină	română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
<i>homo</i>	<i>om</i>	<i>uomo</i>	<i>homme</i>	<i>hombre</i>	<i>homen</i>
<i>aqua</i>	<i>apă</i>	<i>acqua</i>	<i>eau</i>	<i>agua</i>	<i>agoa</i>

Limba română este cea mai răsăriteană limbă romanică și, datorită condițiilor în care s-a format și a evoluat, posedă trăsături proprii în comparație cu celelalte limbi romanice. Iată cîteva exemple:

— Limba română păstrează neschimbată rostirea lui *u* (scurt) în cuvinte cum sînt: *umbră* (lat. *umbra*), *plumb* (lat. *plumbum*), *mult* (lat. *multus*), pe cînd italienii pronunță *ombra*, *piombo*, *molto*; francezii spun *ombre*, *plomb*, iar în locul lui *multus* au introdus pe *beaucoup*.

— Multe cuvinte din vocabularul latin, dispărute din celelalte limbi romanice, se păstrează numai în română (circa 6% din totalul elementelor latine ale limbii române). Exemple: *ajutor* (lat. *adiutorium*), *ferice* (lat. *felix*), *lingură* (lat. *lingula*), *oaie* (lat. *ovis*), *plăcintă* (lat. *placenta*), *putred* (lat. *pūtridus*), *vinăt* (lat. *venetus*). Alte cuvinte, de exemplu: *ager* (lat. *agilis*), *cîntec* (lat. *canticum*), *ospăț* (lat. *hospitium*), sînt în limba română cuvinte *moștenite*, transmise din generație în generație ca vorbe *populare*, pe cînd în alte limbi romanice sînt *neologisme*, introduse de cărturari mai tîrziu, de pildă *agile*, *cantique*, *hospice* la francezi.

— Dintre cazurile declinării, numai noi folosim și astăzi vocativul masculin în *-e* (rom. *cumnăte*, lat. *cognāte*; rom. *Petre*, lat. *Petre*) și dativul feminine în *-e* și *-i* (rom. unei *case*, lat. *casae* = *case*; rom. unei *legi*, lat. *legi*).

Pentru noi, care vorbim o limbă romanică și avem datoria să o cultivăm, limba latină nu este o limbă „moartă”, nici străină, ci este limba strămoșilor romani și a populației daco-romane. De aceea studierea limbii latine înlesnește

* Limba folosită de marea majoritate a populației în relațiile de zi cu zi, deosebindu-se de vorbirea oamenilor culti.

cunoașterea aprofundată a limbii române și întărește conștiința latinității limbii noastre. Dar latina este și limba unei mari culturi, parte integrantă a culturii clasice, care „este în esență educativă. Precum gimnastica dezvoltă toate puterile musculare și dă corpului o atitudine de putere și tinerețe, tot astfel tinăra și senina antichitate dă o atitudine analoagă spiritului și caracterului” (M. Eminescu). „Limba latină — spune T. Maiorescu — este pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru orice parte a gîndirii noastre; ...în privința morală este totodată modelul care ne arată cum instrucțiunea și educația se întăresc una pe alta”.

Tinăr citind un volum*

* Sul de papirus sau pergament conținînd o lucrare manuscrisă.

Traian și Decebal

Limba română reprezintă faza actuală de evoluție a limbii latine care se vorbea în provinciile dunărene din partea nord-estică a lumii romane (Dacia, Moesia, Dardania, partea sudică a Panoniei).

Transformarea limbii latine în limbă română face parte integrantă din procesul de formare a poporului român, în care un rol important au avut romanii.

Contopirea băștinașilor geto-daci cu coloniștii care vorbeau limba latină constituie temelia formării poporului român în spațiul carpato-dunărean într-un proces istoric îndelungat, iar din limba latină vorbită de coloniștii romani și însoțită de populația autohtonă a rezultat limba poporului nou format, singurul care păstrează numele de *Romanus* atât pentru poporul însuși (*populus Românus* — poporul român), cât și pentru limba vorbită de el — limba română.

Romanitatea din Dacia a exercitat o puternică influență asupra dacilor liberi din afara granițelor provinciei. În romanizarea acestor populații un rol de seamă l-au avut puternicele centre romane din Dobrogea, unde stăpânirea romană s-a menținut multă vreme. Înțelegem astfel că aria teritorială a formării limbii și poporului român a depășit limitele provinciei romane propriu-zise.

După retragerea administrației și armatei romane din Dacia (pe vremea împăratului Aurelian, 270—275 e.n.), populația romanizată s-a menținut la nordul Dunării, fapt dovedit de descoperirile arheologice de pe întreg cuprinsul patriei noastre.*

* Vezi, de exemplu, inscripțiile latine de la sfârșitul manualului.

De altfel, Imperiul a continuat să stăpânească efectiv puncte strategice importante situate pe malul stîng al Dunării, astfel încît legătura locuitorilor Daciei cu restul lumii romane n-a fost total întreruptă.

În perioada de timp cuprinsă între secolele al V-lea și al VIII-lea e.n. are loc procesul de transformare a limbii latine în limba română, se cristalizează trăsăturile caracteristice limbii române ca limbă romanică.

Sunetele limbii române (sistemul fonetic), structura sa gramaticală (morfologia și sintaxa) și vocabularul fundamental sînt esențial latine.

Părțile de vorbire ale limbii române (substantivul și pronumele, adjectivul, verbul, adverbul, prepozițiile etc.) sînt aceleași ca în limba latină. Limba română păstrează tipurile de declinare din limba latină, ca și cele trei genuri gramaticale (masculin, feminin, neutru). Cele patru conjugări ale limbii române sînt cele patru conjugări latine.

Partea esențială a vocabularului, cea mai veche și absolut necesară tuturor vorbitorilor, este latină. Cuvintele latine denumesc cele mai importante acțiuni omenesti, părțile corpului, gradele de rudenie, diferite animale, alimentele de bază, locuința și obiectele casnice, fenomene și aspecte ale naturii, noțiuni de timp etc. Din cele aproximativ 1500 de cuvinte esențiale ale limbii noastre, circa 60—66% sînt latine. Pe lângă cuvintele de origine latină, în vocabularul limbii române au pătruns, ca urmare a contactelor istorice, conviețuirii și colaborării cu alte popoare, elemente lexicale de altă proveniență, de exemplu slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară sau din vocabularul tehnico-științific și politic internațional.

Pe lângă componența numerică a vocabularului, o importanță deosebită prezintă — așa cum a arătat B.P. Hasdeu — *frecvența utilizării cuvintelor, puterea lor de circulație*. Studiindu-se lexicul poeziilor lui Mihai Eminescu, s-a constatat că, din cele 3 607 cuvinte folosite, 48% sînt moștenite din latină, iar ca valoare de circulație ele reprezintă 80%.

Tendența dominantă a lexicului limbii române moderne constă în creșterea numărului neologismelor de origine romanică. În vocabularul ziarelor, de exemplu, sînt folosite cuvinte latine moștenite și de origine romanică (din franceză, latină savantă, italiană) în proporție de aproximativ 75%, avînd o valoare de circulație de 85%. De asemenea terminologia tehnică și științifică română este în cea mai mare parte latino-romanică.

Dezvoltată în condiții specifice, în mijlocul unor popoare nelatine și izolată de timpuriu de celelalte limbi romanice, limba română este cea mai conservatoare în privința fondului *popular* de cuvinte latine, nefiind influențată de latina savantă a evului mediu. Mai mult, prin izolarea timpurie de celelalte limbi romanice și întrucît această izolare a durat multe veacuri, limba română și-a conturat mai bine *individualitatea* proprie, oglindită în structura gramaticală și în vocabularul fundamental, care sînt latine.

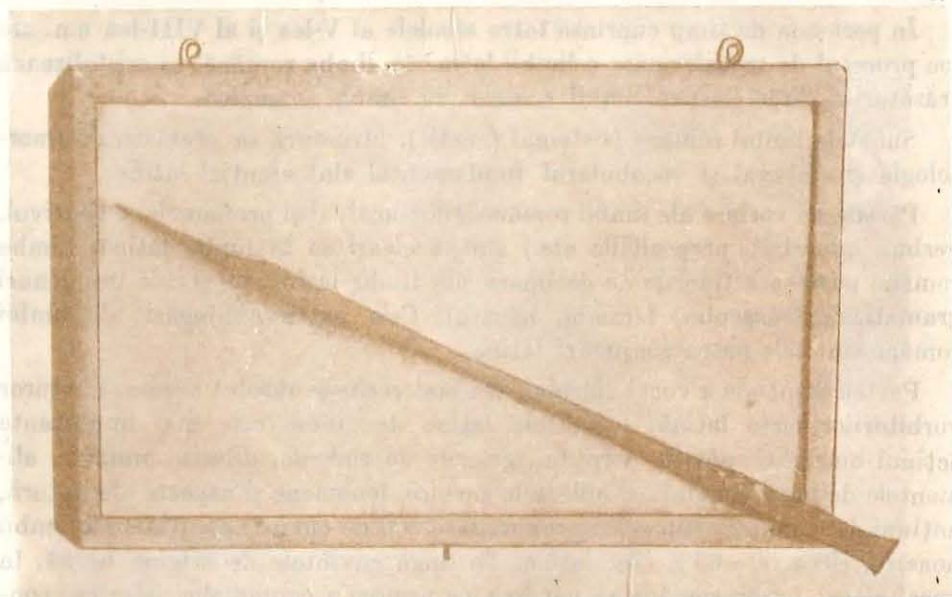

Tabella cerea et stilus*

1. Cuvintele latine se rostesc de regulă așa cum se scriu, la fel ca în limba română.

1. Citiți cuvintele de mai jos:

acceptare	dare	liber	ruina
administrare	dormire	luna	servire
agricultura	ducere	mare (subst.)	Sicilia
alba**	dulce	medicina	stare
amara	Europa	memoria	traducere
aurora	fabula	multa	tu
barba	facere	musca	ultima
bestia	familia	natura	umbra
bruma	fuga	opera	una
capra	gloria	os	unde
casa	insula	palma	venire
certare	intrare	patria	vipera
credere	Italia	provincia	vultur
Dacia	lacrima	Roma	

* Tăbliță acoperită cu ceară și condei.

** Cuvintele cursive sînt moștenite direct din latină, celelalte au fost împrumutate mai tîrziu, sînt deci neologisme.

Oricine ar citi aceste cuvinte, fără să fie prevenit, ar fi sigur că este vorba de cuvinte românești. De fapt, ele sînt și românești și latine, scrise și rostite la fel în forma de mai sus.

2. Alte cuvinte se scriu diferit în latină, dar se pronunță la fel în ambele limbi, avînd cel mult accentul pe altă silabă:

Latină

Română

	<i>se citește</i>	
aer	—	aer
aeternae	—	eterne
amicitia	—	amicîția
appellare	—	apelare
áquila	—	acvila
bibliotheca	—	biblioteca
Britannia	—	Britania
casae	—	case
charta	—	carta
Delphi	—	Delfi
demittere	—	demitere
errata	—	erata
frequentare	—	frecventare
Gallia	—	Galia
Graecia	—	Grecia
irrigare	—	irigare
Kalendae	—	calende
litterae	—	litere
oeconomia	—	economia
paeninsula	—	peninsula
philosophia	—	filozofia
poetica	—	poetica
Pythia	—	Pitia
quaestura	—	cevestura
rhetorica	—	retorica
Syria	—	Siria
villa	—	vila
zephyri	—	zefiri(i)

Din citirea cuvintelor de mai sus se poate observa că în limba latină literele notează, în general, aceleași sunete ca în limba română.

ALFABETUL LATIN stă la baza scrierii majorității limbilor din Europa și din alte părți ale lumii. El se compune din 24 de litere, care se regăsesc toate în scrierea noastră: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, x, y, z*. Așa cum se întîmplă și în limba română, unele litere (*k, q, x, y, z*) erau folosite mai rar.

Observații: 1) La început, litera *C* se folosea și pentru notarea lui *G*, păstrându-se cu această valoare în prescurtarea unor nume de persoane: *C.* = *Gaius* (scris și *Caius*), iar *Cn.* = *Gnaeus* (scris și *Cnaeus*). De asemenea, romanii aveau un singur semn (*v*) pentru *u* și *o*.

2) În primele timpuri, romanii scriau numai cu litere mari (majuscule); scrierea cu minuscule (litere mici) a fost introdusă mai târziu. Astăzi, în scrierea textelor latine se aplică regulile valabile și în limba română, cu deosebirea că se scriu cu inițială majusculă numele de popoare (considerate nume proprii), adjectivele și adverbele provenite din nume proprii. Exemple: *Románi* (romanii), *pópulus Románus* (poporul roman), *Latine*, (adv. latinește).

II. Deosebiri de scriere și pronunțare

Din a doua listă de cuvinte se pot vedea unele deosebiri de scriere și pronunțare între latină și română:

1) Grupurile vocalice *ae* și *oe* formează diftongi și se rostesc *e*: *aetérnae* — eterne; *oeconómia* — economia.

2) Uneori *ae* și *oe* nu formează diftongi, ci sînt vocale în hiat: *áer* = aer (două silabe); *poética* = poetica (patru silabe).

3) *Au* și *eu* sînt totdeauna diftongi, formînd o singură silabă, la fel ca în românește: *auróra* = au-ro-ra; *Európa* = Eu-ro-pa; *néutrum* = neu-trum.

4) *i* final formează totdeauna silabă: *fagi* = fa-gi; *Latini* = La-ti-ni.

5) *h* este semnul unei aspirații, auzindu-se slab în pronunțare: *homo* (om), *hora* (oră), *heri* (ieri).

6) Grupul *-ngu-*, dacă e urmat de vocală, se pronunță *-ngv-*: *lingua* = lingva. Dacă e urmat de consoană, se pronunță cum se scrie: *angústus* = angustus.

7) Grupul *-qu-* se pronunță *-cv-*: *aquila* = ácvila.

8) *ch*, *ph*, *rh*, *th* se pronunță *c*, *f*, *r*, *t*: *charta* — carta; *Delphi* — Delfi; *rhetórica* — retorică; *bibliothéca* — bibliotecă.

9) *ti* urmat de vocală se pronunță *ți*: *amicitia* — amicitia.

ti urmat de vocală, însă precedat de *s*, *t*, *x* se pronunță *ti*: *béstia* — bestia; *Atius* — Atius; *Séxtius* — Sextius; la fel în cuvintele străine: *Miltiades* — Miltiades (nume grecesc).

10) Consoanele duble se pronunță ca simple: *appelláre* — apelare; *Británnia* — Brițania, însă grupul *ce* se rostește ca în cuvintele *accent*, *acces*, *succes*.

Observație. Datorită unei tradiții școlare îndelungate, popoarele Europei pronunță fiecare cuvintele latinești cu unele particularități proprii.

Rostirea românească a limbii latine se apropie cel mai mult de cea italiană.

Pentru a evita dificultățile de înțelegere, rezultate din deosebirile de pronunțare, savanții au încercat să reconstituie rostirea din perioada clasică a limbii latine (epoca lui Cezar și Cicero, sec. I î.e.n.).

Principalele deosebiri față de cele arătate mai sus sînt următoarele:

a) *ae* și *oe* se rosteau ca diftongi (aproximativ ca *ai* și *oi*: *Caesar* = Caisar, *Croesus* = Croisus).

b) *ce*, *ci* și *ge*, *gi* se pronunțau *ke*, *ki*, respectiv *ghe*, *ghi*. Exemple *Cicero* = Kikero; *geminus* (dublu, geamán) = gheminus; *gingiva* (gingie) = ghinghiva.

c) *ti* se pronunță peste tot cum se scrie, adică *ti*, niciodată *ți*.

d) *v*, ca și *u* din grupurile *ngu* și *qu* nu se pronunță ca *v*, ci ca un *u* consonantic (cum se pronunță englezescul *w* sau, aproximativ, ca primul sunet din cuvintele românești *oameni*, *oaste*, *Oaș* etc.). Exemple: *ventus* = uentus; *aquila* = a-cui-la.

Exercițiu:

Citiți cuvintele:

aedificium, *aevum*, *aerius*, *poeta*, *foederatus*, *audio*, *aula*, *Eutropius*, *iustitia*, *lectio*, *nationem*, *tertia*, *Phoebus*, *physica*, *quando*, *quinque*, *ferum*, *terra*, *accedit*, *succedit*, *comodia*, *gymnasium*, *questio*, *theatrum*, *sanguis*, *longus*.

Bibliotecă antică*

* 1. Tînărul din imagine așază pe raft un *volúmen*.

2. Rețineți accentuarea corectă în românește a cuvîntului *antíc(ă)*, nu *ántic(ă)*.

Scenă dintr-o școală romană

Din lecțiile precedente s-a văzut că accentul în cuvintele latinești se află în general pe aceeași silabă ca în cuvintele corespunzătoare românești, de obicei pe silaba penultimă: *aedificāre, cāsae, equēstra* etc. În multe cuvinte însă poziția accentului latin diferă de aceea din limba română.

Citiți cuvintele de mai jos, observând diferențele de accent între latină și română:

ăctor	gladiător	súbita
amátor	Miltiades	senátor
áanimal	modéstia	supérior
Antíochus	orátor	tácita
áugur	pérfida	tímida
bárbara	plácida	tribúnal
cáthedra	philosóphia	túnica
éram	rígida	ultérior
explorátor	sórdida	Xénophon

Diferențele de accentuare se datoresc faptului că, în latină, poziția accentului depinde de *cantitatea* (= durata pronunțării) *silabei penultime*. Cantitatea acesteia, ca și a celorlalte silabe, este determinată de cantitatea vocalelor.

1) Vocalele sînt *lungi* (ā, ē, ī, ō, ū) sau *scurte* (ă, ě, ĭ, օ, ŭ) prin *natura* lor, adică prin felul cum sînt rostite. Exemple: *mā-ter* — mamă, însă *pā-ter* — tată (pronunță *páter*, nu cu *ă* românesc).

În unele cazuri, cantitatea vocalelor servește spre a deosebi cuvinte cu aceeași formă, dar cu înțeles diferit (*pōpūlus* = popor, însă *pōpūlus* — plop;

aquā = apă, însă *aquā* = cu apă) sau o formă gramaticală de alta (*vēnit* = vine, însă *vēnit* = a venit).

Diftongii (*ae, oe, au, eu*), fiind formați din două elemente, sînt lungi. În schimb, cînd o vocală este urmată de altă vocală, în silabe diferite, este scurtă: *pa-trī-a, fi-li-us, phi-lo-so-phī-a, ul-te-rī-or*.

2) Silabele, datorită deosebirii de cantitate dintre vocale, pot fi:

a) *lungi prin natură*, cînd conțin o vocală lungă sau un diftong: *o-rā-tor, tri-bū-nal, cae-lum, au-rum*.

b) *lungi prin poziție* atunci cînd vocala lor scurtă este urmată de două sau mai multe consoane ori de o consoană dublă: *a-būn-dat, pro-vīn-cī-a, mo-dēs-tus, ma-gīs-tra, ap-pēl-lat*.

c) *scurte*, cînd ele se termină cu o vocală scurtă: *ā-nī-mal, bar-bā-ra, mō-des-tī-a, că-thē-dra*.

Regula accentului latin

Accentul latin stă pe *silaba penultimă*, dacă aceasta este lungă: *Ro-mā-ni, an-tī-qua, na-tū-ra, o-rā-tor, mo-dēs-tus, ap-pēl-lat*. Dacă silaba penultimă este scurtă, accentul se retrage pe *silaba antepenultimă*: *ā-nī-mal, tā-cī-ta, Dā-cī-a, su-pē-rī-or, ul-tē-rī-or*.

Așadar în latină nu există, ca în română, cuvinte accentuate pe ultima silabă. De asemenea, accentul nu cade niciodată pe o silabă dinaintea antepenultimei. Se înțelege, în cuvintele bisilabice accentul se pune pe silaba penultimă, indiferent de cantitatea ei; cuvintele monosilabice au accentul pe silaba respectivă.

Cuvintele românești de origine latină, cu accentul pe silaba ultimă, fie că au pierdut o silabă (rom. *bărbăt*, lat. *barbātus*), fie că au pătruns prin intermediul altei limbi, de obicei prin franceză (*rigid, tribunal*). Cuvintele care în românește sînt accentuate pe o silabă din fața antepenultimei au primit o silabă în plus, de obicei articolul, dacă sînt de origine latină (lat. *lācrimae*; rom. *lăcrimi*, dar *lăcrimilor*) sau sînt de altă origine.

NOTĂ: În textele latinești nu se notează accentul, nici cantitatea silabelor. În prezentul manual vom nota *cantitatea*: 1) la silabele penultime, scurte sau lungi, în cuvintele cu mai mult de două silabe pentru a se asigura folosirea corectă a accentului; 2) la vocalele lungi a căror cantitate schimbă funcția gramaticală a cuvintului, de exemplu: *famā* = faimă, *zvon*; *famā* = din, (prin) *zvon*.

Exercițiu:

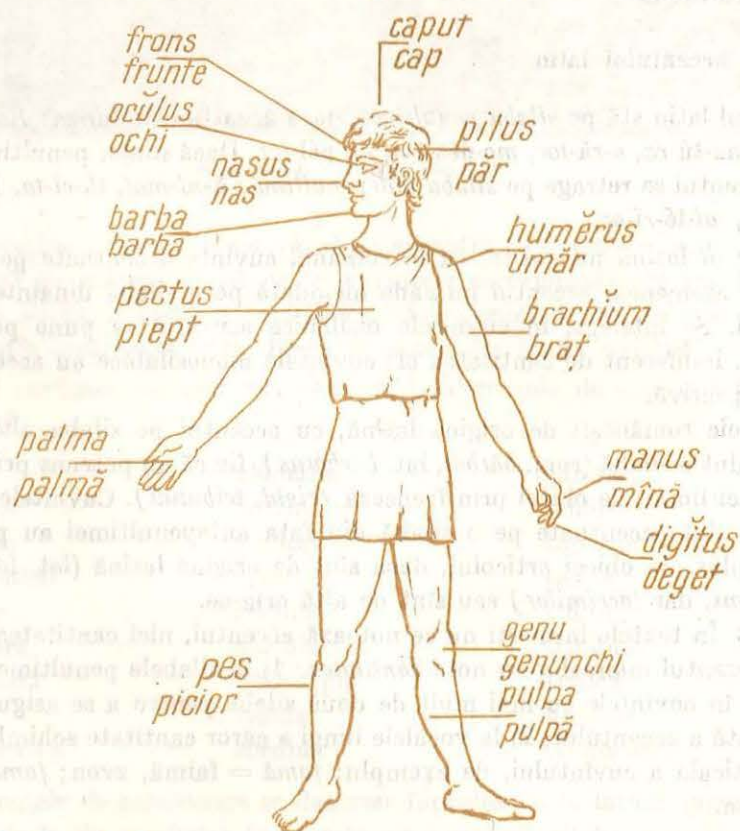
Copiați textul următor și notați silaba accentuată din fiecare cuvînt:

Dacia in Eurōpā sita est (este situată). *Dacia patriā nostra* est.

In silvis (în pădurile) *Daciae multae aquilae erant* (erau). *Poetae* (poetii) *gloriam Daciae cantant* (cîntă).

Cuvintele din lecțiile precedente erau mai ales neologisme, aparținând în primul rând vocabularului cultural-științific. Iată acum o serie de cuvinte din diferite domenii, moștenite din latină și care fac parte din vocabularul fundamental al limbii române:

Denumirea latină a părților corpului omenesc

Grade de rudenie

Latină	Română	Latină	Română
parēntes	— părinți	soror	— soră
filīus	— fiu	gener	— ginere
filia	— fiică	cognātus	— cumnat
frater	— frate	cognāta	— cumnată
		socer	— socru
		avuncūlus	— unchi
		nepos	— nepot

Nume de animale

ovis	—	oaie
berbex	—	berbec
vacca	—	vacă
bos	—	bou
vitellus	—	vițel
porcus	—	porc
scrofa	—	scroafă
porcellus	—	purcel
caballus	—	cal
equa	—	iapă
gallina	—	găină
canis	—	cîine
catellus	—	cățel
lepores	—	iepuri
lupus	—	lup
ursus	—	urs
vulpes	—	vulpe

Plante și fructe

arbor	—	arbore
herba	—	iarbă
flores	—	flori
folia	—	foaie
ramus	—	ram(ură)
granum	—	grâu
hordĕum	—	orz
secāle	—	secară
malus	—	măr (pomul)
prunus	—	prun
pirus	—	păr(pomul)
cerāsus	—	cireș
vitis	—	viță

Nume referitoare la natură

campus	—	cîmp
montes	—	munți
terra	—	țară

Cuvintele din lecțiile de pînă acum se împart în două categorii:
1) Cuvinte latinești moștenite în română, care s-au păstrat neîntrerupt din antichitate și pînă astăzi în umbra populației din Dacia. Ele au suferit modificări fonetice, uneori importante, dintre care cea mai însemnată este căderea consoanelor finale.

vallis	—	valc
rivus	—	rfu
aqua	—	apă
caelum	—	cer
sol	—	soare
luna	—	lună
stellae	—	stele
ventus	—	vînt

Termeni referitori la timp

tempus	—	timp
dies	—	zi
noctes	—	nopti
annus	—	an
hora	—	o(a)ră
hiberna	—	iarnă
autūmnus	—	toamnă

Locuință și alimente

casa	—	casă
fenestra	—	fereastră
porta	—	poartă
furca	—	furcă
panis	—	piine
casĕum	—	brînză, caș
farīna	—	fă(r)ină
vinum	—	vin

Nume de acțiuni

dare	—	a da
laudāre	—	a lăuda
vidĕre	—	a vedea
audire	—	a auzi
arāre	—	a ara
dormire	—	a dormi
cantāre	—	a cînta
auscultāre	—	a asculta
venire	—	a veni

2) Cuvinte latinești *împrumutate* în ultimele secole. Deși de dată recentă, ele au fost adesea supuse unui proces de adaptare după modelul cuvintelor moștenite din latină.

În general, cuvintele moștenite au suferit mai multe modificări decât cele împrumutate recent. Uneori același cuvânt latin a pătruns în limba română mai întâi pe cale populară, prin moștenire, apoi ca împrumut literar, creîndu-se astfel dublete*.

Latină	Română	
	moștenit	împrumutat
dirēctus	drept	direct
fructus	fruct	fruct
hora	oară	oră
subtilis	subțire	subtil

Alteori cuvîntul de bază este *moștenit*, iar cel derivat e *împrumutat*:

filius	fiu	filial
ocūlus	ochi	ocular
faciēs	față	facial
aquā	apă	acvatic

Exerciții :

- Arătați care cuvinte latinești din textul de mai jos sînt identice sau asemănătoare cu cele din limba română:

Familia nostra

Pater, mater, filii et filiae familiam faciunt. Pater et mater sunt parēntes nostri. Pater in campō arat. Mater panem parat (= pregătește).

Filii et filiae scholam frequētant.

- Comparați textul original și traducerea în limba latină a ultimei strofe din poezia „Somnoroase păsărele” și subliniați cuvintele latine existente și în limba română:

Peste-a nopții feerie	Supra noctem fascināntem
Se ridică mîndra lună,	Tollit se supērba luna,
Totu-i vis și armonie —	Quies, somnium ubique —
Noapte bună!	Noctem bonam!
(M. Eminescu)	(Trad. N. Sulică)

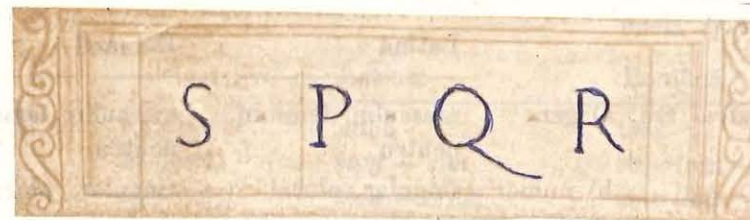
* Cuvinte cu aceeași rădăcină, care au forme diferite, dar înțeles identic sau asemănător, intrate în limbă pe căi diferite sau în momente diferite.

Lecția a VI-a

PĂRȚILE DE VORBIRE

Lectio sexta

Asemănări și deosebiri

Senātus populūque Romānus

1. Civis Romānus sum. 2. Homo sum ego, homo tu es. 3. Honēsta vita, beāta vita (est). 4. Nos et vos amici sumus. 5. Una hirūdo non facit ver. 6. Vos amici nostri estis. 7. Cras dō, nōn hodie: sic nego cotidie. 8. Non idem est, și duo dicunt idem*.

lucru dacă doi spun același

Nu este același

Cuvinte**

senātus, <i>s.m.</i> = senat	hirūdo, <i>s.f.</i> = rîndunică
popūlus, <i>s.m.</i> = popor	non, <i>adv.</i> = nu
-que, <i>conj.</i> = și	facit, <i>v.</i> = face
1. civis, <i>s.m.</i> = cetățean	ver, <i>s.n.</i> = primăvară
sum, <i>v.</i> = sînt (eu)	6. nostri, <i>adj.</i> = ai noștri
2. homo, <i>s.m.</i> = om	estis, <i>v.</i> = sînteți
ego, <i>pron.</i> = eu	7. cras, <i>adv.</i> = mîine
es, <i>v.</i> = ești	do, <i>v.</i> = dau (eu)
3. honēsta, <i>adj.</i> = cinstită	hodie, <i>adv.</i> = astăzi
vita, <i>s.f.</i> = viață	sic, <i>adv.</i> = așa, astfel
beāta, <i>adj.</i> = fericită	nego, <i>v.</i> = refuz
est, <i>v.</i> = este	cotidie, <i>adv.</i> = zilnic
4. nos, vos, <i>pron.</i> = noi, voi	8. idem, <i>pron.</i> = același (lucru),
et, <i>conj.</i> = și	la fel
amici, <i>s.m.</i> = prieteni	și, <i>conj.</i> = dacă
5. unus (<i>m.</i>), -a (<i>f.</i>), -um (<i>n.</i>),	duo, -ae, -o, <i>num.</i> = doi, două
num. = unu, -a	dicunt, <i>v.</i> = spun, zic (ei, ele)

* Vezi poezia *Noi amîndoi avem același dascăl* de Mihai Eminescu.

** În vocabularul final sînt notate și alte forme și sensuri ale cuvintelor. La fiecare lecție sînt tipărite cu litere aldine cuvintele pe care elevii trebuie să le însușească.

Comparativ cu limba română, se poate observa că:

I. PĂRȚILE DE VORBIRE flexibile în latină sînt *cinci*, în română *șase*:

	Latină	Română
1. Substantivul are: a) gen:	masculin, feminin, neutru	masculin, feminin, neutru
b) număr:	singular, plural	singular, plural
c) caz:	nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, ablativ	nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ, —*

2. **Articolul nu există în latină, în română da.** Fîind seama de context, un substantiv latin poate fi tradus nearticulat, articulat cu articol nehotărît sau cu articol hotărît.

	Latină	Română
Exemple:	casa civis	casă, o casă, casa cetățean, un cetățean, cetățeanul

	Latină	Română
3. Adjectivul a) se acordă cu substantivul în:	gen, număr, caz,	gen, număr, caz
b) are grade de comparație:	pozitiv, comparativ, superlativ	pozitiv, comparativ, superlativ

	Latină	Română
4. Pronumele are: a) persoană:	<i>ego — tu</i> <i>nos — vos</i>	eu — tu noi — voi
b) număr:	<i>ego — nos</i> <i>tu — vos</i>	eu — noi tu — voi
c) caz:	<i>ego — me</i> <i>tu — te</i>	eu — pe mine, mă tu — pe tine, te

* Cazul *ablativ*, inexistent în limba română, se traduce prin acuzativ cu prepoziție.

5. **Numeralul are** (uneori): a) gen:

Latină	Română
<i>unus (m.), una (f.), unum (n.)</i>	unu, una, unu
b) caz:	(al) unuia (m.n.), uneia (f.)

6. **Verbul are:** a) diateză:
b) mod:
c) timp:
d) persoană și număr:

Latină	Română
<i>două</i>	trei
<i>sum — sim</i>	sînt (eu) — să fiu
<i>sum — eram</i>	sînt (eu) — eram (eu)
<i>sum, es, est</i> <i>sumus, estis, sunt</i>	sînt (eu), ești, este sîntem, sînteți, sînt

II. PĂRȚILE DE VORBIRE neflexibile sînt *patru*, în amîndouă limbile:

	Latină	Română
1. Adverbul:	<i>bene, prudēter,</i> <i>Latīne</i>	bine, prudent, latinește
2. Conjuncția:	<i>et, -que, sed</i>	și, și, dar
3. Prepoziția:	<i>in, cum</i>	în, (împreună) cu
4. Interjecția:	<i>o! ah! vae!</i>	o!, ah!, vai!

Observație. Structura cuvintelor flexibile latinești este aceeași ca în limba română: a) *rădăcina* — grupul de sunete care stă la baza tuturor cuvintelor cu origine comună (din aceeași familie); b) *tema* — grupul de sunete care rămîne neschimbat în cursul declinării sau conjugării unui cuvînt; c) *sufixul morfologic* — sunetul sau grupul de sunete care se adaugă la temă, indicînd o altă formă gramaticală; d) *terminația* — sunetul sau grupul de sunete finale care arată cazul și numărul (la declinări) sau persoana și numărul (la conjugări). De pildă, conjugarea verbului a fi (*esse*), la indicativ prezent, ne arată care sînt terminațiile personale:

Singular	Plural
I <i>sum — sînt</i>	I <i>sumus — sîntem</i>
II <i>es — ești</i>	II <i>estis — sînteți</i>
III <i>est — este</i>	III <i>sunt — sînt</i>

NOTA BENE*: Pronunțați corect: *es, est, estis*, nu *ies, iest, iestis*!

În cursul lecției, pentru persoana I singular a apărut și terminația *-o*, la verbele *do* = dau și *nego* = refuz.

* Notează bine, ia amînt!

Exerciții :

a. Completați formele verbului a fi (*esse*), la indicativ prezent, în următoarele propoziții:

1. Patria nostra ^{est} Dacoromania. 2. Ego ^{sunt} civis Dacoromanus. 3. Tu ^{es} civis Dacoromanus. 4. Vos et nos ^{sumus} amici. 5. In Dacoromania multae silvae (păduri) ^{sunt}. 6. Silvae, amoenae (plăcute) ^{sunt}!

b. Indicați părțile de vorbire întâlnite în exercițiul de mai sus.

Monedă romană reprezentând pe Livia,
soția lui Augustus

Lecția a VII-a NOMINATIVUL ȘI VOCATIVUL SINGULAR

Lecția septima SUBIECTUL ȘI NUMELE PREDICATIV

VARIETAS DELĒTAT

1. Experientia docet. 2. Via recta est semper bona. 3. Medicus curat, natura sanat. 4. Honor et nomen semper manent. 5. Fortuna caeca est*. 6. Ira furor brevis est**. 7. Amicus magis necessarius (est) quam ignis et aqua. 8. Avare, tibi nihil*** satis est! 9. Proverbium est: veritas semper vincit.

Medicus curat,

natura sanat

Cuvinte

varietas, <i>s.f.</i> = varietate	bonus, -a, -um, <i>adj.</i> = bun
delētat, <i>v.</i> = desfată, încântă	3. medicus, <i>s.m.</i> = medic
1. experientia, <i>s.f.</i> = experiență	curat, <i>v.</i> = îngrijește
docet, <i>v.</i> = (ne) învață	sanat, <i>v.</i> = însănătoșește
2. via, <i>s.f.</i> = cale, drum	4. honor, <i>s.m.</i> = cinste, stimă
rectus, -a, -um, <i>adj.</i> = drept	nomen, <i>s.n.</i> = nume
semper, <i>adv.</i> = totdeauna, mereu	manent, <i>v.</i> = rămân, dăinuiesc (ei, ele)

* Vezi la indice Cicero.

** Vezi la indice Horatius.

*** Prezența unui cuvânt cu sens negativ implică traducerea verbului la forma negativă.

5. *fortūna, s.f.* = noroc
caecus, -a, -um, adj. = orb
 6. *ira, s.f.* = minie
furor, s.m. = nebunie
brevis (m.f.), -e (n.), adj. = scurt
 7. *magis, adv.* = mai
quam, adv. = decît
ignis, s.m. = foc

- aqua, s.f.* = apă
 8. *avārus, s.m.* = lacom, zgîrcit
tibi, pron. = ție, ți
nihil, pron. = nimic
satis, adv. = de ajuns, destul
 9. *proverbium, s.n.* = proverb
veritas, s.f. = adevăr
vincit, v. = învinge

Declinările în latină și română

Substantivele și adjectivele latine, asemenea celor din limba română, se împart în declinări după *tema* cuvîntului și după *terminații*.

În ce privește substantivele, există în latină *cinci* declinări, dintre care mai importante sînt primele trei, care corespund în general celor trei declinări din limba română*:

I. Temele declinărilor

1. Declinarea I:	Latină: -a	Română: -ă
Exemple	<i>casa</i> <i>aqua</i>	<i>casă</i> <i>apă</i>

Substantivele de declinarea I sînt în majoritate *feminine*, ca și în română, în afară de unele *masculine*, care denumesc ocupații bărbătești și persoane: *nauta* (corăbier), *agricola* (agricultor), *poeta* (poet), *Catilina*. La fel în românește: *tată* (lat. *tata*), *pașă*, *Toma* (acestea din urmă nefiind de origine latină). Nu există substantive neutre la declinarea I.

2. Declinarea a II-a:	Latină: -u sau -o în flexiune	Română: -u sau consoană
Exemple	<i>filii-s</i> <i>nasu-s</i> <i>templa-m</i> <i>proverbium-m</i>	<i>fiu</i> <i>nas</i> <i>templu</i> <i>proverb</i>

Spre deosebire de limba română, declinarea a II-a latină cuprinde nu numai substantive masculine (*filii*, *nasus*) sau neutre (*templum*, *proverbium*), ci și feminine: nume de arbori (*prunus alta*, prun înalt), de țări (*Aegyptus antiqua*, Egiptul antic), de insule (*Rhodus clara*, Rodosul vestit), de orașe (*Corinthus magnifica*, Corintul măreț).

* Despre declinarea adjectivelor vom vorbi într-o lecție ulterioară (vezi paginile 51 și 52).

3. Declinarea a III-a:

Latină	a) vocala -i sau -e b) consoană	Română: -e

Exemple

a) -i/-e :	<i>pani-s</i>	<i>pline</i>
	<i>cani-s</i>	<i>ciine</i>
	<i>vulpe-s</i>	<i>vulpe</i>
	<i>mare (subst.)</i>	<i>mare</i>
b) consoană:	<i>arbor</i>	<i>arbore</i>
	<i>mulier</i>	<i>muiere</i>
	<i>nomen</i>	<i>nume</i>

Declinarea a III-a latină este cea mai bogată, cuprinzînd substantive care aparțin celor trei genuri (*canis, m.*; *vulpes, f.*; *nomen, n.*), la fel ca în română (*ciine, m.*; *vulpe, f.*; *nume, n.*). Limba română, în general, a eliminat neutrele de la declinarea a III-a, fie schimbîndu-le genul (lat. *mare, n.* a devenit în românește *mare, f.*), fie schimbîndu-le genul și declinarea (lat. *secāle, n.*, declinarea a III-a, a trecut la declinarea I: *secară, f.*).

II. Formarea nominativului singular

A. Nominativul singular are în latină una din terminațiile:

1) -s: a) la declinarea a II-a, substantive masculine (*filii*, *amicus*) și feminine (*prunus*).

b) la declinarea a III-a vocalică, substantive masculine (*canis*) și feminine (*vulpes*).

c) la unele substantive de declinarea a III-a cu temă consonantică (*montis = mons, m.*; *frontis = frons, f.*; *veritatis = veritas, f.*).

2) -m la substantivele neutre aparținînd declinării a II-a (*templum*, *proverbium*).

B. Unele substantive nu primesc o terminație specială la nominativ singular, ele terminîndu-se în vocala sau consoana temei respective:

1) la declinarea I: -a, (*via, natūra, fortuna, ira*).

2) la declinarea a III-a: -e (*mare, n.*); -l (*consul, m.*); -r (*arbor, f.*; *furor, honor, m.*); -n (*nomen, n.*).

Observație. Substantive terminate în -r la nominativ singular apar și la declinarea a II-a: *puer, magister* etc.

III. **Vocativul**, cazul chemării, este identic cu nominativul la toate declinările, la singular și plural, cu excepția declinării a II-a, unde substantivele în -us au -e la vocativ singular, ca și în românește:

	Latină	Română
Nominativ:	<i>lupus</i>	<i>lup(ul)</i>
Vocativ:	<i>lupe</i>	<i>lup(ul)e</i>

IV: Funcțiile nominativului

La fel ca în limba română, nominativul este cazul subiectului (cine?, ce?) și al numelui predicativ.

	Latină	Română
Subiect:	<i>Natūra sanat</i>	<i>Natura</i> (ne) însănătoșește
	<i>Variētas delēctat</i>	<i>Varietatea</i> (ne) delectează
Nume predicativ:	<i>Ira furor brevis est</i>	Minia este o nebunie scurtă
	<i>Fortūna caeca est</i>	Norocul este orb

Exerciții :

1. Determinați declinarea, tema și genul substantivelor *ignis, natūra, nomen, medicus, aqua, proverbium*.
2. Traduceți: Paul (*Paulus*) este un bun prieten.

Lictor

Lecția a VIII-a

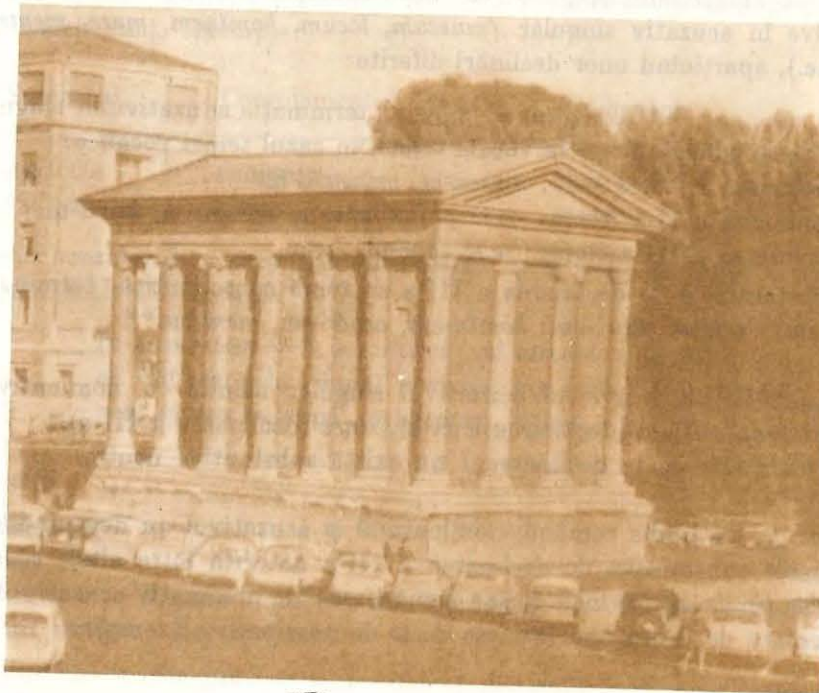
Lecția octava

ACUZATIVUL SINGULAR

COMPLEMENTUL DIRECT

HOMO ORNAT LOCUM...

1. Aquila non capit muscam.
2. Homo ornat locum, non hominem locum.
3. Philosophum non facit barba.
4. Agricola campum arat et collucet arborem.
5. Nauta secat mare*.
6. Vulpes pilum mutat, non mentem.
7. Ad annum; ad libitum.
8. In memoriam; inter canem et lupum.
9. Per iocum; post festum.
10. Supra modum; supra solitum.

Templum Romanum

Cuvinte

1. aquila, s.f. = vultur
capit, v. = prinde
2. homo, s.m. = om
ornat, v. = împodobește
locus, s.m. = loc
3. philosophus, s.m. = filozof
barba, s.f. = barbă
4. campus, s.m. = câmp
arat, v. = ară
arbor, s.f. = arbore, copac
collucet, v. = curăță de crengi

* Vezi la indice Horatius.

5. *secat*, *v.* = taie; (*fig.*) brăzdează
nauta, *s.m.* = corăbier, navigator
6. *pilus*, *s.m.* = fir de păr
mutat, *v.* = schimbă
mens, *s.f.* = minte, gând
7. *annus*, *s.m.* = an
libitum, *s.n.* = dorință
8. *memoria*, *s.f.* = amintire, memorie
9. *iocus*, *s.m.* = joc
festum, *s.n.* = sărbătoare
10. *modus*, *s.m.* = măsură
solitum, *s.n.* = stare obișnuită, obicei

Prepoziții cu acuzativul*: *ad* = la; *in* = în; *inter* = între; *per* = prin (*aici*: în, pentru); *post* = după; *supra* = peste, dincolo de.

I. Formarea acuzativului singular. În toate exemplele de mai sus se găsesc substantive în acuzativ singular (*muscam*, *locum*, *hominem*, *mare*, *mentem*, *festum* etc.), aparținând unor declinări diferite:

- a) **I.a substantivele masculine și feminine**, terminația acuzativului singular este **-m**. Ea se adaugă direct la vocala temei, în cazul temei vocalice:
- Declinarea I (tema: *-a*): *musca-m*, *memoria-m*.
  - Declinarea a II-a (tema: *-u*): *philosophu-m*, *campu-m*, *annu-m*.
  - Declinarea a III-a (tema: *-e*): *cane-m*.

La substantivele de declinarea a III-a cu temă consonantică, terminația acuzativului singular este **-em**: *homin-em*, *arbör-em*, *ment-em***.

b) **Substantivele neutre** au acuzativul singular identic cu nominativul: *libitum*, *festum*, *solitum* (declinarea a II-a), *mare* (declinarea a III-a). Se reamintește că la declinarea I nu există substantive neutre.

Observație: În limba română, nominativul și acuzativul au devenit identice la unele substantive de declinarea a III-a datorită între altele *căderii consoanelor finale*, astfel încât forma românească de nominativ-acuzativ este mai apropiată de acuzativul latinesc decât de nominativ. Exemple:

Latină		Română
<i>Nominativ</i>	<i>Acuzativ</i>	<i>Nominativ — Acuzativ</i>
<i>mens</i>	<i>mentem</i>	minte
<i>mors</i>	<i>mortem</i>	moarte
<i>flos</i>	<i>florem</i>	floare

* Ca și în limba română, unele prepoziții se construiesc cu cazul acuzativ.

** Se observă prezența unei silabe în plus față de nominativ (vezi în lecția următoare distincția între „parisilabice“ și „imparisilabice“).

<i>lepus</i>	<i>lepörem</i>	iepure
<i>virtus</i>	<i>virtütem</i>	virtute
<i>civitas</i>	<i>civitätäm</i>	cetate
<i>arbor</i>	<i>arbörem</i>	arbore
<i>mulier</i>	<i>muliërem</i>	muiere

II. Funcțiile acuzativului

În latină acuzativul este, ca și în limba română, în primul rând, cazul complementului direct (pe cine?, ce?). Substantivul prin care se exprimă complementul direct în latină nu este niciodată precedat de prepoziție, chiar în acele situații în care în limba română se folosește prepoziția (*pe tata*, *pe fratele*, *pe Alexandru* etc.). Exemple:

Subiectul	Complementul direct	Predicatul
<i>Agricola</i>	<i>campum</i>	<i>arat</i>
<i>Vulpes</i>	<i>pilum</i>	<i>mutat</i>

Uneori acuzativul cu prepoziție este folosit, ca și în limba română, cu funcție circumstanțială. Exemple:

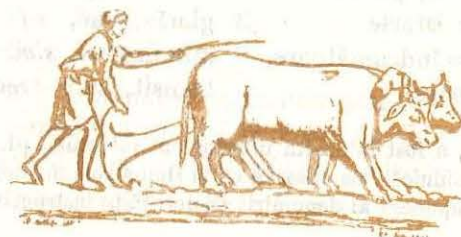
in memoria = în amintirea; *ad annum* = la anul;
ad libitum = la (după) dorință; *per iocum* = în glumă;
post festum = după sărbătoare, târziu.

Exerciții :

a. Traduceți:

1. *Amica mea linguam Latinam discit* (învață).
2. *Amicus amicum salutat*.
3. *Post mortem; post scriptum*.

b. Identificați în propozițiile de la punctul a) substantivele în acuzativ și precizați genul lor.

Tăran roman cultivând ogorul

DIES SEPTIMANAE

1. Lunae dies

Martis dies

Mercurii dies

Iovis dies

Venēris dies

Satūrni dies*

Solis dies*.

2. Historia est vita memoriae et magistra vitae. 3. Sic transit gloria mundi. 4. Quisque est faber suae fortunae. 5. Veritas filia temporis est. 6. Magna pars artis imitatio naturae est. 7. Frons est animi ianua. 8. Neptunus dominator maris est. 9. Casus belli; corpus delicti; lapsus linguae; lapsus memoriae.

Cuvinte

1. septimāna-ae, s.f. = săptămână dies, s.m. sau f. = zi; pl. zile	memoria, -ae, s.f. = memorie, amintire
2. historia, -ae, s.f. = istorie magistra, -ae, s.f. = îndrumătoare, învățătoare	3. gloria, -ae, s.f. = glorie mundus, -i, s.m. = lume transit, v. = trece

* Denumirea acestor zile a fost înlocuită ulterior cu *Sabbatum*, pl. *Sabbata* (= sâmbătă) și *Dominica dies* (= duminică). Se observă că în limba română nu s-a păstrat substantivul *dies*, al doilea component al denumirii zilelor. Este instructivă comparația cu alte limbi romanice:

româna: luni, marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă, duminică.
italiana: lunedì, martedì, mercoledì, giovedì, venerdì, sabato, domenica.
franceza: lundi, mardi, mercredi, jeudi, vendredi, samedi, dimanche.

4. quisque, pron. = fiecare faber, -bri, s.m. = făuritor, meșter suus, -a, -um, adj.pron. = (al)său, (a) sa	7. frons, frontis, s.f. = frunte animus, -i, s.m. = suflet ianua, -ae, s.f. = poartă
5. veritas, -ātis, s.f. = adevăr filia, -ae, s.f. = fiică tempus, -ōris, s.n. = timp	8. dominator, -ōris, s.m. = stăpîn mare, -is, s.n. = marea
6. magnus, -a, -um, adj. = mare pars, partis, s.f. = parte ars, artis, s.f. = meșteșug, artă imitatio, -ōnis, s.f. = imitație	9. casus*, s.m. = caz, prilej bellum, -i, s.n. = război corpus, -ōris, s.n. = corp, obiect delictum, -i, s.n. = delict, greșeală lapsus, s.m. = alunecare; (fig.) greșeală

1. Formarea genitivului singular

În limba latină, genitivul singular are câte o terminație diferită pentru fiecare declinare, dar aceeași pentru toate substantivele declinării respective. De aceea în dicționare, după forma de nominativ, este notată terminația genitivului singular, ea ajutând la recunoașterea declinării căreia aparține substantivul respectiv.

Terminațiile genitivului singular:

Declinarea I: -ae, care include și vocala temei:

	Latină	Română
Exemple:	fem. casae (al, a, ai, ale unei)	case, casei
	fem. umbrae (")	umbre, umbrei
	fem. filiae (")	fiice, fiicei

Româna este singura dintre limbile romanice care a păstrat această terminație (*ae = e*).

Declinarea a II-a: -i, care înlocuiește vocala temei:

	Latină	Română
Exemple:	masc. filii (al, a, ai, ale unui)	fiu
	fem. pruni (")	prun (masc.)
	neutr. templi (")	templu

La această declinare, terminația de genitiv singular nu s-a păstrat nici în limba română. O putem totuși găsi în unele cuvinte din limbajul științific, cum ar fi *agricultură*, din lat. *agri + cultūra*, „cultura ogorului“; *horticultură*, din lat. *horti + cultūra*, „cultura grădinii“ etc.

* Substantivele cărora nu li se notează terminația genitivului singular aparțin declinărilor a IV-a sau a V-a.

Declinarea a III-a : -is

	Latină		Română
Exemple: a)	<i>masc. canis</i>	(al, a, ai, ale unui)	cîine
	<i>fem. vulpis</i>	(" ")	vulpi
	<i>neutr. maris</i>	(" ")	mări (fem.)
b)	<i>masc. montis</i>	(al, a, ai, ale unui)	munte
	<i>masc. floris</i>	(" ")	flori
	<i>fem. frontis</i>	(" ")	frunți
	<i>neutr. nominis</i>	(" ")	nume

Terminația latinească -is nu s-a păstrat în română, dar se întâlnește în unele cuvinte din limbajul științific: *jurisprudență*, din lat. *iuris + prudentia*, „cunoașterea dreptului”; *legislație*, din lat. *legis + latio*, „promulgarea unei legi” etc.

Observații: a) La declinarea a III-a, unele substantive — cum sînt *canis*, gen. *canis*; *vulpes*, gen. *vulpis*; *mare*, gen. *maris* — au la nominativ și genitiv singular un număr egal de silabe; de aceea se numesc *parisilabice* (*par, paris*; adj. = egal). Altele, cum sînt de exemplu *mons*, gen. *montis*; *imitatio*, gen. *imitationis*; *nomen*, gen. *nominis*; *corpus*, gen. *corporis*, au la genitiv singular o silabă în plus față de nominativ singular și de aceea se numesc *imparisilabice*. Această silabă în plus apare și la celelalte cazuri, cu excepția vocativului singular, care este identic cu nominativul singular.

b) La substantivele parisilabice, terminația genitivului singular -is include și vocala temei (-i- sau -e-), pe cînd la imparisilabice terminația -is a genitivului se adaugă la tema consonantică a substantivului respectiv.

În mod practic, tema cuvintelor imparisilabice de declinarea a III-a se obține prin înlăturarea terminației genitivului singular. Exemple:

Nominativ singular:	<i>homo</i>	<i>tempus</i>	<i>felix</i>
Genitiv singular:	<i>homīn-is</i>	<i>tempōr-is</i>	<i>felīc-is</i>
	↓	↓	↓
	Tema	Tema	Tema

II. Funcția genitivului:

Ca și în limba română, genitivul este cazul atributului (al, a, ai, ale cui?) exprimînd posesia, originea, materia, calitatea etc.:

Latină	Română
<i>Magistra vitae</i>	îndrumătoarea vieții
<i>Animi ianua</i>	poarta sufletului
<i>Filia temporis</i>	fiica timpului

Exerciții :

a. Traduceți propozițiile și recunoașteți substantivele în genitiv singular:

1. *Saturnus erat antiquus dominus campi.*
2. *Neptunus deus Oceani erat.*
3. *Mercurius deus eloquentiae, Apollo deus artis et medicinae erat.*
4. *Minerva sapientiae dea erat, Vesta patrona familiae.*

b. Formați genitivul singular al substantivelor *patria, dominus, ferrum, mens.*

Lecția a X-a

Lectio decima

DATIVUL SINGULAR
COMPLEMENTUL INDIRECT

NON SCHOLAE,
SED VITAE DISCIMUS**

1. Marcus lectōri salutem (dat).
2. Flamma est proxima fumo*.
3. Homo res sacra homini (est)**.
4. Adscriptus glebae***.

5. .... quercus Iovi
Et myrtus Venēri placet; Phoebō laurēa,
Pinus Cybēlae, pōpulus celsa Hercūli.

(Phaedrus, *Fabulae*, 3, 17)

Apolo Musagetul

Cuvinte

discimus, *v.* = învățăm

1. lector, -ōris, *s.m.* = cititor
salus, -ūtis, *s.f.* = sănătate
dat, *v.* = dă, transmite

2. flamma, -ae, *s.f.* = flacără
fumus, -i, *s.m.* = fum
proximus, -a, -um, *adj.* = foarte,
cel mai apropiat

3. sacer, -cra, -crum, *adj.* = sacru,
sfînt

4. gleba, -ae, *s.f.* = brazdă de pămînt,
glie
adscriptus, -a, -um, *v. part.* =
atribuit, fixat, lipit

5. quercus, *s.f.* = stejar
myrtus, -i, *s.f.* = mirt (*arbust*)
laurēa, -ae, *s.f.* = dafin, laur
(*arbust*)
pinus, -i, *s.f.* = pin
Phoebus, -i, *s.m.* = (zeul) Apolo
Cybēla, -ae, *s.f.* = (zeița) Cibela
celsus, -a, -um, *adj.* = înalt
Hercūles, -is, *s.m.* = Hercule,
erou legendar
Iupīter, Iovis, *s.m.* = Jupiter
Venus, -ēris, *s.f.* = (zeița) Venus

1. Formarea dativului singular

În propozițiile de mai sus se găsesc substantive la dativ singular: *scholae, fumo, homini, glebae* etc. În ce privește terminațiile se observă că:

1) La declinarea I, ca și în limba română, dativul se aseamănă ca formă cu genitivul, avînd terminația -ae.

* Vezi la indice *Plautus*.

** Vezi la indice *Seneca*.

*** Expresie folosită în feudalism pentru a marca dependența personală a țaranului față de stăpînul feudal.

	Latină	Română
Exemple:	<i>casae</i>	(unei) case, casei
	<i>umbræ</i>	(unei) umbre, umbrei

Deosebirea între genitiv și dativ, în traducerea textelor, se face avându-se în vedere funcția sintactică.

2) La declinările a II-a și a III-a, terminațiile sint:

Declinarea a II-a: -ō	Latină	Română
Exemple:	<i>filio (m.)</i>	(unui) fiu, fiului
	<i>pruno (f.)</i>	(unui) prun, prunului (m.)
	<i>templo (n.)</i>	(unui) templu, templului

Declinarea a III-a: -ī	Latină	Română
Exemple:		
parisilabice:	<i>cani (m.)</i>	(unui) câine, câinelui
	<i>vulpi (f.)</i>	(unei) vulpi, vulpii
	<i>mari (n.)</i>	(unei) mări, mării (f.)
imparisilabice:	<i>monti (m.)</i>	(unui) munte, muntelui
	<i>virtūti (f.)</i>	(unei) virtuți, virtuții
	<i>nomini (n.)</i>	(unui) nume, numelui

Observații: 1) La declinările a II-a și a III-a parisilabică, terminația dativului este egală cu vocala temei. Terminația -ī apare și la cuvintele imparisilabice (cu temă consonantică).

2) Genitiv-dativul românesc în -i al declinării a III-a provine din dativul latinesc: lat. *vulpi, mari, flori*, rom. (al, a) unei *vulpi, mări, flori*.

II. Funcția dativului

Ca și în limba română, dativul exprimă în primul rând complementul indirect, arătând *cui se atribuie ceva, pentru cine sau pentru ce se realizează acțiunea verbului*.

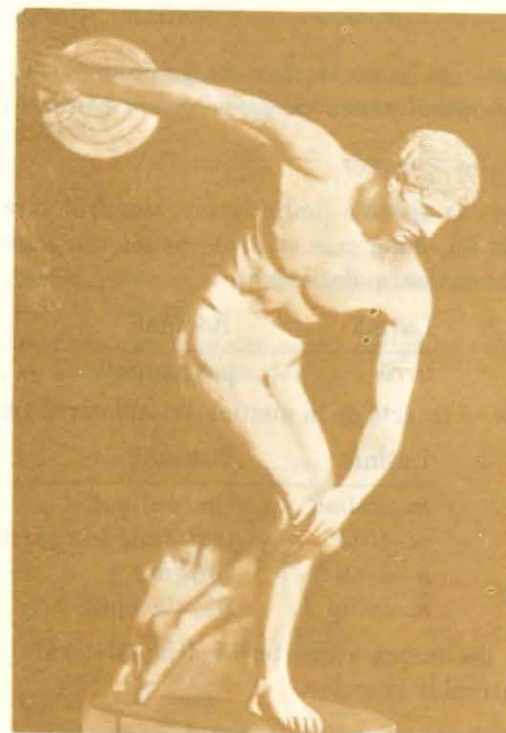
Latină	Română
Marcus <i>lectōri</i> salutem (dat)	Marcus (transmite) <i>cititorului</i> sănătate
<i>Vitae</i> discimus	Învățăm <i>pentru viață</i>

Exerciții :

1. Precizați declinarea și genul substantivelor *lectōri, scholae, vitae, homini, Phoebō*.
2. Formați dativul singular de la *laurēa, -ae; pinus, -i; ars, artis*.
3. Ce știți despre divinitățile menționate în textul nr. 5?

MENS SANA IN CORPÖRE SANO*

1. Vivā voce.
2. Terrā marīque.
3. Honōris cāusā.
4. Exēmpli gratiā.
5. Aequo anīmo.
6. Grosso modo.
7. Anno superiōre.
8. Ab ovo; ab origīne.
9. Cum grano salis.
10. Magnā (summā) cum laude.
11. De facto; de iure.
12. Ex toto corde.
13. Pro formā; pro domo suā**.
14. Sine iustitiā — nulla libērtas.
15. Sine irā et studiō***.

Aruncătorul de disc (Discobolul)

* Vezi la indice *Iuvenālis*.

** Titlul unei cuvîntări ținute de *Cicēro* în apărarea unei cauze proprii. Vezi la indice *Cicēro*.

*** Vezi la indice *Tacitus*.

Cuvinte

- mens, mentis, s.f.* = minte
sanus, -a, -um, adj. = sănătos
- vox, vocis, s.f.* = voce
vivus, -a, -um, adj. = viu;
(fig.) energie
  - honor, -ōris, s.m.* = cinstire,
 stimă
  - exemplum, -i, s.n.* = exemplu
  - aequus, -a, -um, adj.* = egal,
 netulburat
  - grossus, -a, -um, adj.* = lipsit
 de precizie
modus, -i, s.m. = mod, fel
  - annus, -i, s.m.* = an
superior, adj. comp. = de
 mai înainte
  - ovum, -i, s.n.* = ou; *(fig.)*
 început
origo, -inis, s.f. = origine
  - granum, -i, s.n.* = bob (de grâu
 etc.)
sal, salis, s.m. și n. = sare;
(fig.) spirit
  - summus, -a, -um, adj. superl.* =
 foarte mare, foarte înalt
laus, laudis, s.f. = laudă
  - factum, -i, s.n.* = fapt
ius, iuris, s.n. = drept
  - cor, cordis, s.n.* = inimă
  - domus, -i, s.f.* = casă
  - iustitia, -ae, s.f.* = dreptate
nullus, -a, -um, adj. = nici unul
libertas, -atis, s.f. = libertate
  - ira, -ae, s.f.* = dușmănie
studium, -ii, s.n. = părtinire

Prepoziții cu ablativul: *ab* = de la; *cum* = (împreună) cu; *de* = de, despre;
ex = din; *in* = în (arătând starea pe loc); *pro* = pentru; *sine* = fără.

I. Formarea ablativului singular

Ablativul este un caz specific limbii latine, singurul care lipsește în limba română. Terminațiile lui, după cum se poate vedea din exemplele de mai sus, corespund vocalei tematice a declinării:

Declinarea I: -a	Latină	Română
Exemple:	<i>terrā</i>	pe pământ

Spre deosebire de -ă (scurt) de la nominativ, ablativul are vocală lungă: -ā.

Declinarea a II-a: -ō	Latină	Română
Exemple:	<i>m. animo</i>	(în, cu) suflet
	<i>m. filio</i>	(cu) fiul, (de la) fiu
	<i>n. dono</i>	(în) dar
	<i>n. initio</i>	(la) început

Se observă că la declinarea a II-a terminația ablativului singular este identică cu aceea a dativului singular.

Declinarea a III-a: -ē sau -ī, astfel:

a) -ē la parisilabice (masculine și feminine), ca și la imparisilabice (toate genurile). Exemple:

	Latină	Română
Parisilabice	<i>masc. canē</i>	(cu) câinele
	<i>fem. vulpe</i>	(de către) vulpe

Latină

Română

Imparisilabice

<i>masc. monte</i>	(pe) munte
<i>fem. voce</i>	(cu) glasul
<i>neutr. corpore</i>	(în, pe) corp

b) -ī la substantivele neutre parisilabice: *marī* = pe mare.
 Această terminație este aceeași cu a dativului singular.

II. Funcția ablativului

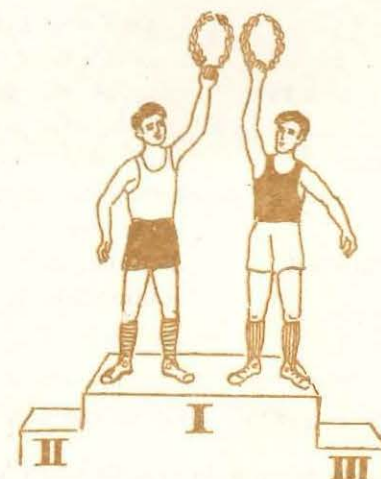
Ablativul este în general cazul complementului circumstanțial. El exprimă sensuri variate, arătând între altele: *tempus* (când? — *anno superioriore*, în anul trecut); *locus* (unde? — *terrā marique*, pe uscat și pe mare); *modus* (cum? — *aequo animo*, cu sufletul împăcat, netulburat; *grosso modo*, în linii mari); *instrumentum actionis* (cu ce? — *vivā voce*, cu glas tare).

Observații: 1) Chiar dacă nu este însoțit de prepoziție, ablativul se traduce în românește însoțit de o prepoziție, însă aceasta se construiește — în română — cu acuzativul: *terrā* — pe pământ.

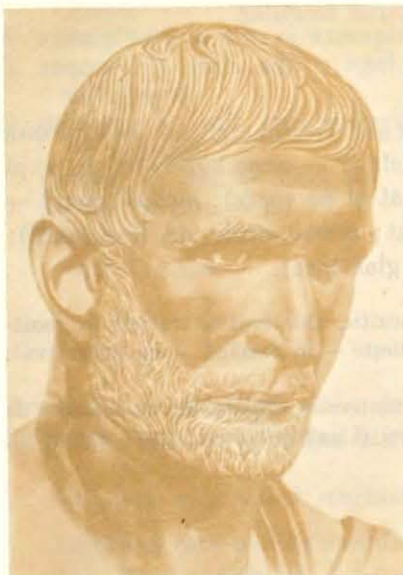
2) În ce privește cuvintele *causā* și *gratiā*, deși substantive la origine, ele au valoare de prepoziție în expresiile *honōris causā* (pentru cinstire) și *exempli gratiā* (spre exemplu), construindu-se cu genitivul.

Exerciții:

- Stabiliți căror declinări aparțin substantivele *mens, libertas, honōris, terra* și *exempli*, apoi puneți-le la ablativ singular.
- Precizați care este expresia corectă pentru cei doi câștigători ai primului loc: *ex aequo* sau *ex equo*? Cum se traduce fiecare din ele?

IMPERIUM ROMANUM

Un vechi roman

1. Romānum imperium a Romūlo exordium habet. 2. Romūlus cum fratre Remo Rheae Silvīae et Martis filii erant. 3. Condītam civitātem Romūlus ex nomīne suo Romam vocāvit. 4. Urbem Romam a principio reges habuērunt. 5. Libertātem et consulātum Brutus instituit. 6. Romūli tempore Roma urbs exigua erat. 7. Romāni primo Latium, dein totam Italiā, mox Hispaniā, Graeciā, Galliā, Illyriā, partem Afrīcae et Asiāe, denique Daciā imperio suo adiungunt.

(După Eutropius și Tacitus)

Cuvinte

1. imperium, -ii, s.n. = stat a=ab, prep. cu abl. = de la exordium, -ii, s.n. = început habet, v. = are	habuērunt, v. = au avut, au stă- pinit
3. conditus, -a, -um, v. part. = întemeiat	5. consulatus, s.m. = consulat instituit, v. = a stabilit, a întemeiat
civitas, -atis, s.f. = cetate vocavit, v. = a numit	6. exiguus, -a, -um, adj. = mic, puțin
4. urbs, urbis, s.f. = oraș principium, -ii, s.n. = început rex, regis, s.m. = rege	7. primo, adv. = la început dein, adv. = apoi totus, -a, -um, adj. = întreg, tot mox, adv. = în curînd, îndată denique, adv. = în cele din urmă adiungunt, v. = adaugă, alipesc

Exerciții :

1. Identificați substantivele din propozițiile 3 și 6 de mai sus, apoi precizați declinarea și cazul fiecăruia.
2. Substantivele dintre paranteze puneți-le în cazurile cerute de contextul traducerii:
a) *Gloria (urbs Roma) magna est*; b) *Forum Romanum (Roma) ornat.*

PROVERBIA (Proverbe).

A greși este omenesc

1. Errare humanum est. 2. Fabellam narrat asino surdo. 3. Aedificare in aere. 4. In aqua scribere. 5. In silvam ligna portare. 6. Viperam sub ala nutrire. 7. Contra aquam remigat. 8. Fortis cadere, non cedere potest. 9. Delphinum natare, aquilam volare doces. 10. Nefas est nocere patriae*.

Corabie romană cu pânze

Cuvinte

1. erro, -āre, v. = a greși humānus, -a, -um, adj. = omenesc	narro, -āre, v. = a povesti
2. fabella, -ae, s.f. = istorioară cu tîlc asinus, -i, s.m. = măgar; (fig.) om prost	3. aedifico, -āre, v. = a clădi aer, aëris, s.m. = aer, ceață, nor

* Vezi la indice *Seneca*.

4. *aqua*, -ae, *s.f.* = apă
scribo, -ere, *v.* = a scrie
 5. *lignum*, -i, *s.n.* = lemn
porto, -āre, *v.* = a purta,
 a duce
 6. *ala*, -ae, *s.f.* = aripă
nutrio, -ire, *v.* = a hrăni
 7. *remigo*, -āre, *v.* = a visli
 8. *fortis*, -e, *adj.-subst.* =
 puternic, viteaz
cado, -ere, *v.* = a cădea

- cedo*, -ere, *v.* = a se retrage, a ceda
 potest, *v.* = poate
 9. *delphinus*, -i, *s.m.* = delfin
nato, -āre, *v.* = a înota
volo, -āre, *v.* = a zbura
docēo, -ere, *v.* = a învăța (*pe
 altul*)
 10. *nefas*, *s.n. (indecl.)* =
 nelegiuire, crimă
noceo, -ere, *v.* = a face rău,
 a vătăma

Tipurile de conjugări. Infinitivul prezent

În limba latină există patru conjugări, la fel ca în română.

În exemplele de mai sus au fost folosite la infinitiv prezent verbele: *errāre*, *nocēre*, *scribere*, *nutrire* etc. Prin înlăturarea sufixului *-re* de la infinitiv prezent se obține tema verbală a prezentului, a cărei *vocală finală* constituie caracteristica fiecărei conjugări:

	Latină	Română
Conjugarea I, tema:	<i>canta-</i>	(a) <i>cînta</i>
infinitiv prezent:	<i>cantā-re</i>	<i>cîntā-re</i>
Conjugarea a II-a, tema:	<i>vidē-</i>	(a) <i>vedea</i>
infinitiv prezent:	<i>vidē-re</i>	<i>vedē-re</i>
Conjugarea a III-a, tema:	<i>dicē-*</i>	(a) <i>zice</i>
infinitiv prezent:	<i>dicē-re</i>	<i>zice-re</i>
Conjugarea a IV-a, tema:	<i>veni-</i>	(a) <i>veni</i>
infinitiv prezent:**	<i>venī-re</i>	<i>veni-re</i>

După cum se poate vedea, infinitivul prezent latin corespunde exact infinitivului lung din română, care în limba actuală are valoare de substantiv. Limba latină, însă, nu are infinitiv scurt. Forma de infinitiv din limba română corespunde exact temei verbului latin, cu excepția conjugării a II-a, unde la temă se adaugă *-a*, în română, de exemplu: lat. *vide* + *a* = rom. (a) *vedea*.

NOTĂ: În limba latină, cunoașterea temei verbale este de mare importanță, deoarece pornind de la ea se pot obține toate formele verbale, prin adăugarea unor sufixe (caracteristice modurilor și timpurilor) și a terminațiilor personale.

* Vocala tematică *-ē* — este înlocuită uneori, în cursul conjugării, cu *-i* sau *-ū* (aceasta din urmă la persoana a III-a plural). Tot conjugării a III-a îi aparțin unele verbe cu tema în *-i*, înlocuit cu *-ē* înainte de *-r*: *facio*, *facere*.

** În dicționare, infinitivul prezent este notat prescurtat pe locul al doilea, după persoana I singular a indicativului prezent: *laudo*, -āre; *respondēo*, -ere; *scribo*, -ere; *venio*, -ire.

Indicativul prezent

În textul lecției au apărut și verbe la indicativul prezent: *narrat*, *remigat*, *doces* etc.

Prezentul indicativului se formează adăugând terminațiile personale la rădăcina sau tema verbului. Terminația persoanei I singular, la cele patru conjugări, este *-o*. Ea se adaugă la rădăcina verbelor conjugării I și a III-a (*cant-o*, *dic-o*) și la tema verbelor de conjugarea a II-a și a IV-a (*vidē-o*, *veni-o*). Terminațiile celorlalte persoane sînt identice cu ale verbului sum (vezi lecția a VI-a, la sfîrșit) și se adaugă la tema verbelor.

Iată persoana a III-a singular la cele patru conjugări:

	Latină	Română
Conjugarea I:	<i>canta-t</i>	(el, ea) <i>cîntă</i>
Conjugarea a II-a:	<i>vide-t</i>	<i>vede</i>
Conjugarea a III-a:	<i>dici-t</i>	<i>zice, spune</i>
Conjugarea a IV-a:	<i>veni-t</i>	<i>vine</i>

Exerciții :

1. Clasificați infinitivele din lecție după conjugări, indicînd infinitivele românești corespunzătoare și dacă au intervenit schimbări de conjugare în română față de latină.
2. Formați infinitivul prezent al verbelor *audit*, *dat*, *placet*, *ducit*.

Cap de femeie

EXEMPLA TRAHUNT

Civis togatus

1. Verae amicitiae aeternae sunt. 2. Muti magistri sunt libri. 3. Nautae secant maria. 4. Caeci censores raro discernunt colores. 5. Verba docent, exempla trahunt. 6. Quot capita, tot sententiae. 7. Aquila non capit muscas. 8. Fulgura feriunt summos montes. 9. Labor omnia vincit*. 10. Ad Kalendas** Graecas; extra muros; primus inter pares; post proelia — praemia; per aspera ad astra.***

- color, -oris, *s.m.* = culoare;
(*fig.*) nuanță
5. verbum, -i, *s.n.* = cuvint, vorbă
traho, -ere, *v.* = a atrage, a
convinge
6. quot...tot, *pron. (indecl.)* =
câți, cîte, ...atîți, atîtea
sententia, -ae, *s.f.* = părere
caput, -itis, *s.n.* = cap
8. fulgur, -uris, *s.n.* = fulger, trăsnet
ferio, -ire, *v.* = a lovi
9. labor, -oris, *s.m.* = muncă, efort
omnis, -e, *adj.* = tot, toată
10. Kalendae, -arum, *s.f.pl.* = pri-
ma zi a unei luni
extra, *prep. cu acuz.* = dincolo de
murus, -i, *s.m.* = zid
proelium, -ii, *s.n.* = luptă
praemium, -ii, *s.n.* = recom-
pensă
aspere, -orum, *s.n.pl.* = necazuri,
dificultăți
astrum, -i, *s.n.* = astru, stea

Cuvinte

1. verus, -a, -um, *adj.* = adevărat
2. liber, -bri, *s.m.* = carte
magister, -tri, *s.m.* = profesor
mutus, -a, -um, *adj.* = fără grai,
mut
3. nauta, -ae, *s.m.* = corăbier
4. censor, -oris, *s.m.* = cenzor, critic
raro, *adv.* = rareori
discerno, -ere, *v.* = a deosebi,
a distinge

I. Nominativul și acuzativul plural

A. La nominativ și acuzativ plural, cuvintele masculine și feminine au următoarele terminații:

Declinarea I:	Nominativ -ae	Acuzativ -as (vocala temei + s)
	amicitiae	muscas
	sententiae	Kalendas

* Vezi la indice Vergilius.

** Vezi la indice cuvintul Kalendae.

*** Vezi la indice Seneca.

Declinarea a II-a:

Nominativ -i	Acuzativ -os (vocala temei + s)
magistri	muros, summos

Declinarea a III-a:

Nominativ -es	Acuzativ -es
parisilabice omnes	omnes
imparisilabice censores	colores

NOTĂ: Nominativul plural are forme identice cu genitivul singular atât la declinarea I: -ae, cât și la declinarea a II-a: -i. Funcția sintactică arată dacă e vorba de un caz sau altul. La ambele declinări însă nominativul și acuzativul au forme diferite. La declinarea a III-a, nominativul plural este identic cu acuzativul plural.

B. 1). Substantivele neutre de declinarea a II-a și a III-a imparisilabică au la nominativ și acuzativ plural o terminație comună:

Declinarea a II-a	Nominativ -a	Acuzativ -a
	verba	astra
Declinarea a III-a:	exempla	proelia
	capita	capita
	fulgura	fulgura

2) Neutrele de declinarea a III-a parisilabică (substantive și adjective) au de asemenea o terminație identică la nominativ și acuzativ plural: -ia.

Exemple: maria (*subst.*); omnia (*adj.*)

Observație. Comparând terminațiile latine de nominativ și acuzativ plural cu cele din limba română, se constată că româna a păstrat:

a) terminația nominativului feminin plural (-ae), pe care a extins-o și la acuzativ: lat. casae (*nom.*), casas (*acuz.*), rom. case (*nom.*), case (*acuz.*).

Aceeași terminație se găsește în limba română și la nominativ-acuzativul neutru al declinării a II-a: scaune, unde însă se întâlnește și terminația -uri, provenită din latinescul -ora de la declinarea a III-a: lat. tempora, declinarea a III-a; rom. timpuri, declinarea a II-a;

b) terminația de nominativ a declinării a II-a, care a trecut și la acuzativ (lat. filii, *nom.*; filios, *acuz.* = rom. fii, *nom.* și *acuz.*), precum și la toate substantivele declinării a III-a, masculine, feminine și neutre (cîini, vulpi, mări).

II. Vocativul plural este identic cu nominativul, la toate temele și declinările, indiferent de gen.

Exerciții:

- Înlocuiți nominativul cu acuzativul în propozițiile 1, 2 și 4.
- Puneți la nominativ, vocativ și acuzativ plural cuvintele bonus senator, aeterna amicitia, verum exemplum.

VARIA DICTA

1. Concordia civium, murus urbium. 2. Ignorantia legum excusat neminem. 3. Cursus honorum*. 4. Censor morum*. 5. Arbitrarius elegantiarum. 6. Mater omnium bonarum artium est sapientia. 7. Iustitia domina et regina omnium virtutum est. 8. Radix omnium malorum avaritia est. 9. Suavis est memoria laborum praeteritorum. 10. Repetitio est mater studiorum.

Friză de la Tropaeum Traiani (Adamclisi)

Cuvinte

- dictum, -i, *s.n.* = cuvânt, maximă
 varius, -a, -um, *adj.* = felurit, diferit
- concordia, -ae, *s.f.* = înțelegere
 civis, -is, *s.m.* sau *f.* = cetățean, -ă
 murus, -i, *s.m.* = zid; (*fig.*)
 apărare
  - lex, legis, *s.f.* = lege
 nemo, -inis, *pron.* = nimeni
 excuso, -are, *v.* = a scuza
  - cursus, *s.m.* = scară, ierarhie
 honor, -oris, *s.m.* = demnitate
 publică
  - mos, moris, *s.m.* = obicei;
pl. moravuri
  - arbitrarius, -trius, *s.m.* = arbitru
  - mater, -tris, *s.f.* = mamă
 bonae artes, *pl.* = deprinderi bune
 sapientia, -ae, *s.f.* = înțelepciune
  - radix, -icis, *s.f.* = rădăcină
 malum, -i, *s.n.* = rău
  - suavis (sua-vis), -e, *adj.* = plăcut
 praeteritus, -a, -um, *v. part.* = trecut
  - repetitio, -onis, *s.f.* = repetiție
 studium, -ii, *s.n.* = studiu

* Vezi la indice Cursus honorum și Censor morum.

Formarea genitivului plural

După cum se poate observa, genitivul plural se formează cu ajutorul următoarelor terminații:

Declinarea I -arum : poetarum, elegantiarum, bonarum

Declinarea a II-a -orum : filiorum, prunorum, studiorum

Declinarea a III-a parisilabică: -ium (civium, omnium)

Declinarea a III-a imparisilabică: -um (legum, honorum, virtutum, laborum)

Observație La declinările I, a II-a și a III-a parisilabică, în terminații se include și vocala temei; la declinarea a III-a imparisilabică, terminația -um se adaugă la tema consonantică.

În limba română se păstrează parțial terminația -orum în articolul hotărît al genitivului plural, ea fiind generalizată la toate declinările, indiferent de gen: caselor (declinarea I), bărbaților (declinarea a II-a), florilor, arborilor (declinarea a III-a).

Exerciții:

- Puneți la genitiv plural substantivele domina, censor și murus.
- Determinați declinarea și genul substantivelor civium, honorum, elegantiarum, artium și studiorum.

Horatius

Cuvinte

1. fecisti, *v.* = ai făcut
gens, gentis, *s.f.* = neam, popor
2. vigilans, -ntis, *v. part.* = care stă treaz, vigilent
dormiens, -ntis, *v. part.* = care doarme
ius, iuris, *s.n.* = drept, dreptate
succurro, -ēre, *v.* = a veni în ajutor

Formarea dativului și ablativului plural

Dativul și ablativul sînt totdeauna identice la plural. Deosebirea între ele se stabilește pe baza funcției sintactice a cuvîntului respectiv.

Terminațiile acestor cazuri sînt:

Declinarea I și a II-a: -is, la toate genurile, înlocuind vocala temei: *casis*, *f.* declinarea I; *amicis*, *m.* declinarea a II-a; *votis*, *n.* declinarea a II-a.

* Vezi la indice *Namatiānus*.

** Vezi la indice *Vae victis!*

*** Vezi la indice *Horatius*.

DATIVUL ȘI ABLATIVUL PLURAL

ICTA PRAECLĀRA

1. Fecisti patriam divērsis gentibus unam, Roma*! 2. Vigilantibus, non dormientibus iura succurrunt.
3. Sol omnibus lucet. 4. Amicis communia (sunt) omnia. 5. Vae victis**!
6. Sapiens vivit praesentibus laetus.
7. Ex libris. 8. Hoc erat in votis***!
9. Quid valent leges sine moribus?

3. sol, solis, *s.m.* = soare
lucēo, -ēre, *v.* = a (stră)luci
4. commūnis, -e, *adj.* = comun
5. victus, -a, -um, *adj.* = învins
vae, *interj.* = vai!
6. sapiens, -ntis, *s.m.* = înțelept
vivo, -ēre, *v.* = a trăi
laetus, -a, -um, *adj.* = mulțumit, bucuros
praesens, -ntis, *adj.* = prezent, de față
praesentia, -ium, *s.n.pl.* = împrejurări prezente
8. hoc, *pron. dem.* = acest (lucru)
votum, -i, *s.n.* = dorință
9. quid, *pron. interrog.* = ce?
valēo, -ēre, *v.* = a valora

Declinarea a III-a: -ibus, la toate genurile, atât pentru parisilabice cît și pentru imparisilabice: *omnibus*, dativ parisilabic; *dormientibus*, *gentibus* dative imparisilabice; *praesentibus*, *moribus*, ablativ imparisilabice.

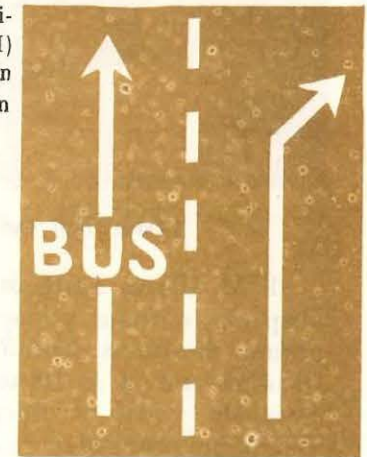
La parisilabice, vocala temei este inclusă în terminație. La imparisilabice, terminația se adaugă direct la tema consonantică.

Observație: Terminația dativului plural este identică în limba română cu a genitivului plural: -lor. Exemple: *caselor*, *bărbaților*, *florilor*, *arborilor*. Adesea, pentru traducerea dativului latin se folosesc prepoziții sau articolul adjectival. Exemple: *...diversis gentibus*, pentru neamuri diferite; *vae victis*, vai celor învinși (învinșilor).

Reamintim că traducerea cuvintelor în ablativ se face cu ajutorul unei prepoziții, chiar dacă în latină nu sînt însoțite de prepoziție.

Exerciții :

1. Arătați căror declinări aparțin substantivele *patria*, *sapiens* și *lex*, apoi puneți-le la dativ-ablativ plural.
2. Completați punctele de suspensie conform indicațiilor dintre paranteze, apoi traduceți: *Natura nihil homin...* (dat. pl.) *sine magn...* (abl. pl.) *labor...* (abl. pl.) *dat.*
3. Cunoașteți sensul exact al literelor BUS de pe indicatoarele de circulație rutieră? Explicația: (OMNI) BUS, *dativ plural* = pentru toți, pentru toate; în cazul de față, pentru mijloacele de transport în comun.

Indicator de circulație

DACIA PROVINCIA ROMĀNA

Bustul unui dac

1. M. Ulpius Traianus, natus in Hispania, optimus princeps Romanorum, inusitatae civilitatis et fortitudinis erat. 2. Is Dacos sub rege Decebalo vincit et Daciam trans Danubium provinciam facit. 3. Traianus ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transfert ad agros et urbes colendas. 4. Sic Daci linguam Latinam, mores et leges Romanas accipiunt.

(După Eutropius și Rufius Festus)

Teme recapitulative:

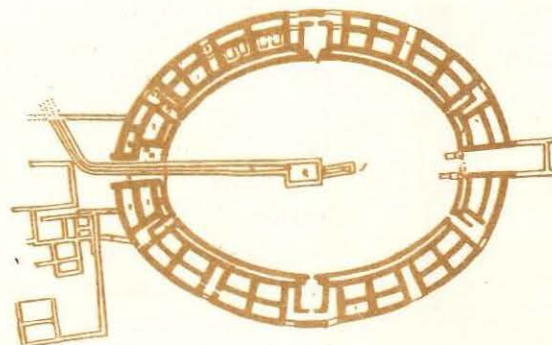
1. Orientându-vă după tabelul de la sfârșitul manualului, declinați următoarele cuvinte, la singular și plural, subliniind terminațiile: a) declinarea I: aqua, -ae, f.; b) declinarea a II-a: servus, -i, m.; exemplum, -i, n.; c) decli-

Cuvinte

- M. = Marcus
natus, -a, -um, *v. part.* = născut
optimus, -a, -um, *adj.* = cel mai bun
princeps, -ipis, *s.m.* = împărat
inusitatus, -a, -um, *adj.* = neobișnuit
civilitas, -atis, *s.f.* = conduită cetățenească
fortitudo, -inis, *s.f.* = vitejie
inusitatae civilitatis et fortitudinis = de o neobișnuită conduită civică și vitejie
is, *pron. dem.* = acesta
Daci, -orum, *s.m.* = daci
Decebalus, -i, *s.m.* = Decebal
trans, *prep. cu acuz.* = peste, dincolo de
Danubius, -ii, *s.m.* = Dunărea
- orbis, -is, *s.m.* = teritoriu, lume
infinitus, -a, -um, *adj.* = nesfârșit, foarte numeros
copiae, -arum, *s.f.* = oști, mulțimi
eo, *adv.* = acolo
transfert, *v.* = aduce
ad agros et urbes colendas = pentru cultivarea ogoarelor și locuirea orașelor
- accipio, -pere, *v.* = a primi

narea a III-a: avis, -is, f. (parisil.), honor, -oris, m. (imparisil.), tempus, -oris, n. (imparisil.).

- Arătați: a) care sînt cazurile cu terminație identică în cadrul aceleiași declinări sau de la o declinare la alta;
b) care sînt cazurile cu terminații diferite în cadrul aceleiași declinări.

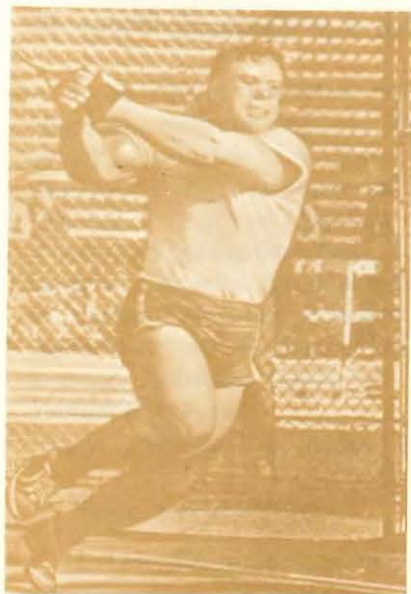

Planul amfiteatrului roman de la Sarmisegetuza

Alte amfiteatre romane au existat în țara noastră la Porolissum (aproape de satul Moigrad, comuna Mirșid, județul Sălaj) și la Tomis (Constanța de astăzi).

ADJECTIVUL LATIN.
GRADELE DE COMPARAȚIE,
ACORDUL

Citius

fortius

altius

DULCE ET DECŌRUM EST
PRO PATRIĀ MORI*

1. Persōna (non) grata. 2. Rara avis. 3. Aurēa mediocrītas. 4. Omne principium difficile est. 5. Cena brevis, nox levis. 6. Omnia mea mecum porto**. 7. Felicior quam Augustus, melior quam Traianus. 8. Citius, altius, fortius. 9. Fratres fratribus carissimi sunt. 10. Homērus*** antiquissimus et optimus omnium poetarum est.

* Vezi la indice *Horatius*.

** Vezi la indice *Bias*.

*** Vezi la indice *Homer*.

Cuvinte

dulcis, -e, *adj.* = plăcut

decōrus, -a, -um, *adj.* = frumos
mori, *v.* = a muri

1. gratus, -a, -um, *adj.* = plăcut

2. avis, -is, *s.f.* = pasăre

3. aurēus, -a, -um, *adj.* = de aur
mediocrītas, -ātis, *s.f.* = moderație

4. difficilis, -e, *adj.* = greu, dificil

5. cena, -ae, *s.f.* = masă, cină

nox, noctis, *s.f.* = noapte

levis, -e, *adj.* = ușor

6. *mecum* = cum me = cu mine

7. felix, -icis, *adj.* = fericit

melior, -ius, *adj.* (*comparativ de la bonus*) = mai bun

8. citus, -a, -um, *part. -adj.* = iute, repede

citius, *adv.* = mai repede

fortis, -e, *adj.* = puternic

fortius, *adv.* = mai puternic

altus, -a, -um, *adj.* = înalt

altius, *adv.* = mai sus

9. frater, -tris, *s.m.* = frate

carus, -a, -um, *adj.* = drag

10. omnium poetarum = dintre toți poeții

Clasele de adjective

Adjectivele latine se grupează în două clase, astfel:

1) Adjective cu trei terminații la nominativ singular, de exemplu: *bonus* (*m.*), *bona* (*f.*), *bonum* (*n.*), în românește *bun*, *bună*; *asper* (*m.*), *aspēra* (*f.*), *aspērum* (*n.*), în românește *aspru*, *aspră*. Acestea se declină la masculin și neutru ca substantivele de declinarea a II-a, iar la feminin ca substantivele de declinarea I.

2) Adjective cu mai puțin de trei terminații la nominativ singular, și anume:

a) cu două terminații: -is (*m.f.*), -e (*n.*). Exemplu: *dulcis*, -e.

b) cu o singură terminație, aceeași pentru masculin, feminin și neutru, cum sînt *felix*, *atrox* (cumplit). A doua terminație, cu care aceste adjective sînt notate în vocabulare, este a genitivului singular. Exemplu: *felix* (*m.f.n.*), -icis (*genitiv singular*). Adjectivele cu două și cu o singură terminație se declină după declinarea a III-a parisilabică, avînd:

— ablativul singular în -ī: *felici*.

— genitivul plural în -iūm: *feliciūm*.

— nominativul, acuzativul și vocativul plural la genul neutru în -ia: *felicia*.

Observații. 1. În limba română, adjectivele din prima clasă au doar două terminații, una pentru masculin-neutru (*bun*), alta pentru feminin (*bună*). Cele din a doua clasă au toate o singură terminație (*dulce*, *ferice*).

2. Ca și în limba română, adjectivul latin se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Comparația adjectivului

La fel ca în limba română, adjectivul latin are trei grade de comparație:

1. pozitivul: *altus*, *alta*, *altum*; *asper*, *aspēra*, *aspērum*; *dulcis*, *dulce*; *felix*.

2. comparativul : *altior, asperior, dulcior, felicior*, (masculin și feminin), *altius, asperius, dulcius, felicius* (neutru).

Pentru toate genurile, terminația genitivului singular este **-iōris**: *altiōris, asperiōris, dulciōris, feliciōris*.

Se declină potrivit declinării a III-a imparisilabice.

3. superlativul : *altissimus, -a, -um, asperrimus, -a, -um, dulcissimus, -a, -um, felicissimus, -a, -um*. Se declină după declinarea I la feminin și după declinarea a II-a la masculin și neutru.

NOTĂ: Limba română formează gradul comparativ cu ajutorul adverbului *mai*, provenit din lat. *magis*, care se folosea uneori și în latină cu această valoare (exemplu: *magis idoneus* = mai potrivit). Și superlativele, în română, se formează cu ajutorul adverbilor: *foarte** (pentru superlativul absolut) și *cel mai* (pentru superlativul relativ).

Spre deosebire de română, latina are o singură formă de superlativ, care — ținând seama de context — se poate traduce cu superlativul relativ sau cu superlativul absolut.

Cuvintele românești *superior, inferior, optim, maxim* etc. fiind la origine comparative și superlative, este incorect să se spună *mai superior, mai inferior, cel mai optim* etc.

Funcțiile adjectivului

1. Ca și în română, adjectivul servește ca atribut și nume predicativ, acordându-se în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

2. Neutru adjectivului este adesea folosit ca adverb, la toate gradele de comparație. Exemplu: *citius, altius, fortius*, cuvinte care formează deviza jocurilor olimpice moderne.

3. Ca și în română, adjectivul poate fi folosit ca substantiv, de exemplu: *bona, bunuri; omnia*, toate (lucrurile).

Exerciții :

1. Formați comparativul și superlativul adjectivelor *gratus, -a, -um* și *levis, -e*.

2. Alegeți dintre adjectivele *bona, fortissimus, felix* pe cel corespunzător fiecăruia din substantivele *amicus, gladiatores, Dacia* și faceți acordul în gen și număr.

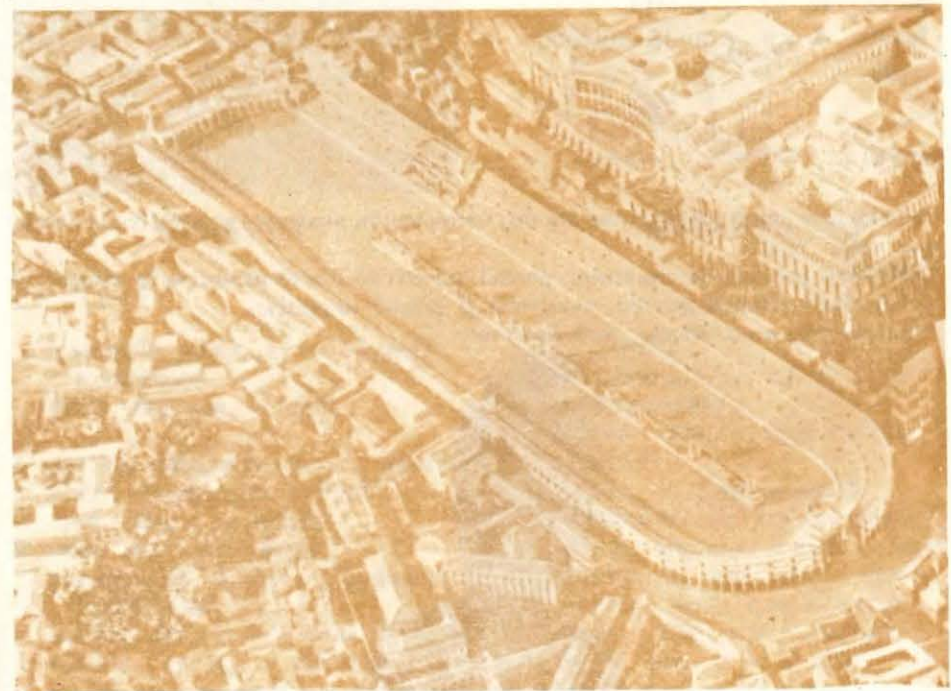
* Adverbul de superlativ *foarte* vine din adjectivul latin *forte* (n.), care însă nu se folosea cu această funcție în limba latină clasică.

Lecția a XIX-a Lectio undevicesima

EXERCIȚII APLICATIVE PRIVIND ADJECTIVELE

DESCRIPTIO URBS ROMAE

1. Roma, maxima et pulcherrima urbs Italiae, splendidissima aedificia habebat. 2. Romae erant largae viae, sicut Via Sacra*. Via Appia, Via Flaminia; alti pontes altiorisque portae, vasta fora; magna amphitheatra, spatioși campi et umbrōși horti. 3. Colosseum et Circus Maximus famosissima monumenta erant. 4. Magnus erat in Urbe numerus templorum statuarumque, thermarum, tabernarum et divitum domorum. 5. Inter Viminalem et Esquilinum collem plurima pauperum civium domicilia erant.

Circus Maximus (reconstituit)

* Vezi la indice *Via Sacra*.

Cuvinte

- descriptio, -ōnis, *s.f.* = descriere
1. **maximus, -a, -um** (*superl. de la magnus*), *adj.* = foarte, cel mai mare
pulcherrimus, -a, -um, (*superl. de la pulcher*), *adj.* = foarte, cel mai frumos
splendidus, -a, -um, *adj.* = strălucit, măreț
aedificium, -ii, s.n. = edificiu, clădire
habēbat, v. = avea
  2. **Romae** (*cu sens circ.*) = la Roma
erat, erant, v. = era, erau
sicut, adv. = precum, ca
pons, pontis, s.m. = pod
porta, -ae, s.f. = poartă
forum, -i, s.n. = piață publică, for
  - amphitheātrum, -i, *s.n.* = amfiteatru
3. monumētum, -i, s.n. = monument
famōsus, -a, -um, adj. = vestit, faimos
4. Urbs, -is, s.f. = (orașul) Roma
thermae, -arum, s.f.pl. = băi publice
taberna, -ae, s.f. = atelier, prăvălie
domus, -i, s.f. = casă
dives, -itis, adj. = bogat
5. collis, -is, s.m. = colină
pauper, -eris, adj. = care câștigă puțin, sărac
plurimus, -a, -um, adj. superl. = foarte mult, numeros
domicilium, -ii, s.n. = casă, locuință

Exerciții :

1. Indicați care dintre superlativele din text corespund în românește superlativului absolut și au celui relativ.
2. Completați propozițiile următoare punând adjectivele dintre paranteze la comparativ și superlativ potrivit genului, numărului și cazului respectiv:
Viae (largae) erant. Hortus (umbrōsus) est.

Zeita Roma

Lecția a XX-a

INDICATIVUL IMPERFECT

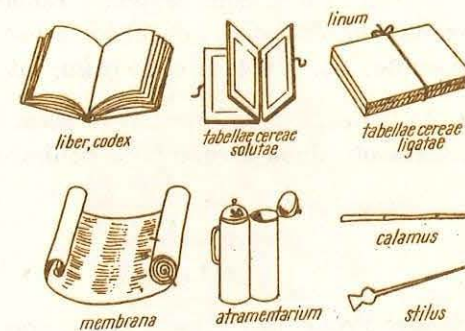
Lectio vicesima

PUERŌRUM INSTITUŢIO

1. Parēntes semper libēros suos amant. 2. Romāni magnā curā puēros educābant. 3. Puēri servum paedagōgum* habēbant. 4. Paedagōgus puēros in tabellis cerēis stilo aut in membrānis calāmo scribere docēbat. 5. In ludis discipūli magistros audiēbant, opēra clarōrum auctōrum legēbant. 6. Romanōrum puēri sedūli erant, quia non scholae, sed vitae discēbant.

Profesor și elev

Instrumente de scris

Cuvinte

- institutio, -ōnis, *s.f.* = educație, învățătură
puer, -eri, s.m. = copil
1. **parens, -ntis, s.m. și f.** = părinte
liberi, -ōrum, s.m. = copii
amo, -are, v. = a iubi
2. cura, -ae, s.f. = grijă
3. paedagōgus, -i, s.m. = pedagog, îndrumător
habēo, -ēre, v. = a avea
4. tabella, -ae, s.f. = tăbliță
cerēus, -a, -um, adj. = (acoperit) de ceară
stilus, -i, s.m. = bețișor ascuțit
calāmus, -i, s.m. = condei (de trestie)
  - membrāna, -ae, *s.f.* = foaie (de pergament)
docēo, -ēre, v. = a învăța (pe altul)
  5. **ludus, -i, s.m.** = școală
discipūlus, -i, s.m. = elev
audio, -ire, v. = a auzi, a asculta
clarus, -a, -um, adj. = vestit
auctor, -ōris, s.m. = autor
opus, -eris, s.n. = lucrare
lego, -ere, v. = a citi
  6. **quia, conj.** = fiindcă
disco, -ere, v. = a învăța
sedūlus, -a, -um, adj. = silitor

* La romani, pedagogul era un sclav care instruia copiii și-i însoțea la școală.

1. *Indicativul imperfect* se formează adăugînd la *tema* verbului sufixul *-ba-* și terminațiile personale. La conjugarea a IV-a se intercalează *-e-* între temă și sufix.

Persoana a III-a singular:

	Latină	Română
Conjugarea I:	<i>cantā-ba-t</i>	cînta
Conjugarea a II-a:	<i>vidē-ba-t</i>	vedea
Conjugarea a III-a:	<i>dicē-ba-t</i>	zicea, spunea
Conjugarea a IV-a:	<i>veni-ē-ba-t</i>	veneă

La celelalte persoane, terminațiile sînt comune cu ale indicativului prezent, mai puțin persoana I singular care are terminația *-m*.

NOTĂ: După cum se poate remarca, indicativul imperfect românesc a rezultat din cel latin, prin căderea lui *-b-* intervocalic și a consoanelor finale. Exemple: lat. *cantābat*, rom. *cînta*; lat. *vidēbat*, rom. *vedea*.

2. *Indicativul imperfect al verbului a fi (esse)*, ale cărui forme pot fi ușor recunoscute după asemănările cu limba română, se conjugă astfel:

Singular	I	eram — eram	Plural	I	erāmus — eram
	II	eras — erai		II	erātis — erați
	III	erat — era		III	erant — erau

Atenție! Pronunțați corect: *eram, eras* etc., nu *ieram... ierat* etc.!

Exerciții :

1. Traduceți: *habēbam, habebātis, audiēbas, audiēbant, amābat, erāmus*.
2. Puneți la forma corespunzătoare a indicativului prezent verbele aflate în text la imperfect.

Lecția a XXI-a

Lecția una et vicesima

INDICATIVUL VIITOR

LAUS ROMAE

1. Desiderio imperabit sapiens, stultus serviet. 2. Contumelias si dices, audies. 3. Donec eris felix, multos numerabis amicos*. 4. Barbāri armis semper pugnābunt, clari homines libris certābunt. 5. Male habēbit medicus, si nemo male habet.

6. Quamdū stabit Colossēum, stabit et Roma:
Quando cadet Colossēum, cadet et Roma:
Quando cadet Roma, cadet et mundus.

(Beda Venerabilis**)

Ovidius

Cuvinte

1. desiderium, -ii, *s.n.* = dorință
impēro, -āre, *v.* = a porunci
stultus, -i, *s.m.* = prost
2. contumelia, -ae, *s.f.* = insultă
3. donec, *conj.* = cît timp
eris, *v.* = vei fi***
numēro, -āre, *v.* = a număra
4. arma, -ōrum, *s.n.* = arme
pugno, -āre, *v.* = a lupta
certo, -āre, *v.* = a se întrece
5. male habere = a se simți rău
6. quamdū, *conj.* = cît timp
sto, -āre, *v.* = a sta (în picioare)
quando, *conj.* = cînd
cado, -ere, *v.* = a cădea

Indicativul viitor

În textul lecției se găsesc verbe la indicativul viitor: *imperabit, serviet, dices, pugnābunt, certābunt* etc.

* Vezi la indice *Ovidius*.

** Vezi la indice *Beda Venerabilis* și *Colossēum*.

*** Vezi indicativul viitor al verbului *esse* în tabelul conjugărilor.

Pentru formarea indicativului viitor, limba latină folosește:

a) sufixul consonantic -b-, urmat de vocala -i(-u-) și terminațiile personale, la conjugările I și a II-a.

	Latină	Română
Conjugarea I:	<i>cantā-bi-t</i>	(el, ea) va cânta
Conjugarea a II-a:	<i>vidē-bi-t</i>	(el, ea) va vedea

La persoana I singular, terminația personală -o se atașează direct sufixului, fără vocala intermediară -i-: *cantā-bo*, voi cânta; *vidē-bo*, voi vedea.

La persoana a III-a plural, în loc de -i- apare -u- înaintea terminației personale: *cantā-bu-nt*, vor cânta; *vidē-bu-nt*, vor vedea.

b) Sufixul vocalic -e-, care la conjugarea a III-a se adaugă direct la rădăcină, iar la conjugarea a IV-a se adaugă la tema verbului, urmat de terminațiile personale:

	Latină	Română
Conjugarea a III-a:	<i>dic-e-t</i>	(el, ea) va zice
Conjugarea a IV-a:	<i>venī-e-t</i>	(el, ea) va veni

Atât la conjugarea a III-a cât și la conjugarea a IV-a, sufixul persoanei I singular este -a-, iar terminația personală este -m. Exemple: *dic-a-m*, voi zice; *venī-a-m*, voi veni.

NOTĂ: Comparând indicativul viitor latin cu cel român, se poate observa că limba latină îl exprimă *sintetic*, cu ajutorul unui singur cuvânt (*cantābit*, *pugnābunt*), pe când limba română folosește verbul auxiliar plus infinitivul prezent (*va cânta*, *vor lupta*), adică o formă *analitică*.

Exerciții :

- Traduceți: *Parēntes semper libēros amābunt.*
In ludis discipūli magistros audient et opēra auctōrum legent.
- Completați temele verbale de mai jos spre a obține indicativul viitor, conform indicațiilor din paranteze:
impera- (pers. II sg., pers. I pl., pers. III pl.)
senti- (pers. I sg., pers. III sg., pers. II pl.)

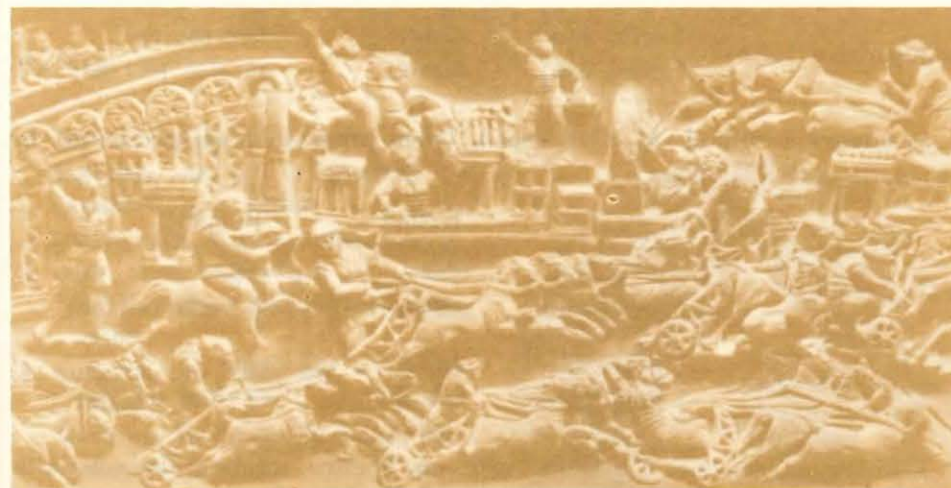
Lecția a XXII-a

CONJUNCTIVUL PREZENT

Lectio altēra et vicesīma

VIDĒANT CONSŪLES...

1. Quid faciām? 2. Ante victoriām ne canas triūmphum. 3. Sic volo, hoc iūbēo, sit pro ratiōne volūntas*. 4. Fiat iustitiā, perēat mundus. 5. Utinam veniāt aliquādo amīcus! 6. Quod sentīmus, dicāmus; quod dicīmus, sentiāmus. 7. Discēdant agni, ubi lupus est iudex. 8. Vidēant consūles ne quid detrimēnti capiāt respūblica**.

Alergări de care

Cuvinte

- quid, *pron.* = ce?
- ante, *prep. cu acuz.* = înainte de
ne, *adv.* și *conj.* = nu, (ca) să nu
cano, -ēre, *v.* = a cânta
triūmphus, -i, *s.m.* = triumf
- volo, velle, *v.* = a voi, a vrea
hoc, *pron. n.* = aceasta, acest
(lucru)
iūbēo, -ēre, *v.* = a porunci
sit, *conjct. prez. de la esse* = să fie***
pro, *prep. cu abl.* = în loc de
ratiō, -ōnis, *s.f.* = rațiune, judecată
- volūntas, -ātis, *s.f.* = voință
- fiat, *v.* = să fie, să se facă
perēo, -ire, *v.* = a pieri
- utinam, *adv.* = o, dacă...
aliquādo, *adv.* = odată, în sfârșit
- quod, *pron.* = ceea ce
sentīo, -ire, *v.* = a simți
- discēdo, -ēre, *v.* = a pleca, a se depărta
agnus, -i, *s.m.* = miel
ubi, *adv.* și *conj.* = unde, când
iudex, -icis, *s.m.* = judecător

* Vezi la indice *Iuvenālis*.

** Vezi la indice *Consulatul*.

*** Vezi conjunctivul prezent al verbului *esse* în tabelul conjugărilor.

8. vidēo, -ēre, *v.* = a vedea, a veghea   detrimētum, -i, *s.n.* = vătămare,
 consul, -ūlis, *s.m.* = consul   daună
 quid, *pron.* = ceva, vreo   capio, -pēre, *v.* = a resimți, a suferi

În textul lecției s-au folosit verbe la conjunctiv prezent: *faciam, canas, sit, sentiāmus, vidēant* etc.

Conjunctivul prezent se formează:

a) schimbînd vocala temei prezentului -a- cu sufixul -e- la conjugarea I, iar vocala tematică -e- (-i- sau -u-) cu sufixul -a- la conjugarea a III-a:

		Latină	Română
Conjugarea I	prez. ind.	<i>canta-t</i>	cîntă (el, ea)
	prez. conj.	<i>cante-t</i>	să cînte (el, ea)
Conjugarea a III-a	prez. ind.	<i>dici-t</i>	zice (el, ea)
	prez. conj.	<i>dica-t</i>	să zică (el, ea)

b) adăugînd sufixul -a- între vocala temei prezentului și terminație, la conjugările a II-a și a IV-a:

		Latină	Română
Conjugarea a II-a	prez. ind.	<i>vide-t</i>	vede
	prez. conj.	<i>vidē-a-t</i>	să vadă (el, ea)
Conjugarea a IV-a	prez. ind.	<i>veni-t</i>	vine
	prez. conj.	<i>venī-a-t</i>	să vină (el, ea)

Terminația persoanei I singular este -m. Pentru terminațiile celorlalte persoane, vezi lecțiile a VI-a (pag. 21) și a XX-a (pag. 56).

Conjunctivul prezent exprimă diferite nuanțe de sens, inclusiv ale optativului (inexistent în latină ca formă gramaticală aparte), spre exemplu: 1) un îndemn sau ordin: *vidēant consules*, consulii să vegheze; 2) îndoiala, nedumerirea: *quid faciam?* ce să fac?; 3) dorința: *veniāt aliquādo*, dacă ar veni, să vină odată!; 4) concesiă: *perēat mundus*, chiar de-ar pieri lumea.

Observație: Limba română utilizează forma de conjunctiv prezent latin numai la persoana a III-a: (*să*) *cînte* (el, ei). La celelalte persoane, conjunctivul prezent român este la fel cu indicativul, plus conjuncția *să*: *cînt — să cînt; vedem — să vedem* etc.

Exercițiu :

Traduceți: *Quid sentis, dicas; quid dicis, sentias. Quid cantem? Utinam veniant amici!*

FABŪLA

1. Corvus de fenēstrā casēum rapuērat et in celsā arbōre sedēbat. 2. Vulpes eum videt et blande dicit: 3. „O, corve, quantum decōrum corpore geris! 4. Si vocem habēres, nulla prior ales esset. 5. Te regem avium appellārem“. 6. Corvus stultus cantat et emittit ore casēum. 7. Id dolōsa vulpes volēbat.

(După *Phaedrus* I, 13)

Cuvinte

1. *corvus, -i, s.m.* = corb
fenēstra, -ae, s.f. = fereastră
rapuērat, v. = răpise
sedēo, -ēre, v. = a șede
 2. *eum, pron.* = pe el, îl
blande, adv. = măgulitor, lingușitor
 3. *quantus, -a, -um, adj.* = cît de mare
decōrum, -i, s.n. = podoabă, frumusețe
gero, -ēre, v. = a purta
 4. *vox, vocis, s.f.* = voce, glas
prior, -ius, adj. comp. = mai presus
ales, -itis, s.f. = pasăre
 5. *appello, -āre, v.* = a numi, a chema
 6. *stultus, -a, -um, adj.* = prost
emitto, -ēre, v. = a da drumul, a scăpa
os, oris, s.n. = gură

Esop vorbind cu o vulpe

7. *id, pron.* = acest (lucru)
dolōsus, -a, -um, adj. = șiret, viclean
volēbat, v. = voia, dorea

Formele verbale *habēres, esset, appellārem*, întilnite în textul lecției, sînt la conjunctiv imperfect.

Conjunctivul imperfect se formează adăugînd la tema prezentului sufixul -re și terminațiile personale. Terminația persoanei I singular este -m.

NOTĂ: În mod practic, conjunctivul imperfect se poate recunoaște ușor, dacă observăm că, înlăturând terminațiile personale, forma verbală seamănă cu infinitivul prezent: *esse-t*; conjugarea I: *cantāre-t*; conjugarea a II-a: *vidēre-t*; conjugarea a III-a: *dicēre-t*; conjugarea a IV-a: *venīre-t*.

Limba română nu are conjunctiv imperfect. Conjunctivul imperfect latin se poate traduce cu condiționalul-optativ (ca în lecția de față).

Exercițiu :

Treceți la conjunctiv imperfect, persoana a III-a plural, verbele *sedēbat, videt, dicit, cantat, geris*.

Lecția a XXIV-a

Lectio quarta et vicesima

FORMELE PERSONALE ALE VERBULUI Recapitulare

GAUDEĀMUS...

1. Homo sum, ^{aiuic}humāni nihil a me aliēnum puto*. 2. Gaudeāmus igitur, iuvēnes dum sumus. 3. Non omnia possūmus omnes**. 4. Post lacrimas — risus habēbis. 5. Bis vinctis, si te vincis. 6. Dum manducātis, vultus hilāres habeātis. 7. Finis corōnat opus***. 8. In fovēam cadunt qui sine lumīne vadunt. 9. Verba volant, scripta manent*.

Vergilius

Cuvinte

1. homo, -inis, <i>s.m.</i> = om aliēnus, -a, -um, <i>adj.</i> = străin puto, -āre, <i>v.</i> = a socoti, a considera	7. finis, -is, <i>s.m.</i> = sfârșit
2. gaudēo, -ēre, <i>v.</i> = a se bucura iuvēnis, -e, <i>adj.</i> = tânăr dum, <i>conj.</i> = cât timp, în timp ce	8. fovēa, -ae, <i>s.f.</i> = groapă qui, <i>pron.</i> = cei care
3. possum, posse, <i>v.</i> = a putea	lumen, -inis, <i>s.n.</i> = lumină
4. lacrima, -ae, <i>s.f.</i> = lacrimă risus, <i>s.m.</i> (<i>acuz. pl.</i>) = risete	vado, -ēre, <i>v.</i> = a merge
5. bis, <i>num.</i> = de două ori vinco, -ēre, <i>v.</i> = a învinge	9. scriptum, -i, <i>s.n.</i> = ceea ce este scris
6. mandūco, -āre, <i>v.</i> = a mesteca, a mânca vultus, <i>s.m.</i> (<i>acuz. pl.</i>) = figuri, priviri hilāris, -e, <i>adj.</i> = vesel, voios	manēo, -ēre, <i>v.</i> = a rămâne

Terminațiile personale ale verbului

Verbul latin precizează persoanele prin terminații specifice. Acest lucru face inutilă folosirea pronumelui personal, afară de cazul când se subliniază în mod special persoana.

* Vezi la indice *Terentius*.

** Vezi la indice *Vergilius*.

*** Vezi la indice *Ovidius*.

Persoana I singular folosește două terminații: **-o** și **-m**, la moduri și timpuri diferite:

1. Terminația -o se folosește:

a) la indicativul prezent, adăugându-se direct la *rădăcina* verbelor de conjugarea I și a III-a (*cant-o, dic-o*) și la *tema* verbelor de conjugarea a II-a și a IV-a (*habē-o, venī-o*).

b) la indicativul viitor al verbelor de conjugarea I și a II-a, adăugându-se sufixului **-b-**: *cantāb-o, habēb-o*.

2. Terminația -m se folosește:

a) la indicativul prezent al verbului *esse*: *sum*.

b) la indicativul imperfect, după sufixul **-ba-**: *cantāba-m, habēba-m, dicēba-m, venīēba-m* și la verbul neregulat *esse*: *era-m*.

c) la conjunctivul prezent și imperfect: *cante-m, cantāre-m; habēa-m, habēre-m; dica-m, dicere-m; venīa-m, venīre-m; sim, esse-m*.

d) la indicativul viitor al verbelor de conjugarea a III-a și a IV-a, care la persoana I singular este identic cu conjunctivul prezent: *dica-m, venīa-m*.

NOTĂ: Terminația latină **-o** s-a transformat în românește în **-u**, păstrându-se doar acolo unde în română e precedată de o vocală: lat. *scribo*, rom. *scriu*; lat. *scio*, rom. *știu*. Ea se mai păstrează, modificată, la unele verbe ca lat. *amb(ū)lo*, rom. *umblu*. Terminația consonantică **-m** a căzut în limba română.

Persoana a II-a singular are terminația **-s**, la toate modurile și timpurile învățate pînă acum. În limba română, asemenea altor consoane finale, ea nu s-a păstrat.

Persoana a III-a singular are terminația **-t**, dispărută în română.

Persoana I plural are terminația **-mus**, păstrată în limba română sub forma prescurtată **-m**, de exemplu: lat. *cantā-mus*, rom. *cîntăm*; lat. *cantabā-mus*, rom. *cîntam*; lat. *erā-mus*, rom. *eram*. Ea s-a extins și la persoana I singular a indicativului imperfect: (*eu*) *cîntam, eram*.

Persoana a II-a plural folosește, la modurile și timpurile învățate pînă acum, terminația **-tis**, păstrată în română sub forma **-ți**, de exemplu: lat. *cantā-tis*, rom. *cîntați*; lat. *erā-tis*, rom. *erați*.

Persoana a III-a plural are terminația **-nt**: lat. *canta-nt*, rom. *cîntă*; lat. *vide-nt*, rom. *văd*; lat. *dicu-nt*, rom. *zic*; lat. *veni-u-nt*, rom. *vin*.

Se observă că la conjugarea a IV-a indicativ prezent se intercalează **-u-** între temă și terminație. În română, terminația **-nt** s-a păstrat la indicativul prezent: *sînt*, provenit din conjunctivul prezent latin *sint*.

Exercițiu :

Recunoașteți persoanele verbelor din text și schimbați persoana I singular cu I plural și invers, a II-a singular cu a II-a plural și invers, a III-a singular cu a III-a plural și invers.

Capitel de coloană ionică

NOTA BENE!

1. Festina lente! 2. Durate et vosmet rebus secūndis servate! 3. Tu ne cede malis, sed contra audentior ito!* 4. Ab uno disce omnes!** 5. Cave canem! 6. Carpe diem!** 7. *Formule de salut:* Ave, Caesar!*** Avete, omnes! Vive valēque! Bene valēte et vivite! Salvete, puēri!

Cuvinte

- noto, -āre, *v.* = a nota, a observa
1. festino, -āre, *v.* = a se grăbi
lente, *adv.* = încet
2. duro, -āre, *v.* = a îndura, a rezista
servo, -āre, *v.* = a păstra
vosmet, *pron.* = pe voi înșivă
rebus secūndis, *dat.pl.* = pentru împrejurări favorabile
3. ne, *adv.* = nu
cedo, -ere, *v.* = a ceda
malum, -i, *s.n.* = necaz, nenorocire
contra, *adv.* = dimpotrivă
audentior, *adj.comp.* = mai curajos, mai cutezător
ito, *v.imp.viit.* = să pășești
4. disco, -ere, *v.* = a cunoaște
5. caveo, -ere, *v.* = a se păzi, a se feri de
6. carpo, -ere, *v.* = a culege; (*fig.*)
a folosi, a se bucura de
diem, *acuz. sg. de la dies, s.m.* = zi

Cave canem

7. avēo, -ere, *v.* = a dori sănătate, a fi sănătos
valēo, -ere, *v.* = a fi sănătos, puternic
salvēo, -ere, *v.* = a fi sănătos

Imperativul prezent

Ca și în limba română, imperativul prezent are în limba latină doar două forme:

- * Vezi la indice *Vergilius*.
** Vezi la indice *Horatius*.
*** Vezi la indice *Caesar*.

a) Persoana a II-a singular, care este identică cu *tema* verbului respectiv:

	Latină	Română
Conjugarea I:	canta!	cîntă!
Conjugarea a II-a:	vide!	vezi!
Conjugarea a III-a:	scribe!	scrie!
Conjugarea a IV-a:	audi!	auzi!

NOTĂ: Trei verbe des folosite, care s-au păstrat și în limba română, au persoana a II-a singular fără vocala finală:

Latină	Română
dic!	zi!
duc!	du!
fac!	fă!

Și la imperativ prezent consoana finală a căzut în limba română.

b) Persoana a II-a plural, care are terminația *-te* adăugată la *tema* verbului:

	Latină	Română
Conjugarea I:	cantā-te!	cîntați!
Conjugarea a II-a:	vidē-te!	vedeți!
Conjugarea a III-a:	dicī-te!	ziceți!
Conjugarea a IV-a:	audī-te!	auziți!

Ca și în limba română, în locul imperativului se folosește deseori conjunctivul prezent spre a exprima un îndemn, fiind de aceea numit conjunctiv hortativ: *Latīne cantēmus*, să cîntăm latinește! *Amēmus patriam*, să iubim patria!

Ghicitoare:

Mitto tibi „navem“ prorā puppique carēntem. Quid tibi mitto?

(1048)

Caesul Iulius Caesar
Portret pe un denar de argint

COLLOQUIUM

Cicero

Cornelia: Petre, quid heri fecisti? *Petre, ce ai făcut ieri?*
Petrus: Heri in bibliothecā scholae legi.
Cornelia: Quid legisti?
Petrus: De Cicerōne legi.
Cornelia: Ego de Cicerōne non audivi. Quis fuit Cicero?
Petrus: Cicero praelārus orator et consul apud Romanos fuit. Multas orationes in foro recitavit. Romani pro meritis Ciceronem patrem patriae nominaverunt.
Cornelia: Gratias tibi, Petre, ago.
 * * *
Dicta Caesaris: Veni, vidi, vici.

Cuvinte

colloquium, -ii, s.n. = dialog, con-	orator, -oris, s.m. = vorbitor
vorbire	recito, -are, -avi, v. = a rosti
heri, adv. = ieri	meritum, -i, s.n. = merit
audio, -ire, -ivi, v. = a auzi	nomino, -are, -avi, v. = a numi
praelarus, -a, -um, adj. = vestit,	gratia, -ae, s.f. = mulțumire
strălucit, ilustru	gratias agere = a mulțumi
apud, prep. cu acuz. = la	vinco, -ere, vici, v. = a învinge, a birui
oratio, -onis, s.f. = cuvintare, discurs	lego, -ere, legi, v. = a citi

Formarea indicativului perfect

Persoana I singular a indicativului perfect este notată în dicționare pe locul al III-lea; conjugarea I: *recito, -are, recitavi*; conjugarea a II-a: *video, -ere, vidi*; conjugarea a III-a: *vinco, -ere, vici*; conjugarea a IV-a: *venio, -ire, venni*; verbul neregulat *a fi: sum, esse, fui*.

Înlăturind pe *-i*, se obține tema perfectului, care la cele mai multe verbe regulate de conjugarea I și a IV-a se poate recunoaște după sufixul *-v-*.

Indicativul perfect se formează adăugând la tema perfectului terminațiile personale, altele decât cele cunoscute pînă acum:

Singular	I	-i	Plural	I	-imus
	II	-istis		II	-istis
	III	-it		III	-erunt

Conjugarea verbului *sum, esse, fui* la indicativ perfect:

Singular	I	<i>fu-i</i> / fui, fusei / am fost	Plural	I	<i>fu-imus</i>
	II	<i>fu-istis</i>		II	<i>fu-istis</i>
	III	<i>fu-it</i>		III	<i>fu-erunt</i>

NOTĂ: Formele indicativului perfect latin se păstrează în românește la formele perfectului simplu. Limba latină nu are perfect compus.

Exerciții:

1) Observați asemănările între următoarele forme verbale:

laudavi — *laudai*; *laudavisti* — *laudaiși*; *tacui* — *tăcui*; *tacuit* — *tăcu*; *tacuerunt* — *tăcură*; *audivi* — *auzii*; *audivisti* — *auziși*

2) Completați formele verbale următoare spre a obține indicativul perfect, la persoanele indicate în paranteze: *vid...* (II sing., I pl., III pl.); *audio...* (I sing., III sing., II pl.).

Clădirea senatului roman

Cato cenzorul

ROMANŌRUM PRAECĒPTA

1. Popūlus Romānus puerōrum honēstos mores sapientissimis praecēptis colēbat. 2. Cato Maior severissimus censor morum fuit et Romānos ita monēbat:

3. „Salūta libēnter,
Verecundiā serva,
Diligentiā adhibe,
Rem tuam custōdi,
Familiā cura,
Iracundiā rege!”

4. Cicēro, maxīmus Romanōrum orātor, ita praedicābat: 5. „Amēmus patriām, pareāmus legibus, posteritātis gloriāe serviāmus“.

6. Multa praecēpta Romanōrum semper pretium habēbunt, ideōque homīnes ea discent.

Cuvinte

1. popūlus, -i, *s.m.* = popor
praecēptum, -i, *s.n.* = sfat, îndrumare
sapientissimis praecēptis, *abl. pl.*
= cu (prin) sfaturi pline de înțelepciune
colo, -ere, colūi, *v.* = a cultiva
2. ita, *adv.* = astfel
monēo, -ere, -nūi, *v.* = a sfătui
3. salūto, -āre, -āvi, *v.* = a saluta
libēnter, *adv.* = cu plăcere
verecundiā, -ae, *s.f.* = respect
diligentiā, -ae, *s.f.* = sîrguință, hărnicie
adhibeo, -ere, -būi, *v.* = a folosi,
a aplica

Exercițiu :

Completați punctele de suspensie spre a obține forma verbală tradusă între paranteze:
lauda...nt (ei lăudau); lauda...s (tu vei lăuda); ...tis (voi lăudați); lauda...
(lăudați voi!); laude... (el să laude); ...re (a lăuda).

NOSCE TE IPSUM*

1. Ego tu sum, tu es ego, unanīmi sumus. 2. Nos Dacoromāni sumus. 3. Vos strenūi discipūli estis. 4. Homo non sibi, sed patriāe natus est. 5. Aliēnis se coloribus adornāre. 6. Bis dat, qui cito dat**. 7. Quis (est) dives? — Qui nihil cupit! Quis pauper? — Avārus! 8. Quid valent leges sine moribus?

Cuvinte

- nosco, -ere, novi, *v.* = a cunoaște
ipse, ipsa, ipsum, *pron.* = însumi etc.
1. unanīmus, -a, -um, *adj.* = de acord (*literal:* care are același suflet)
  3. strenūus, -a, -um, *adj.* = hărnic, silitor
  5. adōrno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobii
  6. cito, *adv.* = repede
  7. cupio, -pēre, -ivi, *v.* = a dori

Categorii (clase) de pronume în latină și română

Categoriile de pronume latinești, cît și multe din formele lor s-au păstrat în românește. Limba latină are următoarele categorii de pronume:

Latină	Română
1. Pronume personal (<i>nominativ</i>): ego, tu, nos, vos	eu, tu, noi, voi
2. Pronume reflexiv: sibi (<i>dativ</i>) se (<i>acuzativ</i>)	sieși, pentru sine, își (pe) sine, se

* Cuvintele reprezintă traducerea latinească a inscripției de pe frontispiciul templului din Delfi, consacrat lui Apolo.

** Vezi la indice Publius Syrus.

Soț și soție

3. Pronume posesiv

(nominativ):

Latină	Română
<i>meus, tuus, suus</i>	(al) meu, tău, său
<i>noster, vester</i>	(al) nostru, vostru

4. Pronume demonstrativ

(nominativ):

<i>hic (m.), haec (f.),</i>	acesta, aceasta
<i>hoc (n.)</i>	acest (lucru)
<i>is (m.), ea (f.),</i>	acesta, aceasta
<i>id (n.)</i>	acest (lucru)
<i>ille (m.), illa (f.),</i>	acela, aceea
<i>illud (n.)</i>	acel (lucru)

5. Pronume relativ

(nominativ):

<i>qui (m.), quae (f.),</i>	care
<i>quod (n.)</i>	

6. Pronume interogativ

(nominativ):

<i>quis (m.f.), quid (n.)</i>	cine (care), ce
-------------------------------	-----------------

Ca și în limba română, pronumele latine se declină, avînd în general terminații specifice, diferite de ale substantivelor și adjectivelor*. La fel ca în limba română, unele pronume pot fi folosite ca adjective pronominale, atunci cînd determină substantive: *ille homo*, *acel om*.

Observații:

a) **Pronumele personal** nu are formă proprie pentru persoana a III-a nici la singular, nici la plural. În locul său se folosește pronumele demonstrativ (*is, ea, id* și *ille, illa, illud*) sau pronumele reflexiv.

b) **Pronumele reflexiv** se referă totdeauna la subiectul propoziției. El are formă proprie numai pentru persoana a III-a, aceeași la singular și plural. Pentru persoana I și a II-a se folosesc formele pronumelui personal, ca și în română.

c) **Pronumele relativ** se deosebește de cel interogativ numai la nominativul singular.

Ca și latina, româna nu deosebește relativul de interogativ la plural și, în plus, nu mai face deosebire între genuri (*care, căror* etc. pentru toate genurile).

Exercițiu :

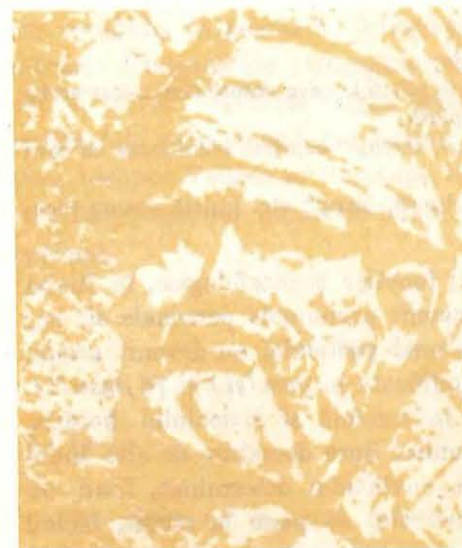
Analizați formele pronominale din text *ego, se, qui, quis, tu, nos*, indicînd felul pronumelui, cazul și numărul (la pronumele personale, și persoana).

* Vezi declinarea pronumelor la sfîrșitul manualului.

PROVINCIA DACIA AB AURELIANO AMISSA

1. Dacia, a Traianu imperatoru pacata, usque ad tempora Aureliani provincia Romana fuit. 2. Is, desperans provinciam ultra Danubium constitutam a Gothis posse defendere, eam intermittere statuit. 3. Aurelianus imperator in media Moesia legiones collocat et duas Dacias facit, hanc Mediterraneam, illam Ripensem appellans. 4. Et sunt istae duae Daciae Aureliani dextra Danubio, cum illa antiqua Dacia in laeva erat.

(După Eutropius, Iordănes ș.a.)

Chipuri de daci de pe Columna lui Traian

Cuvinte

- amissus, -a, -um, *v. part.* = părăsit
 1. pacatus, -a, -um, *v. part.* = pacificat, cucerit
 usque ad, *loc. prep. cu acuz.* = pînă la
 2. constitutus, -a, -um, *v. part.* = întemeiat, organizat
 desperans, *v. part.* = pierzînd speranța

- ultra, *prep. cu acuz.* = peste, dincolo de
 posse, *v.* = a putea
 defendo, -ere, -di, *v.* = a apăra
 intermitto, -ere, -misi, *v.* = a părăsi
 statuo, -ere, -ui, *v.* = a hotări
 3. medius, -a, -um, *adj.* = de mijloc
 colloco, -are, -avi, *v.* = a așeza

appellans, *v. part.* = numind
Ripēnsis (Dacia) = (Dacia) de
lingă mal(ul Dunării)
Mediterrană (Dacia) = (Dacia)
înconjurată de pământ, din
mijlocul teritoriului

Pronumele demonstrativ

În limba latină sînt șase pronume demonstrative: *hic, iste, ille, is, idem, ipse*.
Dintre acestea, primele trei indică persoane și obiecte în funcție de apropierea sau depărtarea lor față de persoanele care iau parte la acțiune.

hic (m.), haec (f.), hoc (n.) — „acesta, aceasta de lingă mine“, referindu-se la persoana I;

iste (m.), ista (f.), istud (n.) — „acesta, aceasta de lingă tine“, referindu-se la persoana a II-a;

ille (m.), illa (f.), illud (n.) — „acela, aceea“, referindu-se la persoana a III-a.

Celelalte trei pronume au înțelesuri speciale:

is (m.), ea (f.), id (n.) — „acesta, aceasta“, se referă la ceva despre care a fost vorba de curînd, în aceeași frază sau într-o frază apropiată;

idem (m.), eadem (f.), idem (n.) — „același, aceeași“ exprimă identitatea cu ceva anterior;

ipse (m.), ipsa (f.), ipsum (n.) — „însuși, însuși, însuși“ etc. insistă asupra identității, o întărește.

Observații: 1. Cu importante modificări fonetice și morfologice, în limba română s-au păstrat: *ille, illa*, care au devenit pronumele personale *el, ea*; *iste, ista*, care, schimbate prin adăugarea unei particule, au devenit *acesta, asta* (regional, *aista, aiasta*); *ipse, ipsa*, modificate în *însu(și)* și *(d)însu(l)*.

2. Pronumele *ille, illa* a dat naștere în română și articolului hotărît, așa cum s-a petrecut și în alte limbi romanice. Spre deosebire de alte limbi romanice, unde articolul se pune înaintea cuvîntului determinat, fiind un element independent, în limba română articolul se pune la sfîrșit, făcînd parte din corpul cuvîntului determinat:

Franceză: *le (m.), la (f.)*

Italiană: *il (m.), la (f.)*

Spaniolă: *el (m.), la (f.)*

Română: $\left\{ \begin{array}{l} -l \text{ (m.n.)}, -a \text{ (f.)} \\ -le \text{ (m.n.)} \end{array} \right.$

Caracterul specific al articolului în limba română este unul din elementele care, pe lingă faptul că dovedește romanitatea limbii noastre, subliniază în același timp *individualitatea* ei față de celelalte limbi romanice.

Exercițiu :

Analizați pronumele demonstrative din lecție, precizînd totodată care dintre ele, în context, au fost folosite ca adjective demonstrative.

4. *dext(ē)ra, -ae, s.f.* = mîna dreaptă
dextrā, abl. sg. = la dreapta
in laevā = la stînga, pe partea stîngă
cum, conj. = pe cînd, în timp ce

Lecția a XXX-a
Lecție tricesîma

RECAPITULARE FINALĂ

CANTEMIRIUS DE NOSTRĂ ROMANĂ ORIGINE

1. Tota nostra natio ex Romanis civibus exordium suum ducit et antiquum Romanorum nomen etiam hodie firmiter tenet. 2. Si natio ista ex suā origine non fuisset Romana, quomodo sibi Romanorum nomen et linguam mentita fuisset? 3. Romani nonnulla Dacorum vocabula, ut postea et Slavorum, Polonorum, Hungarorum, Graecorum acceperunt. 4. Igitur Valachica lingua primis suis saeculis fuit pura et genuina Latina et Romana, ideoque Valachi se Romanos, linguam suam Romanam non immerito hodie quoque appellant.

Cap de tînăr
Sculptură din Dacia romană
(Muzeul din Sarmisegetuza)

(După Dimitrie Cantemir)

C u v i n t e

1. *natio, -ōnis, s.f.* = neam, popor
exordium suum ducit = (își) trage originea sa
antiquus, -a, -um, adj. = vechi, antic
etiam, adv. = chiar și, încă
hodie, adv. = astăzi
firmiter, adv. = cu tărie
tenēo, -ēre, -nūi, v. = a ține, a păstra
2. *non fuisset, v.* = nu ar fi fost
quomodo... mentita fuisset? = cum și-ar fi atribuit în mod mincinos?
3. *nonnullus, -a, -um, adj.* = unul, vreunul
vocabulum, -i, s.n. = cuvînt
ut, conj. = așa cum, după cum
postea, adv. = după aceea
accipio, -pĕre, -cĕpi, v. = a primi
4. *saeculum, -i, s.n.* = veac, generație
genuinus, -a, -um, adj. = originar, adevărat
non immerito, loc. adv. = nu pe nedrept, pe drept cuvînt
quoque, adv. = și, de asemenea
appello, -āre, -āvi, v. = a numi

Notă asupra textului. Împotriva unor scriitori străini, care, ca și alții de mai târziu, susțineau în pofida evidenței că limba noastră nu ar fi latină, ci formată din elemente amestecate, între care ar fi pătruns unele cuvinte latinești sau chiar cuvinte italienești mult mai târziu, D. Cantemir afirmă originea și structura fundamentală latină a limbii noastre. În varianta latină a operei *Hronicul romano-moldo-vlahilor*, din care a fost extras acest fragment, ca și în capitolul despre limbă din *Descriptio Moldaviae*, Cantemir dovedește că nu este vorba doar de unele cuvinte latinești în limba noastră, ci de structura ei gramaticală.

Deosebit de importantă este observația lui Cantemir că vocabularul limbii române s-a îmbogățit sub diverse influențe străine.

Un argument important în privința continuității noastre latine este, după cum remarcă D. Cantemir, păstrarea numelui de *Romānus* pentru limba și poporul nostru, singurul popor romanic care mai poartă vechiul nume.

Exerciții :

- 1) Arătați care cuvinte din textul lecției există în ambele limbi (latină și română), precizând asemănările sau deosebirile de înțeles.
- 2) Indicați părțile de vorbire întâlnite în ultima frază a lecției.

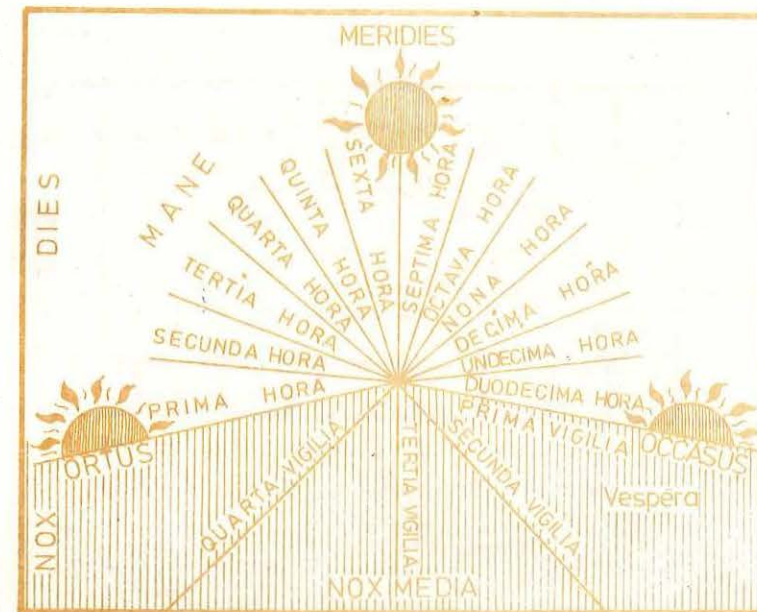

Clio, muza istoriei

Tempōris divisiōnes et negotia senatōris

1. Haec est vita nostra: Evigilo horā primā, saepe ante, tardius raro; in lectulo lego et studēo. Postēa salūto illos bonos viros multos me consalūtare veniētes. Ubi salutiō deflūxit, aut scribo, aut lego. Horā quartā vel quintā lecticam ascēdo et forum peto. Post prandium paulum redormio, deinde ambulo. Mox oratiōnem Graecam Latināmve lego. Veniunt etiā qui me audiunt quasi doctum hominem. Post cenam in ambulatiōnem me confēro. Circiter mediā noctem obdormio.

(După Cicero și Plinius*)

2. Sex horas dormire sat est iuvenique senique;
septem vix pigro, nulli concedimus octo.

(Școala medicală din Salernum*)

3. Lunile anului

Apērit ianūam en <i>Ianuarius</i> ; violas timidas fert <i>Februarius</i> ;	advētat <i>Martius</i> et <i>Maius</i> flosculos ventis infēstus, pandit suaves, <i>Aprilis</i> imbribus circum quos musicae adest molēstus; volitant aves.	<i>Iunius</i> lumīne terram circūmdat et iam arboribus fructus rotūndat;
--	--	---

* Vezi la indice.

compărat *Iulius*,
fervidos aestus
et fulvas segētes
metit *Augūstus*.

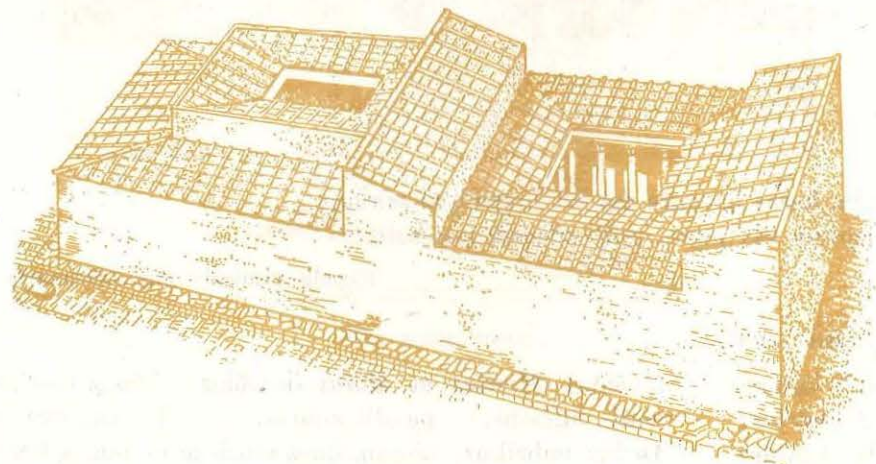
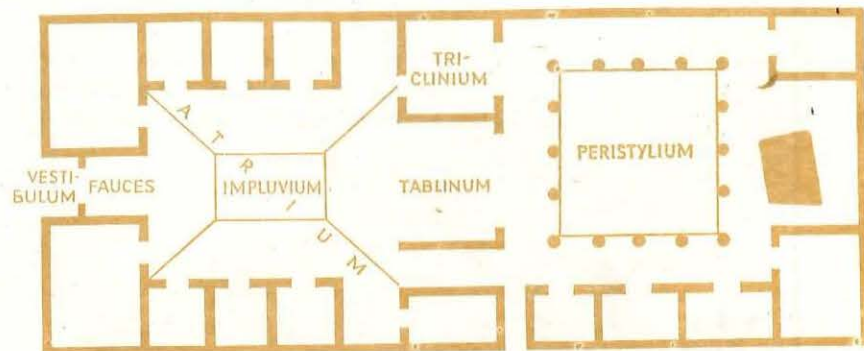
Septēmbri pinguiā
poma rubēscunt,
Octōbrī dulciā
musta fervēscunt.   Foliā cumūlat
solo *Novēmbri*,
et annum opērit
nive *Decēmbri*.

(*Guido Vitali*, poet italian contemporan)

4. Romanōrum domus

Omne aedificiū antiqui aedem appellābant. Est *domus* unius familiae habitatio, sicut urbs unius populi, sicut orbis totius generis humani. Communia aedificiorum loca sunt: vestibulum, atrium cum impluvio, peristylia. In atrio effigies maiorum cum titulis suis erant. Peristylium est locus columnis circumdatus. Circa atrium et peristylium sunt cubicula, triclinia, balnea, culina et cetera conclavia. *Casa* autem erat agrēste habitaculum, palis et virgultis harundinibusque, contextum.

(După *Vitruvius*, *Varro*, *Isidorus**)

Domus Romana

* Vezi la indice.

5. Romanōrum cibi

Ientaculum erat primus Romanorum cibus matutinus, qui levibus alimentis, id est casaeo et pane constabat. Prandium appellabant cibum circa meridiem sumptum, cum Romani aliquid siccum, sine carne et sine potione edebant. Cena erat autem pastus abundantior sub vespere sumptus. Cenam inter multos celebratam Romani convivium nominabant. In conviviiis mensas floribus ornabant, ipsi vestes conviviales et coronas rosarum induebant.

(După *Isidorus*, *Apuleius*, *Celsus**)

6. Consilia convivialia:

Dum
manducatis,

vultus hilares habeatis;
sal cultello capiatis;
mappam mundam teneatis;
modico, sed crebro bibatis.

7. Alfabetul înțelepciunii

Avārus ipse miserīae causa est suae.
Beneficiū accipere libertātem est vendere.
Cuius dolōri remediū est patientia.
Dolor animi gravior est quam corpōris dolor.
Etiam capillus unus habet umbram suam.
Famam curant multi, pauci conscientiam.
Gravissimum est imperiū consuetudinis.
Humilis nec alte cadere, nec graviter potest.
Ibi semper est victoria, ubi concordia est.
Levis est fortuna: cito repōscit quod dedit.
Miserrimum est arbitrio alterius vivere.
Nemo timēdo ad summum pervēnit locum.
Occasio aegre offertur, facile amittitur.
Probo bona fama maxima est hereditas.
Quam est felix vita, quae sine odiis transit!
Rarum esse oportet quod diu carum velis.
Spina etiam grata est, ex qua spectatur rosa.
Timidus vocat se cautum, avārus parcum.
Ubi nocens absolvitur, iudex damnatur.
Vincere est honestum, pulchrum ignoscere.
Zephyro secundo, facile cursum tenēbis.

(*Publius Syrus**)

* Vezi la indice.

8. Fericirea simplității

Beātus ille homo
qui sedet suā domo,
qui sedet post fornācem
et habet bonam pacem.

(Bella Bulla)

9. Jocuri de cuvinte

a) Acrostih: Sapiēter
Cogitāre,
Honēste
Operāri,
Loqui
Argūte.

Ubi haec omnia discimus?

b) Duo sunt vocabula quae ex iisdem constant littēris: defendēbant et inter se et imperium Romanum. Quae sunt?

c) O quid Tua te
be, bis? bia abit.

(Răspunsurile la pg. 81)

10. Inscriptii latine

1. Ego Zencvius votum posui (Biertan — Sibiu, sec. IV)
2. Dis Manibus. Claudius Valentinus vix(it) annis XX. Valeria Valentina filio piissim(o). Opto s(it) t(ibi) t(erra) l(evis).

(Napoca, sec. III—IV)

3. Inscriptie dedicatorie de la Tropaeum Traiani (315—317 e.n.): Romānae securitatis libertatisq(ue) vindicibus d(omīnis) n(ostris) Fl(avio) Val(erio) Constantino [et Liciniāno Licinio] piis felicibus Aug(ustis) quorum virtute et providentia edomitis ubique barbarorum gentium populis ad confirmandam limitis tutelam etiam Tropaeensium civitas auspicio a fundamentis feliciter opere constructa est. Petr(onius) Annianus v(ir) clarissimus et Iul(ius) Iulianus v(ir) eminentissimus, praef(ecti) praet(orio) numini eorum semper dicatissimi.

NOTĂ: Romanii foloseau frecvent inscripțiile, săpate în piatră sau în bronz, spre a perpetua amintirea unor evenimente sociale sau individuale: o victorie, o hotărâre a senatului său a unui magistrat, moartea unei persoane, o diplomă militară etc. Pe lângă valoarea lor istorică, datorată datelor documentare pe care le conțin, inscripțiile sînt importante și pentru că uneori ele reflectă limba populară mai fidel decît textele literare.

În transcrierea inscripțiilor, literele nescrise din cuvintele prescurtate în mod obișnuit pentru economisirea materialului se pun între paranteze rotunde; literele scăpate din vedere de către cioplitor, care adesea era un om neinstruit, sau distruse în cursul vremii se pun între paranteze drepte.

Pe teritoriul țării noastre au fost descoperite pînă în prezent peste 3 000 de inscripții latine, dovadă a puternicei colonizări romane.

Cele trei inscripții reproduse mai sus, ca și multe altele asemenea lor, dovedesc persistența populației romanizate în patria noastră și după părăsirea oficială a Daciei în timpul împăratului Aurelian.

11. Răspunsurile la jocurile de cuvinte:

a): (in) scholă

b): miles; limes

c): O *supē*rbe, quid *supē*rhis? Tua *supē*rbia te *supē*rabit.

CARMEN VERNUM

1. In sil-vis re-sonant dul-ci-a

car-mi-na in sil-vis re-sonat

dul-œ car-men. San-di-dae

cresc. poco a poco

vo - lu - cres gar - ru - lae - a - ma - bi - les

cresc. poco a poco

f pi - pi - lant et la - u - dant

mi - ra - bi - le ver.

1. 2.

2. Cucūli, hirundīnes,
merūlae, alaudae,
philomēlae celēbrant
mirabile ver.

(Refren)

3. Puēllae et iuvēnes
amōrem praedicant,
vitam pulcherrimam
concelēbrant.

(Refren)

GAUDEAMUS IGITUR

Marciale

1. Gau-de-ā - mus i - gi - tur, Iu - vē - nes dum

su - mus Post iu - cūn - dam iu - ven - tū - tem,

Post mo - lēs - tam se - nec - tū - tem, Nos ha - bē - bit -

hu - mus, Nos ha - bē - bit - hu - mus.

2. Vita nostra brevis est,
Brevi finiētur.
Venit mors velocīter,
Rapit nos atrocīter,
Nemīni parcētur!

4. Vivant omnes virgīnes,
Gracīles, formōsae,
Iuvēnum dulcedīnes!
Vivant et muliēres,
Bonae, laboriōsae!

3. Vivat Academīa,
Vivant professōres!
Vivat membrum quodlibet,
Vivant membra quaelibet,
Semper sint in flore!

5. Vivat nostra patriā
Et qui illam regunt!
Vivat nostra civitas,
Maecenātum caritas,
Quae nos hic protegit!

6. Perēant qui contra fas
Regnant ut leōnes,
Libertātis oppressōres,
Terrarūmque vastatōres,
Perēant latrōnes!

RECAPITULAREA DECLINĂRILOR*

Declinarea I

TERRA, -AE			Observații
singular	plural		
N.	terrā	terrae	Declinarea I cuprinde subst. fem. terminate în -a. Numele de ocupații și numele proprii bărbătești în -a sint masculine.
G.	terrae	terrārum	
D.	terrae	terrīs	
Ac.	terram	terras	
V.	terrā	terrae	
Abl.	terrā	terrīs	

Declinarea a II-a

	AMICUS, -I		PUER, -I		FORUM, -I	
	singular	plural	singular	plural	singular	plural
N.	amicus	amīci	puer	puēri	forum	fora
G.	amīci	amicōrum	puēri	puerōrum	fori	forōrum
D.	amico	amicis	puēro	puēris	foro	foris
Ac.	amicum	amicos	puērum	puēros	forum	fora
V.	amice	amīci	puer	puēri	forum	fora
Abl.	amicō	amicis	puērō	puēris	forō	foris

Observații

Declinarea a II-a cuprinde subst. masc. în -us, -er și -ir și neutre în -um. Numele de arbori și orașe sau țări în -us sint feminine. Substantivele în -ir se declină la fel cu cele în -er.

Declinarea a III-a: substantive imparisilabice

	LABOR, -ŌRIS (masc.)		CORPUS, -ŌRIS (neutru)		Observații
	singular	plural	singular	plural	
N.	labor	labōres	corpus	corpōra	Declinarea a III-a imparisilabică cuprinde
G.	labōris	labōrum	corpōris	corpōrum	
D.	labōri	labōribus	corpōri	corpōribus	
Ac.	labōrem	labōres	corpus	corpōra	subst. masc., fem. și neutre.
V.	labor	labōres	corpus	corpōra	Substantivele masc. și fem. se declină la fel.
Abl.	labōrē	labōribus	corpōrē	corporibus	

* Adjectivele se declină la fel ca substantivele, după declinarea I, a II-a sau a III-a potrivit indicațiilor de la paginile 51 și 52.

CONJUGAREA VERBULUI SUM - ESSE - FUI = a fi

Timpurile derivate din tema prezentului

	INDICATIV	CONJUNCTIV	IMPERATIV	INFINITIV
PRE-ZENT	sum = eu sînt	sim = eu să fiu		
	es	sis	es = fii!	esse = a fi
	est	sit		
	sumus	simus		
	estis	sitis	este	
	sunt	sint		

	INDICATIV	CONJUNCTIV	IMPERATIV	INFINITIV
IM-PER-FECT	eram = eu eram	essem = eu aș fi		
	eras	esses		
	erat	esset		
	erāmus	essēmus		
	erātis	essētis		
	erant	essent		

	INDICATIV	CONJUNCTIV	IMPERATIV	INFINITIV
VII-TOR I	ero = eu voi fi			
	eris		esto = să fii!	
	erit		esto	
	erimus			
	eritis		estōte	
	erunt		sunto	

INDICATIVUL PERFECT

	Singular	Plural
Persoana I	fui = eu fui, eu am fost	fuīmus
Persoana II	fuisti	fuistis
Persoana III	fuit	fuērunt

MODURILE ȘI TIMPURILE DERIVATE DIN TEMA PREZENTULUI

INDICATIV

Conjugarea I	Conjugarea a II-a	Conjugarea a III-a	Conjugarea a IV-a
--------------	-------------------	--------------------	-------------------

PREZENT

Sg. 1. cant-o = eu cînt	vidē-o = eu vād	scrib-o = eu scriu	veni-o = eu vin
2. canta-s	vide-s	scribi-s	veni-s
3. canta-t	vide-t	scribi-t	veni-t
Pl. 1. cantā-mus	vidē-mus	scribī-mus	veni-mus
2. cantā-tis	vidē-tis	scribī-tis	veni-tis
3. canta-nt	vide-nt	scribu-nt	veni-u-nt

IMPERFECT

Sg. 1. cantā-ba-m = eu cîntam	vidē-ba-m = eu vedeam	scribē-ba-m = eu scriam	veni-ē-ba-m = eu eu veneam
2. cantā-ba-s	vidē-ba-s	scribē-ba-s	veni-ē-ba-s
3. cantā-ba-t	vidē-ba-t	scribē-ba-t	veni-ē-ba-t
Pl. 1. canta-bā-mus	vide-bā-mus	scribe-bā-mus	veni-e-bā-mus
2. canta-bā-tis	vide-bā-tis	scribe-bā-tis	veni-e-bā-tis
3. cantā-ba-nt	vidē-ba-nt	scribē-ba-nt	veni-ē-ba-nt

VIITORUL

Sg. 1. cantā-b-o = eu voi cînta	vidē-b-o = eu voi vedea	scrib-a-m = eu voi scrie	veni-a-m = eu voi veni
2. cantā-bi-s	vidē-bi-s	scrib-e-s	veni-e-s
3. cantā-bi-t	vidē-bi-t	scrib-e-t	veni-e-t
Pl. 1. canta-bī-mus	vide-bī-mus	scrib-ē-mus	veni-ē-mus
2. canta-bī-tis	vide-bī-tis	scrib-ē-tis	veni-ē-tis
3. cantā-bu-nt	vidē-bu-nt	scrib-e-nt	veni-e-nt

CONJUNCTIV

PREZENT

Sg. 1. cant-e-m = eu să cînt	vidē-a-m = eu să vād	scrib-a-m = eu să scriu	veni-a-m = eu să vin
2. cant-e-s	vidē-a-s	scrib-a-s	veni-a-s
3. cant-e-t	vidē-a-t	scrib-a-t	veni-a-t
Pl. 1. cant-ē-mus	vide-ā-mus	scrib-ā-mus	veni-ā-mus
2. cant-ē-tis	vide-ā-tis	scrib-ā-tis	veni-ā-tis
3. cant-e-nt	vidē-a-nt	scrib-a-nt	veni-a-nt

IMPERFECT

Sg. 1. cantā-re-m = eu aș cînta	vidē-re-m = eu aș vedea	scribē-re-m = eu aș scrie	veni-re-m = eu aș veni
2. cantā-re-s	vidē-re-s	scribē-re-s	veni-re-s
3. cantā-re-t	vidē-re-t	scribē-re-t	veni-re-t
Pl. 1. canta-rē-mus	vide-rē-mus	scribe-rē-mus	veni-rē-mus
2. canta-rē-tis	vide-rē-tis	scribe-rē-tis	veni-rē-tis
3. cantā-re-nt	vidē-re-nt	scribē-re-nt	veni-re-nt

IMPERATIV

PREZENT

Sg. 2. canta = cîntă!	vide = vezi!	scribe = scrie!	veni = vino!
Pl. 2. cantā-te	vidē-te	scribī-te	veni-te

VIITOR

Sg. 2. cantā-to = să cînți!	vidē-to = să vezi!	scribī-to = să scrii!	veni-to = să vii!
3. cantā-to	vidē-to	scribī-to	veni-to
Pl. 2. canta-tōte	vide-tōte	scribi-tōte	veni-tōte
3. cantā-nto	vidē-nto	scribū-nto	veni-ū-nto

INFINITIV

PREZENT

canta-re = a cînta, -are	vidē-re = a vedea, -ere	scribē-re = a scrie, -ere	veni-re = a veni, -ire
-----------------------------	----------------------------	------------------------------	---------------------------

INDICATIVUL PERFECT

Nr. pers.	Conjugarea I	Conjugarea a II-a	Conjugarea a III-a	Conjugarea a IV-a
Sg.	1. cantāv-i = eu cîntai, eu am cîntat	vid-i = eu văzui, eu am văzut	scrips-i = eu scrisei, eu am scris	ven-i = eu venii, eu am venit
	2. cantav-īsti	vid-īsti	scrips-īsti	ven-īsti
	3. cantāv-it	vid-it	scrips-it	ven-it
Pl.	1. cantav-īmus	vid-īmus	scrips-īmus	ven-īmus
	2. cantav-īstis	vid-īstis	scrips-īstis	ven-īstis
	3. cantav-ērunt	vid-ērunt	scrips-ērunt	ven-ērunt

NOTE PRIVIND UNELE ILUSTRĂȚI

- Pag. 5** *Lupoica*. Simbol al originii, puterii și măreției Romei. Bronz din sec. al V-lea î.e.n. În Piața Dorobanți din Capitală se află o copie a celebrei sculpturi, dăruită de Roma în 1906 orașului București.
(Muzeul Capitoliului, Roma)
- Pag. 8** *Traian și Decebal*. Basoreliefuri de pe Columna lui Traian din *Forum Traiāni* (Roma).
- Pag. 14** *Scenă dintr-o școală romană*. Fragment de monument funerar. Cei doi elevi din dreapta și stînga învățătorului țin în mâini *volumina*; al treilea, care abia a sosit, salută ridicînd mîna dreaptă.
(Muzeul din Trier, Rhenania)
- Pag. 27** *Templum Romānum*. Unul din monumentele cele mai bine păstrate din perioada romană. A fost construit în prima jumătate a secolului I î.e.n. și se află nu departe de Tibru, în fostul *Forum boarium* (Tîrgul boilor) din vechea Romă.
- Pag. 33** *Apolo Musagetul* (conducătorul muzelor). Desenul înfățișează pe zeu cîntînd la liră, instrumentul său preferat.
- Pag. 35** *Aruncătorul de disc (Discobolul)*. Copie romană după lucrarea sculptorului grec Miron din sec. V î.e.n. (Muzeul Vaticanului, Roma).
- Pag. 38** *Un vechi roman*. Începînd din Renaștere s-a crezut că portretul — datorită privirii sale grave și pătrunzătoare — este al lui *L. Iunius Brūtus*, întemeietorul Republicii romane. Sculptură în bronz de la începutul secolului al III-lea î.e.n.
(Muzeul Capitoliului, Roma)
- Pag. 39** *Corabie romană cu pînze*. Basorelief de pe un sarcofag.
(Muzeul Luvru, Paris)
- Pag. 41** Cap de femeie, numită Higieia, găsită în Arcadia (Muzeul Național din Atena).
- Pag. 44** *Friză de la Tropaeum Traiāni* (Adamclisi, județul Constanța). Basorelieful înfățișează capete de lupi, frumos stilizate.
- Pag. 48** Bustul uneia din statuile de marmură reprezentînd figuri de daci, care împodobeau odinioară Forul lui Traian. Ele se află acum în Piața Poporului din Roma.

Pag. 55 *Profesor și elev.* Secțiune din basorelieful unui sarcofag roman de la începutul secolului al II-lea e.n. Scena reprezintă un bărbat așezat într-un jilț, iar în fața lui un băiat îmbrăcat în togă (*togatus*) și având în mîna stîngă un *volvmen*.

(Muzeul Luvru, Paris)

Pag. 57 *Ovidius.* Statuia poetului se află în Piața Ovidiu din Constanța. Este opera sculptorului italian Ettore Ferrari și a fost inaugurată la 30 august 1887.

Pag. 59 *Alergări de care* în Circus Maximus. Basorelieful înfățișează o scenă de circ plină de viață. În primul plan, opt atelaje își dispută un loc de frunte; ciști-gătorul cursei e în planul al doilea, în dreapta sus, victoria sa fiind anunțată de crainicul din mijloc și aplaudată de spectatorii aflați în lojile din stînga.

(Muzeul din Foligno, Umbria — Italia)

Pag. 61 *Esop vorbind cu o vulpe.* Scenă pictată în interiorul unei cupe, sec. V î.e.n. (Muzeul Vaticanului, Roma)

Pag. 66 *Cave canem.* Mozaic dintr-o casă de la Pompei.

Pag. 71 *Soț și soție.* Basorelief funerar înfățișînd expresiv trăsăturile unei perechi romane din vremurile vechi.

(Muzeul Nou, Roma)

INDICE DE NUME

1. **APULEIUS** (*Lucius*, c. 125—c. 180 e.n.), scriitor latin, născut la Madaura (Africa). A scris între altele romanul fantastic „Metamorfozele” sau „Măgarul de aur”.
2. **BEDA VENERABILIS** (*Beda Venerabilul*, 673—735 e.n.), scriitor din evul mediu, originar din Anglia. Celebru prin cunoștințele sale enciclopedice.
3. **BIAS**, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei antice, născut în jurul anului 570 î.e.n. la Priene (vechea Ionie, pe țărmul Asiei Mici). Cînd patria sa a fost asediată de generalii regelui persan Cyrus și locuitorii se refugiau luînd cu ei tot ce aveau mai de preț, a stîrnit uimire atitudinea filozofului, care nu făcea nici o pregătire de plecare. „Eu port toate ale mele cu mine” (*Omnia mea mecum porto*) — răspundea el, dînd astfel de înțeles că înțelepciunea și comoara gîndirii sînt bunurile cele mai de preț a'e omului.
4. **BRŪTUS** (*Lucius Iunius*), principalul conducător al mișcării care a răsturnat regalitatea și a instaurat republica (509 î.e.n.), expulzînd din Roma pe Tarquinius Superbus. L. Iunius Brŭtus și Lucius Tarquinius Collatinus au fost primii consuli la Roma.
5. **CAESAR** (*Caius Iulius*, 100—44 î.e.n.), om politic, general, orator și scriitor. A cucerit Galia (58—51 î.e.n.), transformînd-o în provincie romană. După înfrîngerea adversarului său Pompei și a partizanilor acestuia în războiul civil (49—45 î.e.n.), a instaurat dictatura personală. Inițiator a numeroase reforme. A fost asasinat în senat la idele lui martie 44. Numele său a devenit mai tirziu titlu al împăraților sau moștenitorilor tronului.
6. **CELSUS** (*Aulus Cornelius*, sec. I e.n.) a scris o lucrare enciclopedică în 20 de cărți, tratînd despre agricultură, filozofie, oratorie, jurisprudență, tactică militară, medicină. S-au păstrat ultimele opt cărți, cele despre medicină.
7. **CENSOR MORUM**. Cenzorul era demnitarul public (magistratul) care făcea recensămîntul cetățenilor romani și al averilor, stabilea impozitele și veghea asupra moravurilor publice. Cel mai vestit a fost *Marcus Porcius Cato* (234—149 î.e.n.) care, fiind censor în anii 184 și 183, a luat măsuri energice contra abuzului de orice fel, a șters de pe lista senatorilor șapte patricieni cu moravuri necorespunzătoare demnității lor, a combătut cu înverșunare luxul femeilor romane, punînd impozite mari asupra bijuteriilor etc. La ieșirea din funcție, poporul i-a înălțat o statuie.
8. **CICĚRO** (*Marcus Tullius*, 106—43 î.e.n.), avocat, om politic, orator celebru, filozof și scriitor latin. A întreținut relații și o bogată corespondență cu oamenii de seamă ai vremii sale, fiind el însuși o personalitate remarcabilă a culturii și vieții publice romane.
9. **CIRCUS MAXIMUS**. Era cel mai mare circ din Roma, situat pe valea Murcia, între Palatin și Aventin. Creat — după legendă — de către Romulus, el a fost restaurat de Caesar, mărit de Nero și de Traian. Avea o pistă de 1 500 m și trei etaje de bănci pentru spectatori. Pe timpul lui Caesar (sec. I î.e.n.) avea o capacitate de 50 000 locuri și peste

- 300 000 în epoca lui Traian (sec. II e.n.) Era destinat îndeosebi curselor de care și defilărilor triumfale, precum și altor spectacole (vânători și lupte de animale sălbatice etc.).
- 10 **COLOSSEUM** e numele sub care este cunoscut, datorită proporțiilor sale, *Amphitheatrum Flavium* (Amfiteatrul flavian), a cărui construcție a început în timpul lui Vespasian, în anul 72 e.n., și a fost inaugurat în anul 80 de către împăratul Titus. Edificiul are forma unei elipse și era împodobit cu statui și coloane în diferite stiluri. Axa mare — 188 m, axa mică — 156 m, circumferința — 527 m, înălțimea — 57 m, iar capacitatea sa era de circa 80 000 de spectatori.
- Serbările inaugurale au durat o sută de zile și au constat din vânători, lupte între oameni și animale, bălăii navale, curse de care, lupte de gladiatori. Devenit simbol al măreției și eternității Romei, a fost cîntat ca atare de Beda Venerabilis.
- 11 **CONSULATUL** era cea mai înaltă magistratură romană, cu care erau învestite două persoane, egale în drepturi, numite „consuli”. Aceștia erau instalați la 1 ianuarie, după o ceremonie oficială desfășurată pe Capitoliu. Fiecare dintre consuli își exercita magistratura alternativ timp de o lună (cînd cei doi consuli se aflau împreună la Roma). În vremuri de primejdie pentru stat, senatul acorda consulilor împuterniciri speciale concretizate în formula *Vidēant consules ne quid respublica detrimēnti capiat* — „Să vegheze consuli ca republica (statul) să nu sufere vreo daună”.
12. **CURSUS HONORUM** ierarhia demnităților publice (magistraturilor) carieră publică. La Roma, în timpul Republicii, funcțiile publice erau grupate în *cursus honorum inferior* și *cursus honorum superior*. Acesta din urmă cuprindea cvestura (*quaestura*), edilitatea (*aedilitas*), pretura (*praetura*) și consulatul (*consulatus*), iar ca magistratură extraordinară — dictatura (*dictatura*).
- Cvestorul (*quaestor*) avea atribuții financiare; el stabilea repartizarea impozitelor și urmărea încasarea lor, ca și a altor venituri ale statului. Edilul (*aedilis*) avea în grijă să edifice publice, supraveghea ordinea publică, se ocupa de aprovizionarea și paza piețelor. Pretorul (*praetor*) avea la început atribuții militare, apoi se ocupa de afacerile juridice. Pretorii erau folosiți și ca guvernatori de provincii. Consulul (*consul*) era magistratul suprem, șeful puterii executive (vezi mai sus *consulatus*). Dictatorul (*dictator*) era ales de senat pe timp limitat (șase luni), în împrejurări dificile pentru stat (războaie, răzcoale etc.), avînd puteri nelimitate.
- Pretorul, consulul și dictatorul aveau dreptul la gărzi personale, formate din lictori (*lictōres*).
- 13 **EUTROPIUS** (sec. IV e.n.), istoric roman. A scris o istorie prescurtată a Romei, valoroasă prin informațiile privind secolele al III-lea și al IV-lea e.n. Lui se datorește un frumos portret al împăratului Traian.
- 14 **HOMER** (probabil sec. IX î.e.n.), căruia tradiția îi atribuie epopeile „Iliada” și „Odiiseea” — capodopere ale literaturii antichității, care au exercitat o puternică înfrîurare asupra literaturii clasice europene.
- 15 **HORATIUS** (*Quintus Horatius Flaccus*, 68—8 î.e.n.), vestit poet clasic latin. Cuvintele *Hoc era in votis*, care-i aparțin, exprimă sentimentul de satisfacție la îndeplinirea unei mari dorințe. (În traducere mai liberă: Aceasta îmi era dorința). A scris satire, ode și epistole (scrisori) cu teme moral-filozofice și literare. Epistola cunoscută sub titlul *Ars poetica* este testamentul său literar și conține principiile clasicismului antic.
16. **IORDĂNES** (sec. VI e.n.), istoric got romanizat. A scris o istorie a goților, care cuprinde informații și despre geto-daci, precum și o istorie a Imperiului Roman.

17. **ISIDŌRUS din SEVILLA** (c. 560—636 e.n.), erudit scriitor latin, originar din Spania. A scris între altele o operă intitulată *Etymologiae (Origines)*, bogată în informații valoroase despre diferite aspecte ale culturii și civilizației romane.
- 18 **IUVENĀLIS** (*Decimus Iunius*, c. 60—c. 140 e.n.), poet satiric latin. În Satirele sale a criticat cu vehemență moravurile în declin ale Romei imperiale. Lui îi aparține maxima: *Mens sana in corpore sano*, potrivit căreia omul înțelept aspiră la o minte sănătoasă într-un corp sănătos.
- 19 **KALĒNDAE**, calendele, de unde denumirea *calendar* și, indirect, *colindă*. Calendele erau, la romani, prima zi a unei luni. Expresia *ad Kalēdas Graecas* „la calendele grecești” înseamnă de fapt „niciodată”, întrucît grecii nu aveau „calende”.
- a) Zilele unei luni erau împărțite inegal, în funcție de trei date principale:
1. *Kalēndae*, calendele, prima zi a lunii
  2. *Nonae*, nonele, ziua a 5-a sau a 7-a (în lunile martie, mai, iulie, octombrie)
  3. *Idus*, idele, ziua a 13-a sau a 15-a (în lunile martie, mai, iulie, octombrie)
- Ziua cuprindea timpul dintre răsăritul și asfințitul soarelui, avînd 12 ore egale, de aceea durata unei ore era variabilă, după anotimpuri. Noaptea era împărțită în patru străji (*vigiliae*), care de asemenea aveau durate inegale, după anotimpuri (vezi imaginea care însoțește bucata de lectură *Tempōris divisiōnes et negotia senatoris*).
- b) Lunile anului: *Ianuarius*, *Februarius*, *Martius*, *Aprilis*, *Maius*, *Iunius*, *Quintilis* (apoi *Iulius*, începînd din anul 44 î.e.n., în cinstea lui Caesar), *Sextilis* (apoi *Augustus*, din anul 8 î.e.n., în onoarea lui August), *Septēber*, *Octōber*, *Novēber*, *Decēber*. Pînă în sec. II î.e.n., începutul anului era la 1 martie, fapt care explică denumirea lunilor septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie din calendarul actual, care erau, în ordine, luna a șaptea, a opta, a noua, a zecea.
- c) Numărătoarea anilor se făcea *ab Urbe condita* (de la întemeierea Romei, anul 753 î.e.n.), dar de obicei pentru indicarea anului în care s-a petrecut un eveniment se dădea numele consuliilor din anul respectiv.
- Pînă în sec. I î.e.n., anul roman avea 355 de zile, repartizate în 12 luni inegale, din care patru (martie, mai, iulie, octombrie) aveau cîte 31 de zile, una (februarie) era de 28 de zile, iar celelalte șapte aveau cîte 29 de zile fiecare. Din doi în doi ani se intercala o lună avînd alternativ 22 și 23 de zile.
- În anul 46 î.e.n., cu ajutorul învățaților Flaviu din Roma și Sosigene din Alexandria (Egipt), Caesar a făcut reforma calendarului. Noul calendar, numit „iulian” și pe care Caesar l-a introdus în anul 45 î.e.n., a fost aplicat și în țara noastră pînă după primul război mondial. Potrivit calendarului iulian, anul avea 365 de zile și 6 ore, repartizate în 12 luni inegale, cu o zi suplimentară din patru în patru ani, între 24 și 25 februarie.
- După calendarul actual, numit „gregorian” (introdus de papa Grigorie al XIII-lea în 1582), anul are o durată de 365 zile, 5 ore, 48 minute și 46 secunde, cu o zi suplimentară din patru în patru ani.
20. **MAECĒNAS** (*Caïus Cilnius*, c. 70—8 î.e.n.), om politic roman, prieten și sfetnic al lui August. A înființat un cenaclu literar, încurajînd și sprijinînd material scriitorii de renume din vremea sa (*Vergilius*, *Horatius* etc.).
- Numele său a devenit sinonim cu acela de protector al artelor.
- 21 **NAMATIĀNUS** (*Claudius Rutilius*, începutul sec. V e.n.), poet latin, originar din Galia. Cum se vede și din versul *Fecisti patriam diversis gentibus unam, Roma!*... — „Ai făcut, Roma, o singură patrie pentru neamuri diferite!”... (lecția a XVI-a), poetul elogiază misiunea civilizatoare a Romei, tocmai cînd aceasta era asaltată de invaziile barbare.
22. **NUMELE ROMANE**. Romanii purtau trei nume, de ex.: *Caïus Iulius Caesar* sau *Quintus Horatius Flaccus*. Primul, *praenomen*, era numele strict personal, corespunzînd

- prenumelui nostru; al doilea, *nomen gentilicium*, indica ginta din care respectivul făcea parte, asemănător numelui nostru de familie; al treilea, *cognomen*, denumea o ramură a unei ginți și era un fel de poreclă, individuală sau moștenită, denumind un defect sau o calitate (ex. *Cato* — „șiretul“; *Naso* — „năsosul“; *Cocles* — „chiorul“; *Flaccus* — „clăpăugul“).
23. **OVIDIUS** (*Publius Ovidius Naso*, 43 î.e.n.—17/18 e.n.), poet latin. În anul 8 e.n. a fost exilat de August la Tomis (Constanța), unde a și murit. A scris elegii erotice, opera de inspirație mitologică „Metamorfozele“ și epistole în versuri dominate de nostalgia Romei, reunite în volumele „Tristele“ și „Ponticele“. Acestea din urmă, scrise la Tomis, cuprind informații prețioase despre locuitorii țărmului vestic al Pontului Euxin (Mării Negre).
24. **PHAEDRUS** (*Caïus Iulius*, c. 15 î.e.n. — c. 50 e.n.), scriitor latin, de origine tracă, fost sclav. A scris cinci cărți de fabule, imitate după Esop, remarcabile prin vigoarea narațiunii și varietatea tonului.
25. **PLAUTUS** (*Titus Maccius*, c. 254—184 î.e.n.), poet comic latin. Comediile sale înfățișează o imagine veridică a moravurilor societății sclavagiste romane. Unele din subiectele pieselor sale au fost reluate de mari reprezentanți ai dramaturgiei universale (Molière, Shakespeare, Beaumarchais etc.). S-a remarcat prin tratarea originală a temelor și prin verba dialogului. Într-una din comedile sale folosește expresia *Flamma est proxima fumo*, echivalentă în românește cu „Pină nu faci foc, fum nu iese“.
26. **PLINIUS**. Au existat două personalități romane cu acest nume: 1. *Plinius cel Bătrîn* (*Caïus Plinius Secundus*, 23/24—79 e.n.), istoric, filolog și literat, cunoscut mai ales ca autor al scrierii enciclopedice „Istoria naturală“, o adevărată sinteză a cunoștințelor epocii sale. A murit în timpul erupției Vezuviului, când orașele Pompei și Herculenum au fost complet acoperite de lavă. 2. *Plinius cel Tânăr* (*Caïus Plinius Caecilius Secundus*, 62—113/114 e.n.), om politic și scriitor, nepot al lui Plinius cel Bătrîn, prieten al împăratului Traian. A lăsat o bogată corespondență, oglindă a moravurilor societății romane contemporane lui.
27. **PUBLILIUS SYRUS** (sec. I î.e.n.), scriitor latin, de origine siriană. Autor de *mimi* (farse), care abundau în maxime morale (*sententiae*) foarte apreciate atât de contemporanii săi, cât și de posteritate.
28. **RUFIUS FESTUS** (sec. IV e.n.), istoric roman. A scris o istorie prescurtată a Romei.
29. **SALERNUM**, oraș pe țărmul golfului cu același nume, la sud-est de Neapole, unde în evul mediu a existat o vestită școală medicală în cadrul Universității înființate în sec. X—XI.
30. **SENĒCA** (*Lucius Annaeus*, numit *filozoful*, c. 4—65 e.n.), s-a născut la Cordoba, în Spania. Om politic, autor de tragedii și filozof cu preocupări morale. Din tratatul filozofic „Serisori către Lucilius“ fac parte cuvintele *Non scholae, sed vitae discimus*, exprimând ideea că instruirea nu este un scop în sine, ci are în vedere pregătirea omului pentru viață.
31. **TACITUS** (*Publius Cornelius*, 55—120 e.n.), istoric și om politic roman. Prozator foarte original, a fost unul din cei mai de seamă reprezentanți ai istoriografiei romane. În „Istoriile“ și „Analele“ sale prezintă evenimentele din sec. I e.n. Prin cuvintele *Sine ira et studio* istoricul își afirmă imparțialitatea.
32. **TERENTIUS** (*Publius Terentius Afer*, c. 190—159 î.e.n.), poet comic latin, de origine africană. A scris comedii care se disting prin realismul analizei psihologice și umanitatea personajelor, prin eleganța și naturalitatea stilului. Versul *Homo sum, humāni nihil a me aliēnum puto* — „Sînt om, nimic din ce este omenesc nu socotesc străin de mine“ exprimă sentimentul de solidaritate umană.
33. **VARRO** (*Marcus Terentius*, 116—27 î.e.n.), scriitor latin, erudit și multilateral (poezie, istorie, arheologie, filologie, filozofie, economie rurală, astronomie etc.). A lăsat o operă foarte bogată. S-a preocupat de înființarea unei biblioteci publice la Roma.
34. **VAE VICTIS!** În anul 390 î.e.n., un trib galic, condus de Brennus, a invadat și jefuit Roma. Pentru a-și răscumpăra libertatea, romanii au consimțit să plătească o anumită cantitate de aur, pretinsă de gali. În timp ce se cîntărea aurul, romanii s-au plîns că galiilor folosesc greutateți false. Atunci Brennus a aruncat în cumpănă sabia sa, foarte grea, rostind cuvintele: *Vae victis!* — „Vai celor învinși!“, expresie a abuzului de putere.
35. **VERGILIUS** (*Publius Vergilius Maro*, 70—19 î.e.n.), cel mai vestit poet latin. Opera sa este dominată de dragostea pentru viața pașnică și de un puternic sentiment patriotic. A scris poeme pastorale, a elogiat muncile agricole și a compus „Eneida“, epopeea națională a poporului roman.
36. **VIA SACRA, VIA APPIA** etc. Romanii erau foarte iscusiți constructori de drumuri. Cuvîntul *via* înseamnă *cale, drum principal*. Roma avea 30 de mari artere de circulație, între care *Via Sacra* din *Forum Romanum*, numită astfel pentru că de-a lungul său erau situate numeroase edificii religioase și pentru că pe aici treceau diferite procesiuni solemne. Celelalte căi purtau numele celor care se îngrijiseră de construirea lor. *Via Appia* făcea legătura între Roma și sudul Italiei. Construirea ei se datorește lui *Appius Claudius Caecus*, cenzor în anul 312 î.e.n., care a făcut și primul apeduct din Roma numit *Aqua Appia*.
37. **VITRUVIUS** (*Marcus Vitruvius Pollio*, sec. I î.e.n.), arhitect roman din timpul lui August, autor al tratatului *De architecturā*, care s-a bucurat de o apreciere deosebită.

VOCABULAR LATIN-ROMÂN*

A.

a, ab, *prep. cu abl.* = de, de la
 absolvō, -ēre, -solvī, *v.* = a dezlega,
 a achita; absolvitur = este achitat
 abundantior (*comp. de la abundans*,
 -ntis), *adj.* = mai îmbelșugat
 abundo, -āre, -āvi, *v.* = a fi din belșug,
 a se revărsa
 accēpto, -āre, -āvi, *v.* = a lua în
 primire
 accipio, -pēre, accēpi, *v.* = a primi
 actor, -ōris, *s.m.* = înfăptuitor, actor
 ad, *prep. cu acuz.* = la, către, pentru
 adēo, -īre, adīi, *v.* = a se apropia
 adhibeo, -ēre, -būi, *v.* = a folosi, a
 aplica
 adiungo, -ēre, -nxi, *v.* = a adăuga, a
 alipi
 adiutorium, -īi, *s.n.* = ajutor
 administro, -āre, -āvi, *v.* = a conduce,
 a administra
 adorno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobi
 adscriptus, -a, -um, *v. part.* = atribuit,
 fixat, lipit
 adsum, adēsse, adfūi, *v.* = a fi de față
 advēto, -āre, *v.* = a se apropia
 aedes, -is, *s.f.* = clădire; *pl.* locuință
 aedificium, -īi, *s.n.* = clădire, edificiu
 aedifico, -āre, -āvi, *v.* = a clădi, a
 construi
 aegre, *adv.* = cu greu, anevoie
 Aegyptus, -i, *s.f.* = Egiptul
 aequus, -a, -um, *adj.* = egal, liniștit;
 ex aequo, *loc. adv.* = în mod egal,
 la egalitate
 aer, aeris, *s.m.* = aer
 aerius, -a, -um, *adj.* = aerian

aestus, *s.m.* = arșiță, dogoare
 aeternus, -a, -um, *adj.* = veșnic, etern
 aevum, -i, *s.n.* = durată de timp, epocă
 Africa, -ae, *s.f.* = Africa
 ager, agri, *s.m.* = ogor, țarină
 agilis, -e, *adj.* = ager, vioi
 agnus, -i, *s.m.* = miel
 agrēstis, -e, *adj.* = de la țară, rural
 agricolā, -ae, *s.m.* = agricultor, țăran
 agricultūra, -ae, *s.f.* = agricultură
 ala, -ae, *s.f.* = aripă
 alauda, -ae, *s.f.* = ciocirle
 albus, -a, -um, *adj.* = alb
 ales, -itis, *s.f.* = pasăre
 aliēnus, -a, -um, *adj.* = străin, al altuia
 alimētum, -i, *s.n.* = aliment, hrană
 aliquādo, *adv.* = odată, în sfârșit
 aliquis, -qua, -quid, *pron.* = cineva,
 ceva
 aliūs, -a, -ud, *pron.* = altul (*din mai
 mulți*)
 alte, *adv.* = de sus
 alter, -ēra, -ērum, *adj.* = unul din doi,
 celălalt, al doilea
 altus, -a, -um, *adj.* = înalt; *fig.* mareț
 amabilis, -e, *adj.* = care merită a fi
 iubit, plăcut
 amārus, -a, -um, *adj.* = amar
 ambulatio, -ōnis, *s.f.* = plimbare; în
 ambulaționem se confēre = a se
 duce la plimbare
 ambulo, -āre, -āvi, *v.* = a umbla, a se
 plimba
 amīca, -ae, *s.f.* = prietenă
 amicitia, -ae, *s.f.* = prietenie
 amīcus, -i, *s.m.* = prieten
 amīssus, -a, -um, *v. part.* = pierdut,
 părăsit

* Substantivele cărora nu li s-a notat terminația genitivului singular aparțin declinării
 lor a IV-a și a V-a.

amitto, -ēre, -mīsi, *v.* = a îndepărta,
 a pierde, a părăsi; amittitur = se
 pierde
 amo, -āre, -āvi, *v.* = a iubi
 amoenus, -a, -um, *adj.* = plăcut, în-
 cîntător
 amor, -ōris, *s.m.* = iubire, prietenie
 amphitheatrum, -i, *s.n.* = amfiteatru
 angustus, -a, -um, *adj.* = îngust
 animal, -is, *s.n.* = viețuitoare, animal
 animus, -i, *s.m.* = suflet
 annus, -i, *s.m.* = an
 ante, *prep. cu acuz.* = înaintea, în fața
 antiquus, -a, -um, *adj.* = vechi, de
 demult
 aperio, -īre, -rui, *v.* = a deschide
 Apollo, -līnis, *s.m.* = (zeul) Apolo
 appello, -āre, -āvi, *v.* = a numi, a chema
 apud, *prep. cu acuz.* = la
 aqua, -ae, *s.f.* = apă
 aquila, -ae, *s.f.* = vultur
 arbiter, -tri, *s.m.* = arbitru
 arbitrium, -īi, *s.n.* = hotărîre, bunul
 plac
 arbor, -ōris, *s.f.* = arbore, copac
 argute, *adv.* = cu îndeminare
 arma, -ōrum, *s.n. pl.* = arme
 aro, -āre, -āvi, *v.* = a ara
 ars, artis, *s.f.* = meșteșug, artă; bonae
 artes = deprinderi bune, virtuți
 ascendo, -ēre, -di, *v.* = a urca, a se sui
 Asia, -ae, *s.f.* = Asia
 asinus, -i, *s.m.* = măgar; *fig.* om prost
 asper, -ēra, -ērum, *adj.* = aspru, în-
 versunat
 astrum, -i, *s.n.* = astru, stea
 atque, *conj.* = și, și chiar
 atramentarium, -īi, *s.n.* = călimară
 (*cu cerneală neagră*)
 atrium, -īi, *s.n.* = atriu (*incăpere
 principală a unei case romane*), ca-
 meră de primire
 atrociter, *adv.* = crunt, violent
 auctor, -ōris, *s.m.* = autor
 audio, -īre, -īvi, *v.* = a auzi, a asculta
 augur, -is, *s.m.* = augur, prezicător
 aula, -ae, *s.f.* = curte (*a unui palat*)
 aureus, -a, -um, *adj.* = de aur
 aurora, -ae, *s.f.* = aurora, zorii zilei
 aurum, -i, *s.n.* = aur
 auseulto, -āre, -āvi, *v.* = a asculta
 auspiciō, *adv.* = după ce s-au luat
 auspiciile

aut, *conj.* = sau
 autem, *conj.* = însă
 autumnus, -i, *s.m.* = toamnă
 avaritia, -ae, *s.f.* = lăcomie
 avarus, -i, *s.m.* = lacom, hrăpăreț
 avēo, -ēre, *v.* = a dori mult, a ura
 sănătate
 avis, -is, *s.f.* = pasăre
 avunculus, -i, *s.m.* = unchi

B.

balneum, -i, *s.n.* = baie
 barba, -ae, *s.f.* = barbă
 barbarus, -a, -um, *adj.* = străin (*față
 de greci sau de romani*), barbar
 barbatus, -a, -um, *adj.* = cu barbă,
 bărbos
 beatus, -a, -um, *adj.* = fericit, mulțumit
 bellum, -i, *s.n.* = război
 bene, *adv.* = bine
 beneficium, -īi, *s.n.* = binefacere,
 favoare
 berbex (vervex), -cis, *s.m.* = berbec
 bestia, -ae, *s.f.* = animal sălbatic, fiară
 bibliotheca, -ae, *s.f.* = bibliotecă
 bibo, -ēre, bibi, *v.* = a bea
 bis, *num.* = de două ori
 blande, *adv.* = măgulitor, lingușitor
 bonus, -a, -um, *adj.* = bun
 bos, bovis, *s.m.* = bou
 brachium, -ii, *s.n.* = braț
 brevis, -e, *adj.* = scurt
 Britannia, -ae, *s.f.* = Britania
 bruma, -ae, *s.f.* = solstitiu de iarnă,
 iarnă

C.

caballus, -i, *s.m.* = cal
 cado, -ēre, cecidi, *v.* = a cădea
 caecus, -a, -um, *adj.* = orb
 caelum, -i, *s.n.* = cer
 Caesar, -āris, *s.m.* = Cezar
 calamus, -i, *s.m.* = trestie, condei
 campus, -i, *s.m.* = cîmp
 candidus, -a, -um, *adj.* = alb, strălu-
 citor
 canis, -is, *s.m.* = ciine
 cano, -ēre, cecini, *v.* = a cînta
 canticum, -i, *s.n.* = cîntec

canto, -āre, -āvi, *v.* = a cînta, a prea-
mări
capillus, -i, *s.m.* = fir de păr
capio, -pĕre, cĕpi, *v.* = a apuca, a
prinde; a primi, a resimți
capra, -ae, *s.f.* = capră
caput, -ĭtis, *s.n.* = cap
carens, -ntis, *v. part.* = lipsit de...
caritas, -ātis, *s.f.* = scumpete; *fig.*
iubire, apreciere
carmen, -ĭnis, *s.n.* = cîntec, poezie
caro, carnis, *s.f.* = carne
carpo, -ĕre, -psi, *v.* = a culege; *fig.* a
gusta în tihnă, a se bucura de...
carus, -a, -um, *adj.* = drag, scump
casa, -ae, *s.f.* = colibă, adăpost
casĕum, *s.n.* (casĕus *s.m.*), -i = caș,
brînză
casus, *s.m.* = întîmplare, prilej
catĕllus, -i, *s.m.* = cățel
cathĕdra, -ae, *s.f.* = jilț, catedră
causa, -ae, *s.f.* = cauză, motiv
cautus, -a, -um, *adj.* = prudent, pre-
văzător
cavĕo, -ĕre, cavi, *v.* = a avea grijă,
(a se) păzi
cedo, -ĕre, cessi, *v.* = a păși, a se re-
trage, a ceda
celĕbro, -āre, -āvi, *v.* = a frecventa,
a sărbători; cenam celebrāre = a
organiza o masă (petrecere)
celsus, -a, -um, *adj.* = înalt; *fig.* mîndru
cena, -ae, *s.f.* = cină (*masă principală
la romani*)
censor, -ōris, *s.m.* = cenzor, critic
cerāsus, -i, *s.f.* = cireș
cerĕus, -a, -um, *adj.* = de ceară
certo, -āre, -āvi, *v.* = a se lupta, a se
întrece
cetĕri, -ae, -a, *adj. pl.* = ceilalți; et
cetĕra = și celelalte
charta, -ae, *s.f.* = foaie de papirus;
scriere, carte
cibus, -i, *s.m.* = mîncare, hrană
circa, *adv.* = în jur; *prep. cu acuz.* =
în jurul
circĭter, *adv.* = cam, aproximativ
circum, *prep. cu acuz.* = în jurul,
alături de
circumdātus, -a, -um, *v. part.* = în-
conjurat
circūndo, -āre, *v.* = a împrejmu

circus, -i, *s.m.* = circ
cito, *adv.* = repede
citus, -a, -um, *adj.* = grăbit, rapid
civilitās, -ātis, *s.f.* = atitudine cetățe-
nească; simplitate
civis, -is, *s.m.* și *f.* = cetățean
civitas, -ātis, *s.f.* = cetate, stat
clarus, -a, -um, *adj.* = vestit, ilustru
codex, -ĭcis, *s.m.* = tăbliță de scris;
carte
cogĭto, -āre, -āvi, *v.* = a (se) gîndi
cognāta, -ae, *s.f.* = cumnată, rudă
cognātus, -i, *s.m.* = cumnat
collis, -is, *s.m.* = colină
collōco, -āre, -āvi, *v.* = a așeza într-un
loc
colloquĭum, -ĭi, *s.n.* = convorbire,
dialog
collūco, -āre, *v.* = a curăța de crengi
colo, -ĕre, colūi, *v.* = a cultiva
color, -ōris, *s.m.* = culoare; *fig.* nuanță
colūmna, -ae, *s.f.* = coloană, columnă
commūnis, -e, *adj.* = care aparține
mai multora, comun
comoedia, -ae, *s.f.* = comedie
compāro, -āre, -āvi, *v.* = a pregăti
concĕdo, -ĕre, -cĕssi, *v.* = a permite,
a acorda
concelĕbro, -āre, -āvi, *v.* = a serba
conclāve, -is, *s.n.* = încăpere, odaie
concordĭa, -ae, *s.f.* = înțelegere, armo-
nie
conditus, -a, -um, *v. part.* = întemeiat
confirmo, -āre, -āvi, *v.* = a întări
consalūto, -āre, -āvi, *v.* = a saluta
împreună
conscientĭa, -ae, *s.f.* = conștiință
consilĭum, -ĭi, *s.n.* = sfat, părere
constitūtus, -a, -um, *v. part.* = înte-
meiat, stabilit
consto, -āre, constiti, *v.* = a fi alcătuit
din, a consta
constrūo, -ĕre, -strūxi, *v.* = a ridica,
a construi
constrūeta est = a fost ridicată
consuetūdo, -ĭnis, *s.f.* = obișnuință
consul, -ūlis, *s.m.* = consul
consulātus, *s.m.* = consulat (*funcția
de consul*)
contĕxtus, -a, -um, *v. part.* = împletit
contra, *prep. cu acuz.* = în fața, îm-
potriva; *adv.* = dimpotrivă

contumeliā, -ae, *s.f.* = insultă, jignire
conviviālis, -e, *adj.* = de ospăț
convivĭum, -ĭi, *s.n.* = ospăț, banchet
copĭae, -ārūm, *s.f. pl.* = trupe, mulțimi
cor, cordis, *s.n.* = inimă
corōna, -ae, *s.f.* = coroană, cunună
corōno, -āre, -āvi, *v.* = a incununa
corpus, -ōris, *s.n.* = corp, obiect
corvus, -i, *s.m.* = corb
cotidĭe, *adv.* = zilnic
cras, *adv.* = mâine
crebro, *adv.* = deseori
credo, -ĕre, -dĭdi, *v.* = a crede
crepusculum, -i, *s.n.* = înserare, asfin-
țit
cubiculum, -i, *s.n.* = dormitor
cuculus, -i, *s.m.* = cuc
cuivis, *dat. sg. al pron. quivis* = oricui,
oricărui, oricărei
culĭna, -ae, *s.f.* = bucătărie
cultĕllus, -i, *s.m.* = cuțitaș
cum, *conj.* = cînd, în timp ce; *prep.*
cu abl. = (împreună) cu
cumulo, -āre, -āvi, *v.* = a aduna, a
strînge
cupio, -pĕre, -ivi, *v.* = a dori
cura, -ae, *s.f.* = grijă
curo, -āre, -āvi, *v.* = a îngriji
cursus, *s.m.* = alergare, călătorie
cursum tenĕre = a ține drumul
drept; *fig.* carieră, ierarhie
custodiō, -ĭre, -ivi, *v.* = a păzi, a păstra
Cybĕla, -ae, *s.f.* = (zeița) Cibela

D.

Daci, -ōrum, *s.m. pl.* = daci
Dacia, -ae, *s.f.* = Dacia
Dacoromanĭa, -ae, *s.f.* = România
Dacoromānus, -a, -um, *adj.* = român
damno, -āre, -āvi, *v.* = a condamna;
damnātus = este condamnat
Danubiūs, -ii, *s.m.* = Dunărea
de, *prep. cu abl.* = de, despre, din
dea, -ae, *s.f.* = zeiță
Decebālus, -i, *s.m.* = Decebal
decōrus, -a, -um, *adj.* = frumos, în-
cîntător
decōrum, -i, *s.n.* = frumusețe, podoabă
defĕndo, -ĕre, -di, *v.* = a apăra
deflūo, -ĕre, -flūxi, *v.* = a se scurge,
a se termina

dĕin(de), *adv.* = după aceea
delĕcto, -āre, -āvi, *v.* = a desfăta, a
încînta
delictum, -i, *s.n.* = delict, greșeală
delphinus, -i, *s.m.* = delfin
demitto, -ĕre, -mĭsi, *v.* = a lăsa în jos,
a îndepărta
denique, *adv.* = în sfîrșit
descriptio, -ōnis, *s.f.* = descriere
desiderĭum, -ĭi, *s.n.* = dorință
despĕro, -āre, -āvi, *v.* = a pierde
nădejdea
detrimentum, -i, *s.n.* = vătămare,
pagubă
deus, -i, *s.m.* = zeu; dis manibus =
zeilor mani
dext(ĕ)ra, -ae, *s.f.* = mîna dreaptă
dicātus, -a, -um, *adj.* = devotat, atașat
dico, -ĕre, -dĭxi, *v.* = a zice, a spune,
a numi
dictum, -i, *s.n.* = vorbă, cuvînt,
maximă
dies, *s.m.* și *f.* = zi
difficĭlis, -e, *adj.* = greu, anevoios
digitus, -i, *s.m.* = deget
diligentĭa, -ae, *s.f.* = zel, sîrguință
diluculum, -i, *s.n.* = revărsatul zorilor
directus, -a, -um, *adj.* = drept
discĕdo, -ĕre, -cĕssi, *v.* = a se depărta,
a pleca
discĕrno, -ĕre, *v.* = a deosebi, a dis-
tinge
discipulus, -i, *s.m.* = școlar, elev
disco, -ĕre, didĭci, *v.* = a învăța, a
cunoaște
diu, *adv.* = mult timp
divĕrsus, -a, -um, *adj.* = diferit,
deosebit
dives, -ĭtis, *adj.* = bogat, avut
divido, -ĕre, -visi, *v.* = a împărți
divisio, -ōnis, *s.f.* = împărțire
do, dare, dedi, *v.* = a da
docĕo, -ĕre, -cūi, *v.* = a învăța (*pe
altul*)
doctus, -a, -um, *adj.* = învățat, savant
dolor, -ōris, *s.m.* = durere, suferință
dolōsus, -a, -um, *adj.* = șiret, viclean
domicĭlium, -ĭi, *s.n.* = locuință, domi-
ciliu
domĭna, -ae, *s.f.* = stăpînă
dominātor, -ōris, *s.m.* = stăpîn
dominicus, -a, -um, *adj.* = care apar-
ține stăpînului

dominus, -i, s.m. = stăpîn
domus, -i, s.f. = casă
donec, conj. = cît timp, pînă ce
dormiens, -ntis, v. part. = care doarme
dormio, -ire, -ivi, v. = a dormi
duco, -ere, duxi, v. = a duce, a trage
dulcedo, -inis, s.f. = dulceață, farmec
dulcis, -e, adj. = dulce, plăcut, scump
dum, conj. = cît timp, în timp ce
duo, duae, duo, num. = doi, două
duro, -are, -avi, v. = a îndura, a rezista

E.

edo, -ere, edi, v. = a mânca
edomitus, -a, -um, v. part. = invins
edūco, -are, -avi, v. = a crește, a instrui
effigies, s.f. = chip, imagine
elegantia, -ae, s.f. = ținută aleasă, eleganță
eloquentia, -ae, s.f. = îndemînarea de a vorbi, elocință
emīnens, -ntis, adj. = remarcabil, distins
emitto, -ere, -misi, v. = a da drumul, a scăpa
en, interj. = iată
eo, adv. = acolo
equa, -ae, s.f. = iapă
equus, -i, s.m. = cal
errata, s.n. pl. = greșeli
erro, -are, -avi, v. = a greși
Esquilinus, -i, s.m. = Escvilinul, una din colinele Romei
et, conj. = și
etiā, conj. = și încă, chiar și; adv. = încă, și, de asemenea
Eurōpa, -ae, s.f. = Europa
evigilo, -are, -avi, v. = a se trezi
ex, prep. cu abl. = din, de la, dintre
excūso, -are, -avi, v. = a scuza
exēplum, -i, s.n. = exemplu
exigūus, -a, -um, adj. = mic, neînsemnat
exordium, -ii, s.n. = început, origine
experientia, -ae, s.f. = încercare, experiență, practică
explorator, -oris, s.m. = cercetaș, iscoadă
extra, prep. cu acuz. = afară de, dincolo de

F.

fabēlla, -ae, s.f. = istorioară
faber, -bri, s.m. = lucrător, meșter, făuritor
fabūla, -ae, s.f. = fabulă
facies, s.f. = față, înfățișare
facile, adv. = ușor
facio, facere, feci, v. = a face
factum, -i, s.n. = fapt, lucrare
fagus, -i, s.f. = fag
fama, -ae, s.f. = faimă, zvon
familia, -ae, s.f. = familie
famōsus, -a, -um, adj. = vestit, faimos
farina, -ae, s.f. = făină
fascīnans, -ntis, v. part. = care vrăjește, fermecător
feliciter, adv. = cu rezultat fericit
felix, -icis, adj. = ferice, bogat, prosper
fenestra, -ae, s.f. = fereastră
ferio, -ire, v. = a izbi, a lovi
fero, fēre, v. = a (a)duce
ferrum, -i, s.n. = fier, sabie
fervēscō, -ere, v. = a fierbe, a clocoti
fervidus, -a, -um, adj. = fierbinte
festino, -are, -avi, v. = a se grăbi
festum, -i, s.n. = sărbătoare
filia, -ae, s.f. = fiică
filius, -ii, s.m. = fiu
finio, -ire, -ivi, v. = a se sfirși
finis, -is, s.m. = sfirșit
firmiter, adv. = cu tărie
flamma, -ae, s.f. = flacăară
flos, floris, s.m. = floare
flosculus, -i, s.m. = floriceică
foederatus, -a, -um, adj. = aliat
folia, -ae, s.f. = foaie, frunză
folium, -ii, s.n. = foaie, frunziș
forma, -ae, s.f. = formă, figură
formosus, -a, -um, adj. = frumos
fornax, -acis, s.f. = cuptor
fortis, -e, adj. = puternic, brav
fortis, -is, s.m. = viteaz
fortitudo, -inis, s.f. = vitejie, bravură
fortuna, -ae, s.f. = soartă, noroc
forum, -i, s.n. = for, piață publică, locul adunărilor publice
fovēa, -ae, s.f. = groapă, șanț
frater, -tris, s.m. = frate
frequēto, -are, -avi, v. = a vizita des, a frecventa
frons, -ntis, s.f. = frunte
fructus, s.m. = fruct, rod

fuga, -ae, s.f. = fugă
fulgur, -ūris, s.n. = fulger, trăsnet
fulvus, -a, -um, adj. = galben, auriu
fumus, -i, s.m. = fum
fundamētum, -i, s.n. = temelie
furea, -ae, s.f. = furcă
furor, -ōris, s.m. = nebunie, furie

G.

Gallia, -ae, s.f. = Galia
gallicinium, -ii, s.n. = cîntatul cocșilor
gallina, -ae, s.f. = găină
garrulus, -a, -um, adj. = gureș, care ciripește
gaudēo, -ere, v. = a se bucura
gener, -eri, s.m. = ginere
gens, gentis, s.f. = gintă, neam
genu, s.n. = genunchi
genuinus, -a, -um, adj. = originar, adevărat
genus, -eris, s.n. = neam, origine
gero, -ere, gessi, v. = a purta
gladiator, -ōris, s.m. = gladiator, luptător la circ
gleba, -ae, s.f. = brazdă de pămînt, glie
gloria, -ae, s.f. = glorie
Gothi, -ōrum, s.m. pl. = goții
gracilis, -e, adj. = zvelt, delicat, subțire
Graeci, -ōrum, s.m. pl. = grecii
Graecia, -ae, s.f. = Grecia
Graecus, -a, -um, adj. = grecesc
granum, -i, s.n. = bob (de grâu etc.), grăunte
gratia, -ae, s.f. = farmec, bunăvoință, mulțumire
gratus, -a, -um, adj. = plăcut, agreabil
gravis, -e, adj. = greu, apăsător
graviter, adv. = greu, grav
grossus, -a, -um, adj. = gros, mare, lipsit de precizie
gymnasium, -ii, s.n. = gimnaziu (loc pentru exerciții fizice)

H.

habēs, -ere, -bui, v. = a avea
habitaculum, -i, s.n. = adăpost, locuință
habitatō, -ōnis, s.f. = domiciliu
harundo, -inis, s.f. = trestie

herba, -ae, s.f. = iarbă
Hercules, -is, s.m. = Hercule, erou
legendar al Greciei
hereditas, -atis, s.f. = moștenire
heri, adv. = ieri
hibernus, -a, -um, adj. = de iarnă
hic, haec, hoc, pron. = acesta, aceasta
hilāris, -e, adj. = voios, vesel
hirundo, -inis, s.f. = rîndunică
Hispania, -ae, s.f. = Spania
historia, -ae, s.f. = istorie
hodie, adv. = astăzi
homo, -inis, s.m. = om
honēste, adv. = cinstit, în chip demn
honēstus, -a, -um, adj. = cinstit, ales
honor, -ōris, s.m. = cinste, onoare, demnitate publică
hora, -ae, s.f. = oră
hordēum, -i, s.n. = orz
hortus, -i, s.m. = grădină
hospitium, -ii, s.n. = ospetie, ospăț
humānus, -a, -um, adj. = omenesc
humērus, -i, s.m. = umăr
humilis, -is, s.m. = modest, om de rînd
humus, -i, s.f. = pămînt
Hungari, -ōrum, s.m. pl. = ungurii

I.

iam, adv. = acum, tocmai, deja
ianua, -ae, s.f. = intrare, ușa de la intrare
ibi, adv. = acolo
idem, eadē, idem, pron. = același, aceeași
idēo, adv. = de aceea; idēoque = și de aceea
id est = adică
ientaculum, -i, s.n. = micul dejun
igitur, conj. = așadar, prin urmare
ignis, -is, s.m. = foc
ignorantia, -ae, s.f. = necunoaștere, neștiință
ignōscō, -ere, -nōvi, v. = a ierta
ille, illa, illud, pron. = acela, aceea; el, ea
illūstris, -e, adj. = vestit, ilustru
Illyria, -ae, s.f. = Iliria
imber, -bris, s.m. = ploaie
imitatio, -ōnis, s.f. = imitație
immerito, adv. = pe nedrept

imperator, -ōris, *s.m.* = conducător, împărat
imperium, -ii, *s.n.* = putere, comandă supremă; stat, imperiu (teritoriu vast), stăpânire
impéro, -āre, -āvi, *v.* = a porunci, a stăpâni
impluvium, -ii, *s.n.* = impluviu (bazin în mijlocul atriumului, unde se strîngea apa de ploaie)
in, *prep. cu acuz. și abl.* = în, pe, spre
indūo, -ēre, -dūi, *v.* = a (se) îmbrăca
infestus, -a, -um, *adj.* = potrivnic, primejdios
infinitus, -a, -um, *adj.* = numeros, nesfîrșit
inimicus, -a, -um, *adj.* = vătămător, dușmănos
initium, -ii, *s.n.* = început
institutio, -ōnis, *s.f.* = educație, învățatură
insula, -ae, *s.f.* = insulă
inter, *prep. cu acuz.* = între
intermitto, -ēre, -mīsi, *v.* = a lăsa spațiu la mijloc, a părăsi
intro, -āre, -āvi, *v.* = a intra
inutilitatus, -a, -um, *adj.* = neobișnuit
iocus, -i, *s.m.* = joc
ipse, *ipsa*, *ipsum*, *pron.* = însumi, însuși etc.
ira, -ae, *s.f.* = mînie, dușmănie
iracundia, -ae, *s.f.* = mînie, furie
irrigo, -āre, *v.* = a uda, a iriga
is, *ea*, *id*, *pron.* = acesta, aceasta; el, ea
ita, *adv.* = astfel, așa
Italia, -ae, *s.f.* = Italia
iubeo, -ēre, iussi, *v.* = a porunci
iucundus, -a, -um, *adj.* = plăcut, fericit
iudex, -icis, *s.m.* = judecător
Iupiter (**Iuppiter**), **Iovis**, *s.m.* = (zeul) Jupiter
ius, **iuris**, *s.n.* = drept(ate)
iustitia, -ae, *s.f.* = justiție, dreptate
iuvenis, -e, *adj.* = tinăr
iuventus, -ūtis, *s.f.* = tinerețe

K.

Kalēndae, -ārum, *s.f. pl.* = prima zi a unei luni

L.

labor, -ōris, *s.m.* = muncă, efort, suferință
laboriosus, -a, -um, *adj.* = care lucrează, muncitor
lacrima, -ae, *s.f.* = lacrimă
laetus, -a, -um, *adj.* = vesel, mulțumit, bucuros
laevus, -a, -um, *adj.* = sting
lapsus, *s.m.* = alunecare; *fig.* scăpare, greșeală
largus, -a, -um, *adj.* = darnic, bogat; mare, larg
Latine, *adv.* = latinește
Latinus, -a, -um, *adj.* = latin, latinesc
Latium, -ii, *s.n.* = Lațiu
latro, -ōnis, *s.m.* = hoț
laudo, -āre, -āvi, *v.* = a lăuda
laurēa, -ae, *s.f.* = laur (*arbust ornamental*), dafin
laus, **laudis**, *s.f.* = laudă, cinste, glorie, elogiu
lectica, -ae, *s.f.* = lectică (*un fel de pat portativ, cu baldachin, purtat pe umeri de sclavi și folosit pentru deplasarea stăpînitorilor*)
lectio, -ōnis, *s.f.* = lecție
lector, -ōris, *s.m.* = cititor
lectulus, -i, *s.m.* = pat mic, sofa
legio, -ōnis, *s.f.* = legiune (*unitate militară*)
lego, -ēre, legi, *v.* = a citi
lente, *adv.* = încet
leo, -ōnis, *s.m.* = leu
lepus, -ōris, *s.m.* = iepure
levis, -e, *adj.* = ușor, nesigur
lex, **legis**, *s.f.* = lege
libenter, *adv.* = cu plăcere
liber, -bri, *s.m.* = carte
liber, -ēra, -ērum, *adj.* = liber
liberi, -ōrum, *s.m. pl.* = copii
libertas, -ātis, *s.f.* = libertate
libitum, -i, *s.n.* = dorință, capriciu
ligatus, -a, -um, *v. part.* = legat
lignum, -i, *s.n.* = lemn
limes, -ītis, *s.m.* = graniță
lingua, -ae, *s.f.* = limbă; *fig.* exprimare
lingula, -ae, *s.f.* = lingură
linum, -i, *s.n.* = in, fir de in
littera, -ae, *s.f.* = literă; *pl.* scrisoare

locus, -i, *s.m.* = loc; *pl.* loci, -ōrum, *m. sau loca*, -ōrum, *n.*
longus, -a, -um, *adj.* = lung
loqui, *v. inf.* = a vorbi
lucēo, -ēre, luxi, *v.* = a (stră)luci
ludus, -i, *s.m.* = școală
Luna, -ae, *s.f.* = (zeița) Luna
lumen, -inis, *s.n.* = lumină
lupus, -i, *s.m.* = lup

M.

magis, *adv.* = mai, mai mult
magister, -tri, *s.m.* = învățător, profesor
magistra, -ae, *s.f.* = învățătoare, profesoară
magnificus, -a, -um, *adj.* = măreț, strălucitor
magnus, -a, -um, *adj.* = mare
maior, -ius (*comp. de la magnus*), *adj.* = mai mare
maiōres, -um, *s.m. pl.* = strămoși
male, *adv.* = rău; **male habere** = a se simți rău
mālus, -a, -um, *adj.* = rău, de proastă calitate
mālum, -i, *s.n.* = rău, nenorocire
mālus, -i, *s.f.* = măr (*pomul*)
mandūco, -āre, -āvi, *v.* = a mesteca, a mânca
mane, *s.n. (indecl.)* = dimineață
mane, *adv.* = de dimineață
maneo, -ēre, mansi, *v.* = a rămîne, a poposi undeva, a dăinui
manes, -ium, *s.m. pl.* = manii (*sufletele morților*); **dis manibus** = zeilor mani
manus, *s.f.* = mînă
mappa, -ae, *s.f.* = față de masă, șervet
mare, -is, *s.n.* = întindere de apă, mare
Mars, **Martis**, *s.m.* = (zeul) Marte
mater, -tris, *s.f.* = mamă
matutinus, -a, -um, *adj.* = de dimineață
maximus, -a, -um (*superl. de la magnus*), *adj.* = foarte, cel mai mare
medicina, -ae, *s.f.* = medicină
medicus, -i, *s.m.* = medic
mediocritas, -ātis, *s.f.* = moderație, cale de mijloc
Mediterraneus, -a, -um, *adj.* = înconjurat de pămînt

medius, -a, -um, *adj.* = de mijloc, mijlociu
melior, -ius (*comp. de la bonus*), *adj.* = mai bun
membrana, -ae, *s.f.* = înveliș subțire, foaie (*de pergament*)
membrum, -i, *s.n.* = membru
memoria, -ae, *s.f.* = amintire, memorie
mensa, -ae, *s.f.* = masă
Mercurius, -ii, *s.m.* = (zeul) Mercur
meridies, *s.m.* = amiază
meritum, -i, *s.n.* = merit
merula, -ae, *s.f.* = mierlă
meto, -ēre, mēssui, *v.* = a culege, a recolta
Minerva, -ae, *s.f.* = (zeița) Minerva
meus, -a, -um, *pron.* = al meu, a mea
mirabilis, -e, *adj.* = minunat, uimitor
miser, -ēra, -ērum, *adj.* = nefericit, necăjit, nenorocit
miseria, -ae, *s.f.* = nenorocire, nefericire
mitto, -ēre, mīsi, *v.* = a trimite
modestia, -ae, *s.f.* = modestie
modestus, -a, -um, *adj.* = măsurat, modest
modico, *adv.* = măsurat, cumpătat, puțin
modus, -i, *s.m.* = mod, măsură
Moesia, -ae, *s.f.* = Moesia, provincie romană
molēstus, -a, -um, *adj.* = supărător, neplăcut
monēo, -ēre, -nūi, *v.* = a sfătui
mons, **montis**, *s.m.* = munte
monumentum, -i, *s.n.* = monument
mori, *v. inf.* = a muri
mors, **mortis**, *s.f.* = moarte
mos, **moris**, *s.m.* = obicei; *pl.* datini, moravuri
mox, *adv.* = după aceea, apoi
mulier, -ēris, *s.f.* = muiere, femeie
multus, -a, -um, *adj.* = mult
mundus, -i, *s.m.* = lume
mundus, -a, -um, *adj.* = curat
murus, -i, *s.m.* = zid; *fig.* pază
musca, -ae, *s.f.* = muscă
musicus, -a, -um, *adj.* = care cîntă, vesel
mustum, -i, *s.n.* = must
muto, -āre, -āvi, *v.* = a schimba

mutus, -a, -um, *adj.* = fără grai, mut
myrtus, -i, *s.f.* = mirt (*arbust orna-
mental*)

N.

narro, -āre, -āvi, *v.* = a povesti
nasus, -ī, *s.m.* = nas
natio, -ōnis, *s.f.* = neam, popor
nato, -āre, -āvi, *v.* = a înota
natūra, -ae, *s.f.* = natură, origine
natus, -a, -um, *v. part.* = născut
nauta, -ae, *s.m.* = corăbier, navigator
navis, -is, *s.f.* = corabie, navă
ne, *adv.* și *conj.* = nu, (ca) să nu
necessarius, -a, -um, *adj.* = necesar
nefas, *s.n. (indecl.)* = nelegiuire,
crimă
nego, -āre, -āvi, *v.* = a spune nu, a
refuza
negotium, -iī, *s.n.* = ocupație, înde-
letnicire
nemo, -inīs, *pron.* = nimeni
nepos, nepōtis, *s.m.* = nepot
Neptūnus, -i, *s.m.* = (zeul) Neptun
neuter, -tra, -trum, *adj.* = neutru
nihil, *pron.* = nimic
nix, nivīs, *s.f.* = zăpadă, nea
nocens, -ntis, *adj.-subst.* = dăunător,
vinovat
nocēo, -ēre, -cūi, *v.* = a vătăma, a
dăuna
nomen, -inīs, *s.n.* = nume
nomīno, -āre, -āvi, *v.* = a numi
non, *adv.* = nu
nonnullus, -a, -um, *adj.* = unul, vre-
unul
nosco, -ēre, nōvi, *v.* = a cunoaște
noster, nostra, nostrum, *pron.* = al
nostru, a noastră
nota, -ae, *s.f.* = semn, notă
noto, -āre, -āvi, *v.* = a însemna, a
marca
nove, *adv.* = în chip nou
novus, -a, -um, *adj.* = nou; nova, *s.n.*
pl. = lucruri noi, noutăți
nox, noctis, *s.f.* = noapte; nox media =
miezul nopții
nullus, -a, -um, *adj.* = nici unul, nici
una
numen, -inīs, *s.n.* = voință divină,
divinitate

numēro, -āre, -āvi, *v.* = a număra
numērus, -i, *s.m.* = număr
nutriō, -ire, -ivi, *v.* = a hrăni, a îngriji

O.

obdormio, -ire, -ivi, *v.* = a dormi adinec
occasio, -ōnis, *s.f.* = ocazie, prilej
occasus, *s.m.* = asfințit
Oceānus, -i, *s.m.* = Oceanul, marea
ocūlus, -i, *s.m.* = ochi
octo, *num.* = opt
odium, -iī, *s.n.* = dușmănie, ură
offēro, offēre, *v.* = a oferi; a prezenta;
offērtur = se prezintă
omnis, -e, *adj.* = tot, toată
opēra, -ae, *s.f.* = lucru, activitate,
trudă
operio, -ire, -rui, *v.* = a închide
operari, *v. inf.* = a lucra
opōrtet, -ēre, *v. impers.* = se cuvine,
trebuie
opprēssor, -ōris, *s.m.* = asupritor
optīmus, -a, -um (*superl. de la bonus*),
adj. = foarte, cel mai bun
opto, -āre, -āvi, *v.* = a dori
opus, -ōris, *s.n.* = lucrare, operă
oratio, -ōnis, *s.f.* = cuvîntare, discurs
orator, -ōris, *s.m.* = vorbitor, orator
orbis, -is, *s.m.* = cerc, glob, pămînt,
lume
origo, -inīs, *s.f.* = origine, obîrșie
orno, -āre, -āvi, *v.* = a împodobi, a
înfrumuseța
ortus, *s.m.* = răsărit
os, oris, *s.n.* = gură
os, ossis, *s.n.* = os
ovis, -is, *s.f.* = oaie
ovum, -i, *s.n.* = ou; *fig.* început

P.

pacātus, -a, -um, *v. part.* = pacificat
paedagōgus, -i, *s.m.* = pedagog (*sclav
care duce copiii la școală*), îndrumă-
tor
paeninsūla, -ae, *s.f.* = peninsulă
palma, -ae, *s.f.* = palmă
pālus, -i, *s.m.* = par, țaruș
pando, -ēre, -di, *v.* = a da la iveală,
a desface
panis, -is, *s.m.* = piine
par, paris, *adj.* = egal, asemănător
parco, -ēre, *v.* = a cruța

parcus, -a, -um, *adj.* = econom, sobru
parens, -ntis, *s.m.* și *f.* = părinte
parēo, -ēre, -rui, *v.* = a se supune
pars, partis, *s.f.* = parte
pastus, *s.m.* = hrană
pater, -tris, *s.m.* = tată
patientia, -ae, *s.f.* = răbdare
patria, -ae, *s.f.* = patrie
patrōna, -ae, *s.f.* = ocrotitoare
paucus, -a, -um, *adj.* = în număr mic,
puțin
paulum, *adv.* = puțin
pauper, -ēris, *adj.* = care câștigă puțin,
sărac
pax, pacis, *s.f.* = pace
pectus, -ōris, *s.n.* = piept
per, *prep. cu acuz.* = prin
perēo, -ire, perii, *v.* = a pieri, a dispărea
perfidus, -a, -um, *adj.* = înșelător,
perfid
peristylūm, -iī, *s.n.* = peristil (*curte
interioară a unei case, inconjurată
de coloane*)
persōna, -ae, *s.f.* = mască, persoană
pervenio, -ire, -vēni, *v.* = a sosi, a
ajunge
pes, pedis, *s.m.* = picior
peto, -ēre, peti(v)i, *v.* = a se îndrepta
cătore, a căuta, a cere
philomēla, -ae, *s.f.* = privighetoare
philosophia, -ae, *s.f.* = filozofie
philosōphus, -i, *s.m.* = filozof
physica, -ae, *s.f.* = fizică
Phoebus, -i, *s.m.* = (zeul) Apolo
piger, -gra, -grum, *adj.* = leneș, trîndav
pilus, -i, *s.m.* = fir de păr
pinguis, -e, *adj.* = gras, bogat, îmbel-
șugat
pinus, -i, *s.f.* = pin
pipilo, -āre, *v.* = a ciripi
pirus, -i, *s.f.* = păr (*pomul*)
pius, -a, -um, *adj.* = pios, devotat
placēnta, -ae, *s.f.* = plăcintă, turtă
placēo, -ēre, -cūi, *v.* = a plăcea
placidus, -a, -um, *adj.* = blînd, potolit
plumbum, -i, *s.n.* = plumb
plurimus, -a, -um, *adj. superl.* = foar-
te mult, în număr foarte mare
poeta, -ae, *s.m.* = poet
Polōni, -ōrum, *s.m. pl.* = polonezii
pono, -ēre, posui, *v.* = a pune, a așeza
pons, pontis, *s.m.* = punte, pod
pōpulus, -i, *s.m.* = popor, neam

pōpulus, -i, *s.f.* = plop
porcellus, -i, *s.m.* = purcel
porcus, -i, *s.m.* = porc
porta, -ae, *s.f.* = poartă
porto, -āre, -āvi, *v.* = a purta, a duce
possum, posse, *v.* = a putea
post, *prep. cu acuz.* = după
postea, *adv.* = apoi, după aceea
posteritas, -ātis, *s.f.* = viitor, posteri-
tate
potio, -ōnis, *s.f.* = băutură
praecēptum, -i, *s.n.* = sfat, îndrumare
praeclārus, -a, -um, *adj.* = ilustru,
faimos
praedico, -āre, -āvi, *v.* = a zice în
fața lumii, a declara, a lăuda
praefēctus, -i, *s.m.* = comandant
praemium, -iī, *s.n.* = recompensă,
răsplată
praesens, -ntis, *adj.* = de față, prezent
praesentia, -iūm, *s.n. pl.* = împreju-
rări prezente
praeteritus, -a, -um, *adj.* = trecut
praetorium, -iī, *s.n.* = garda pretoriană
prandium, -iī, *s.n.* = prînz, masă de
prînz
pretium, -iī, *s.n.* = preț, valoare
primo, *adv.* = mai întîi
primus, -a, -um, *adj.* = cel dintîi,
primul
princeps, -īpis, *s.m.* = căpetenie, îm-
părat
principium, -iī, *s.n.* = început, origine
prior, -ius, *adj. comp.* = dinainte, mai
presus
pro, *prep. cu abl.* = pentru, în loc de
probus, -a, -um, *adj.* = cinstit, virtuos
proelium, -iī, *s.n.* = bătălie, luptă
professor, -ōris, *s.m.* = profesor
prora, -ae, *s.f.* = proră (de corabie)
protēgo, -ēre, -tēxi, *v.* = a ocroti
proverbium, -iī, *s.n.* = proverb, zică-
toare
providentia, -ae, *s.f.* = prevedere, în-
țelepciune
provincia, -ae, *s.f.* = provincie
proximus, -a, -um, *adj. superl.* = foarte,
cel mai apropiat
prudēter, *adv.* = cu prudență, inte-
ligent
prunus, -i, *s.f.* = prun
puella, -ae, *s.f.* = copilă, fată
puer, -ēri, *s.m.* = copil

pugno, -āre, -āvi, *v.* = a (se) lupta
pulcher, -chra, -chrum, *adj.* = frumos, măreț
pulpa, -ae, *s.f.* = pulpă
puppis, -is, *s.f.* = pupă (de corabie)
purus, -a, -um, *adj.* = curat
puto, -āre, -āvi, *v.* = a socoti, a considera
putridus, -a, -um, *adj.* = putred

Q.

quaestio, -ōnis, *s.f.* = cercetare, chestiune
quaestura, -ae, *s.f.* = cvetură (magistratură romană)
quam, *adv.* = cât de, decît
quamdiu, *adv.* și *conj.* = cât timp, pînă ce
quando, *adv.* și *conj.* = cînd, de vreme ce
quantus, -a, -um, *adj.* = cât de mare, cât de mult
quasi, *adv.* = ca, așa ca
-que, *conj.* (se adaugă cuvîntului pe care-l unește cu cel dinainte) = și
quereus, *s.f.* = stejar
qui, quae, quod, *pron.* = care, cine, ce
quia, *conj.* = fiindcă, deoarece
quies, -ētis, *s.f.* = odihnă, liniște
quilibet, quaelibet, quodlibet, *pron.* = oricare, fiecare, oricine
quinque, *num.* = cinci
quis (m.f.), quid (n.), *pron.* = cine? ce?
quisque, quaeque, quodque, *pron.* = fiecare, oricare
quoque, *adv.* = de asemenea, și, chiar
quot, *pron.* (indecl.) = cîți, cite

R.

radix, -icis, *s.f.* = rădăcină
ramus, -i, *s.m.* = ramură
rapio, -pēre, -pūi, *v.* = a răpi
raro, *adv.* = rareori
rarus, -a, -um, *adj.* = rar
ratio, -ōnis, *s.f.* = rațiune, judecată
recito, -āre, -āvi, *v.* = a rosti, a recita
rectus, -a, -um, *adj.* = drept, corect
redormio, -ire, *v.* = a adormi din nou
regina, -ae, *s.f.* = regină
regno, -āre, -āvi, *v.* = a domni

rego, -ēre, rexi, *v.* = a cîrmui, a governa
remedium, -ii, *s.n.* = leac, remediu
remigo, -āre, -āvi, *v.* = a visli
Remus, -i, *s.m.* = Remus
repetitio, -ōnis, *s.f.* = repetiție
repōsco, -ēre, *v.* = a cere înapoi
res, *s.f.* = lucru, situație, ocupație; res secūndae = împrejurări prielnice
resōno, -āre, -āvi, *v.* = a răsuna
respondēo, -ēre, -di, *v.* = a răspunde
respublica, -ae, *s.f.* = viață politică, republică, stat
rex, regis, *s.m.* = conducător, rege
Rhea Silvia, -ae, *s.f.* = Rhea Silvia, mama gemenilor Romulus și Remus
rhetorica, -ae, *s.f.* = retorică, arta vorbirii
rigidus, -a, -um, *adj.* = țeapăn, rigid
ripēnsis, -e, *adj.* = de lingă mal
Ripēnsis (Dacia) = (Dacia) de lingă mal(ul) Dunării
risus, *s.m.* = rîs; *pl.* risete
rivus, -i, *s.m.* = rîu
Roma, -ae, *s.f.* = Roma
Romānus, -a, -um, *adj.* = roman
Romulus, -i, *s.m.* = Romulus
rosa, -ae, *s.f.* = trandafir
rotūndo, -āre, -āvi, *v.* = a rotunji
rubēscō, -ēre, -būi, *v.* = a se roși
ruina, -ae, *s.f.* = prăbușire, ruină

S.

sabbāta, *s.n. pl.* = sîmbătă
sacer, -era, -erum, *adj.* = sacru, sfînt
saeculum, -i, *s.n.* = generație, secol
saepe, *adv.* = adesea
sal, salis, *s.m.* și *n.* = sare
salus, -ūtis, *s.f.* = sănătate, salutare
salutatio, -ōnis, *s.f.* = vizită
salūto, -āre, -āvi, *v.* = a saluta, a trimite complimente
salvōo, -ēre, *v.* = a fi sănătos
sanguis, -is, *s.m.* = sînge
sanus, -a, -um, *adj.* = sănătos
sapientis, -ntis, *adj.-subst.* = înțelept
sapiēnter, *adv.* = în chip înțelept
sapientia, -ae, *s.f.* = înțelepciune
sat(is), *adv.* = destul, suficient
Saturnus, -i, *s.m.* = (zeul) Saturn
schola, -ae, *s.f.* = școală
scribo, -ēre, -psi, *v.* = a scrie
scriptum, -i, *s.n.* = ceea ce este scris

scrofa, -ae, *s.f.* = scroafă
secāle, -is, *s.n.* = secară
seco, -āre, *v.* = a tăia, a spinteca
secūndus, -a, -um, *adj.* = favorabil; *num.* = al doilea
securitas, -ātis, *s.f.* = lipsă de griji, pace, siguranță
sed, *conj.* = dar, însă; *loc. conj.* : non solum... sed etiam = nu numai... dar și
sedēo, -ēre, sedi, *v.* = a șede
seges, -ētis, *s.f.* = holdă, recoltă
semper, *adv.* = mereu, totdeauna
senātor, -ōris, *s.m.* = senator
senātus, -ūs, *s.m.* = senat
senēctus, -ūtis, *s.f.* = bătrînețe
senex, senis, *adj.-subst.* = bătrîn
sententia, -ae, *s.f.* = părere, cugetare
sentio, -ire, sensi, *v.* = a simți, a gîndi
septem, *num.* = șapte
septimāna, -ae, *s.f.* = săptămînă
servio, -ire, -ivi (cu compl. în dativ), *v.* = a sluji
servo, -āre, -āvi, *v.* = a păstra
servus, -i, *s.m.* = sclav
sevērus, -a, -um, *adj.* = serios, neînduplecat, sever
sex, *num.* = șase
si, *conj.* = dacă
sic, *adv.* = așa, astfel
siccus, -a, -um, *adj.* = uscat, sec
sicut, *adv.* și *conj.* = ca, precum, așa cum
silva, -ae, *s.f.* = pădure
sine, *prep. cu abl.* = fără
sit, sint, *conjunct. prez. de la esse* = să fie el, ei
situs, -a, -um, *adj.* = situat, așezat
socer, -eri, *s.m.* = socru
sol, solis, *s.m.* = soare
solitum, -i, *s.n.* = obicei, stare obișnuită
solum, -i, *s.n.* = pămînt
solūtus, -a, -um, *v. part.* = dezlegat, desfăcut
somnia, -ii, *s.n.* = vis, reverie
sordidus, -a, -um, *adj.* = murdar
soror, -ōris, *s.f.* = soră
spatiōsus, -a, -um, *adj.* = larg, spațios
specto, -āre, -āvi, *v.* = a privi la, a vedea; spectatur = se vede
spina, -ae, *s.f.* = spin, mărăcină

splendidus, -a, -um, *adj.* = strălucitor, frumos
statua, -ae, *s.f.* = statuie
statuo, -ēre, -ūi, *v.* = a hotărî, a decide
stella, -ae, *s.f.* = stea
stilus, -i, *s.m.* = bețișor ascuțit (pentru scris), condei
sto, -are, stēti, *v.* = a sta în picioare
strenuus, -a, -um, *adj.* = conștiincios, silitor
studēo, -ēre, -dūi, *v.* = a rîvni, a se îndeletnici, a studia
studium, -ii, *s.n.* = rîvnă, zel, studiu, pîrtinire
stultus, -a, -um, *adj.* = prost
stultus, -i, *s.m.* = om prost
suavis (sua -vis), -e, *adj.* = gingaș, plăcut, suav
sub, *prep. cu abl.* = sub
subitus, -a, -um, *adj.* = neașteptat, neprevăzut
subtilis, -e, *adj.* = subțire, fin
succūro, -ēre, *v.* = a veni în ajutor
sum, esse, fui, *v.* = a fi
summus, -a, -um, *adj. superl.* = foarte (cel mai) mare, foarte (cel mai) înalt
sumptus, -a, -um, *v. part.* = luat
super, *adv.* = deasupra; *prep. cu acuz.* și *abl.* = peste, mai sus
superbia, -ae, *s.f.* = mîndrie, îngimfare
superbio, -ire, *v.* = a se fîli, a se mîndri
superbus, -a, -um, *adj.* = mîndru, trufaș
superior, -ius, *adj. comp.* = mai înalt, mai de seamă; de mai înainte
supero, -āre, -āvi, *v.* = a învinge
supra, *adv.* = sus, mai sus, mai înalt; *prep. cu acuz.* = pe, deasupra, peste
surdus, -a, -um, *adj.* = surd
suus, -a, -um, *pron.* = al său, a sa

T.

tabella, -ae, *s.f.* = tăbliță (de scris); tabellae cerēae ligatae = tăblițe acoperite cu ceară, legate
taberna, -ae, *s.f.* = atelier, prăvălie
tacēo, -ēre, -cūi, *v.* = a tăcea
tacitus, -a, -um, *adj.* = tăcut
tardius, *adv. comp.* = mai tîrziu
templum, -i, *s.n.* = templu
tempus, -ōris, *s.n.* = timp, vreme
tenēo, -ēre, -nūi, *v.* = a ține, a păstra

terra, -ae, *s.f.* = pământ, țară
 theatrum, -i, *s.n.* = teatru
 thermae, -arum, *s.f. pl.* = băi publice
 timēo, -ēre, -mūi, *v.* = a se teme;
 timēdo, *gerunziu* = temându-se
 timidus, -a, -um, *adj.* = sfios, timid
 titulus, -i, *s.m.* = inscripție, titlu (*de
 noblețe, de glorie*)
 toga, -ae, *s.f.* = togă
 togatus, -a, -um, *adj.* = îmbrăcat în
 togă
 tollo, -ere, *v.* = a ridica, a înălța
 tot, *pron. (indecl.)* = atît, atîți
 totus, -a, -um, *adj.* = tot, întreg
 tradūco, -ere, -dūxi, *v.* = a trece, a
 transporta
 traho, -ere, traxi, *v.* = a trage, a con-
 vinge
 trans, *prep. cu acuz.* = dincolo de, peste
 transēo, -ire, -ii, *v.* = a trece, a traversa
 transfēro, -fēre, *v.* = a duce dintr-o
 parte în alta, a transfera
 tribunāl, -ālīs, *s.n.* = tribunal (*estradă
 semicirculară, pe care ședeau magis-
 trații și comandanții militari*), in-
 stanță de judecată
 tricliniūm, -iī, *s.n.* = sală de mîncare
 triūmphus, -i, *s.m.* = triumf, alai
 triumfal
 Tropaeēnsis, -e, *adj.* = de la Tropae-
 um Traiani (Adamclisi)
 tunica, -ae, *s.f.* = tunică
 tutelā, -ae, *s.f.* = apărare, pază
 tuus, -a, -um, *pron.* = al tău, a ta

U.

ubi, *adv.* = unde; *conj.* = cînd, după ce
 ubique, *adv.* = pretutîndeni
 ulterior, -ius, *adj. comp.* = mai înde-
 părtat, care vine după, ulterior
 ultimus, -a, -um, *adj. superl.* = cel mai
 îndepărtat, ultimul
 ultra, *prep. cu acuz.* = dincolo de
 umbra, -ae, *s.f.* = umbră
 umbrōsus, -a, -um, *adj.* = umbros
 unanīmus, -a, -um, *adj.* = de acord
 unde, *adv.* = de unde
 unus, -a, -um, *num.* = unu, una
 urbs, -is, *s.f.* = oraș; Urbs, -is = Roma
 ursus, -i, *s.m.* = urs

usque ad, *loc. prep. cu acuz.* = pînă la
 ut, *conj.* = ca să, așa cum
 utinam, *adv.* = o, dacă...

V.

vacca, -ae, *s.f.* = vacă
 vado, -ere, vasi, *v.* = a merge, a păși
 Valāchi, -ōrum, *s.m. pl.* = românii
 Valachicus, -a, -um, *adj.* = românesc
 valēo, -ere, -lūi, *v.* = a fi sănătos,
 puternic; a valora
 vallis, -is, *s.f.* = vale
 variētās, -ātis, *s.f.* = varietate
 varius, -a, -um, *adj.* = felurit, variat
 vastus, -a, -um, *adj.* = întins, vast
 vastātor, -ōris, *s.m.* = care pustiește,
 devastator
 -ve, *conj.* (*se adaugă cuvîntului al doi-
 lea dintr-o pereche*) = sau, ori
 vel, *conj.* = sau, fie
 velis, *conj. prez. de la volo, velle* = ai
 vrea, ai dori
 velociter, *adv.* = repede
 vendo, -ere, -dīdi, *v.* = a vinde
 venētus, -a, -um, *adj.* = vinăt
 veniō, -ire, vēni, *v.* = a veni, a se
 apropia; veniētes, *part.* = care vin,
 venind
 ventus, -i, *s.m.* = vînt
 Venus, -ēris, *s.f.* = (zeița) Venus
 ver, veris, *s.n.* = primăvară
 verbum, -i, *s.n.* = cuvînt
 veritas, -ātis, *s.f.* = adevăr
 vernus, -a, -um, *adj.* = de primăvară
 verus, -a, -um, *adj.* = adevărat
 vesper, -ēris, *s.m.* = seară
 vespēra, -ae, *s.f.* = seară, asfințit
 Vesta, -ae, *s.f.* = (zeița) Vesta
 vestibūlum, -i, *s.n.* = intrare, vestibul
 vestis, -is, *s.f.* = veșmînt, haină
 via, -ae, *s.f.* = cale, drum
 victoria, -ae, *s.f.* = victorie, biruință
 vietus, -a, -um, *v. part.* = învins
 vidēo, -ere, vidi, *v.* = a vedea; *fig.* a
 avea grijă
 vigilans, -ntis, *v. part.* = care veghează
 vigilia, -ae, *s.f.* = veghe, strajă de
 noapte
 villa, -ae, *s.f.* = fermă, conac
 Viminālis(collis) *s.m.* = Viminalul, *una
 din colinele Romei*
 vinco, -ere, vici, *v.* = a învinge

vindex, -icis, *s.m.* = salvator, ocrotitor
 vinum, -i, *s.n.* = vin
 viōla, -ae, *s.f.* = viorea
 vipēra, -ae, *s.f.* = viperă
 vir, viri, *s.m.* = bărbat
 virgo, -inis, *s.f.* = fată
 virgūla, -ae, *s.f.* = mlădiță, nuia
 virtus, -ūtis, *s.f.* = virtute, vitejie
 vita, -ae, *s.f.* = viață
 vitēllus, -i, *s.m.* = vițel
 vitis, -is, *s.f.* = viță de vie
 vivo, -ere, vixi, *v.* = a trăi
 vivus, -a, -um, *adj.* = viu; *fig.* energic
 vix, *adv.* = abia, de curînd
 voco, -āre, -āvī, *v.* = a chema, a numi
 volūto, -āre, -āvī, *v.* = a zbura

volo, -āre, -āvī, *v.* = a zbura
 volo, velle, *v.* = a voi, a dori
 volūcris, -is, *s.f.* = pasăre
 volūmen, -inis, *s.n.* = sul (*de papirus
 sau pergament conținînd o lucrare
 manuscrisă*), volum
 volūntas, -ātis, *s.f.* = voință
 volūptas, -ātis, *s.f.* = plăcere
 votum, -i, *s.n.* = dorință, ofrandă
 vox, vocis, *s.f.* = voce, strigăt
 vulpes, -is, *s.f.* = vulpe
 vultur, -ūris, *s.m.* = vultur
 vultus, *s.m.* = înfățișare, privire

Z.

Zephyrus, -i, *s.m.* = zefir, vînt de apus

CUPRINSUL

CUVÎNT ÎNAINTE	3
Lecția I LIMBA LATINĂ. Origine și evoluție, importanța ei.....	5
Lecția a II-a FORMAREA LIMBII ROMÂNE. Caracterul latin al limbii române	8
Lecția a III-a SCRIEREA ȘI PRONUNȚAREA. Asemănări și deosebiri.....	10
Lecția a IV-a ACCENTUL ÎN LATINĂ ȘI ROMÂNĂ. Cantitatea vocalelor și silabelor	14
Lecția a V-a CUVINTE LATINEȘTI MOȘTENITE ȘI ÎMPRUMUTATE ÎN ROMÂNĂ	16
Lecția a VI-a SENATUS POPULUSQUE ROMANUS. Părțile de vorbire. Asemănări și deosebiri	19
Lecția a VII-a VARIETAS DELECTAT. Nominativul și vocativul singular. Subiectul și numele predicativ.....	23
Lecția a VIII-a HOMO ORNAT LOCUM. Acuzativul singular. Complementul direct	27
Lecția a IX-a DIES SEPTIMANAE. Genitivul singular. Atributul	30
Lecția a X-a NON SCHOLAE, SED VITAE DISCIMUS. Dativul singular. Complementul indirect	33
Lecția a XI-a MENS SANA IN CORPORE SANO. Ablativul singular. Complementul circumstanțial	35
Lecția a XII-a IMPERIUM ROMANUM. Recapitularea declinărilor la singular...	38
Lecția a XIII-a PROVERBIA. Tipurile de conjugări. Temele temporale și modale. Infinitivul și indicativul prezent.....	39
Lecția a XIV-a EXEMPLA TRAHUNT. Nominativul, vocativul și acuzativul plural	42
Lecția a XV-a VARIA DICTA. Genitivul plural	44
Lecția a XVI-a DICTA PRAECLARA. Dativul și ablativul plural.....	46
Lecția a XVII-a DACIA PROVINCIA ROMANA. Recapitularea declinărilor....	48
Lecția a XVIII-a DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI. Adjectivul latin, gradele de comparație, acordul.....	50
Lecția a XIX-a DESCRIPTIO URBIS ROMAE. Exerciții aplicative privind adjectivale	53
Lecția a XX-a PUERORUM INSTITUTIO. Indicativul imperfect.....	55
Lecția a XXI-a LAUS ROMAE. Indicativul viitor.....	57
Lecția a XXII-a VIDEANT CONSULES... Conjunctivul prezent.....	59
Lecția a XXIII-a FABULA. Conjunctivul imperfect	61
Lecția a XXIV-a GAUDEAMUS... Formele personale ale verbului. Recapitulare..	63
Lecția a XXV-a NOTA BENE. Imperativul prezent.....	66
Lecția a XXVI-a COLLOQUIUM. Indicativul perfect	68
Lecția a XXVII-a ROMANORUM PRAECEPTA. Exerciții recapitulative privind conjugările	70
Lecția a XXVIII-a NOSCE TE IPSUM. Pronumele în latină și română.....	71
Lecția a XXIX-a PROVINCIA DACIA AB AURELIANO AMISSA. Pronumele demonstrativ	73
Lecția a XXX-a CANTEMIRIUS DE NOSTRA ROMANA ORIGINE. Recapitulare finală	75
BUCĂȚI DE LECTURĂ.....	77
TABELE GRAMATICALE	84
NOTE PRIVIND UNELE ILUSTRĂȚII.....	91
INDICE DE NUME.....	93
VOCABULAR LATIN-ROMÂN	98